

ΕΞ υπαρχής

Μηνιαίο βήμα ανάλυσης,
κριτικής και διαλόγου

Ιανουάριος 2001

Τεύχος 19ο

Τιμή: £3.00

**«Τρελό γιουρούσι»
στην παιδεία**

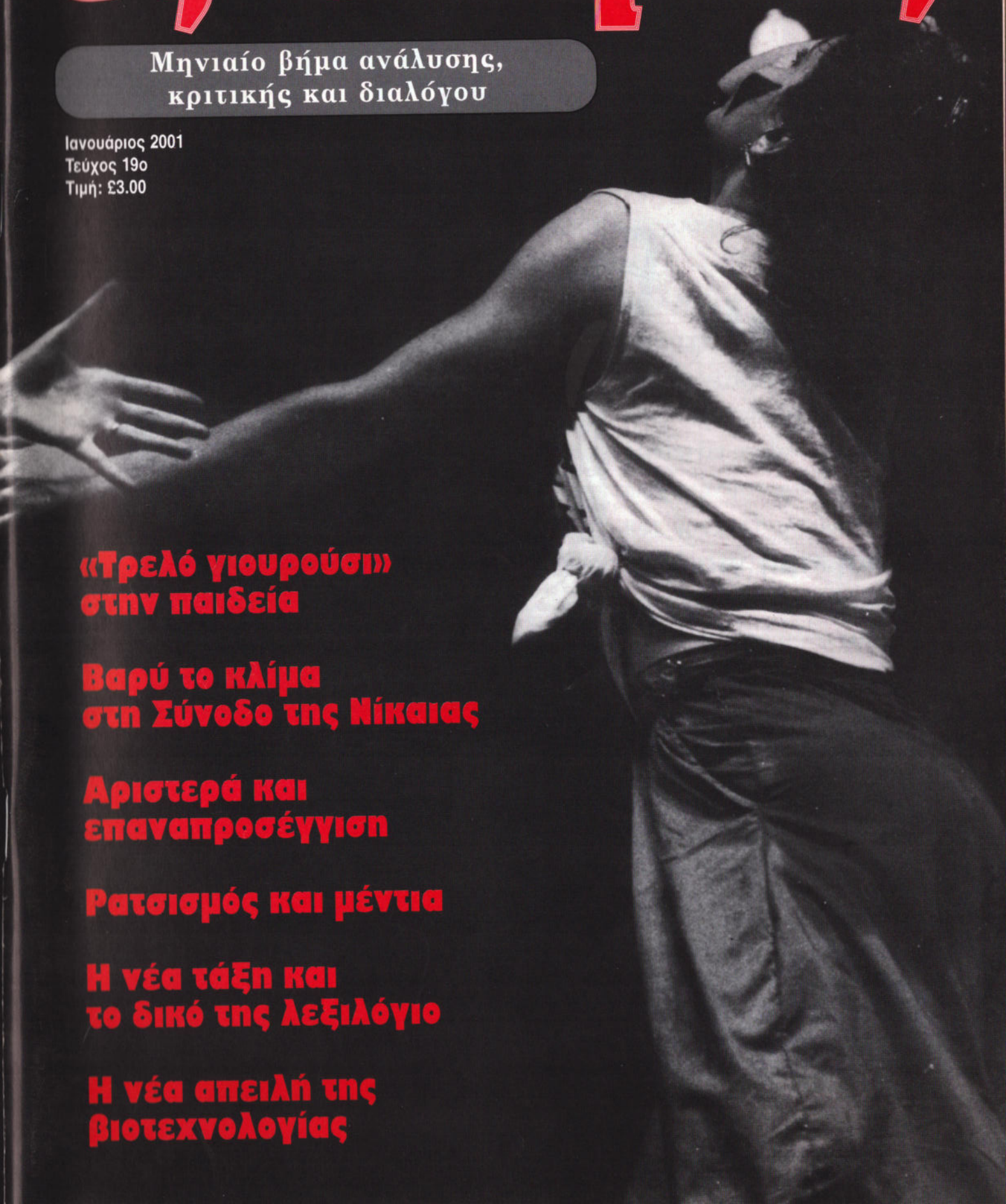
**Βαρύ το κλίμα
στη Σύνοδο της Νίκαιας**

**Αριστερά και
επαναπροσέγγιση**

Ρατσισμός και μέντια

**Η νέα τάξη και
το δικό της λεξιλόγιο**

**Η νέα απειλή της
βιοτεχνολογίας**

δωρεΐστε συνδρομές
του Εξ υπαρχής

Ειδική τιμή για Κύπρο με αφορμή το καινούργιο έτος:
£24.95 τα 12 τεύχη

εξ υπαρχής

Δελτίο εγγραφής συνδρομητών

Όνοματεπώνυμο.....

Διεύθυνση:

Οδός - αριθμός..... Πόλη - Τ.Τ.

Επαρχία.....

Τηλ. Οικίας..... Φαξ Οικίας.....

Τηλ. Εργασίας..... Φαξ Εργασίας.....

Επάγγελμα.....

Σπουδές.....

Τιμή συνδρομής: Εσωτερικού ετήσια £25.00. Ελλάδα £25.00. Υπόλοιπες χώρες Ευρώπης £30.00. ΗΠΑ £32.00. Αυστραλία £41.00

Επιταγές στο όνομα: Επικοινωνία Πολιτών Γέφυρα Λτδ

Ένα ακόμη έτος στον καινούργιο αιώνα

Βαδίζοντας προς ένα ακόμη έτος στο καινούργιο αιώνα δεν μπορούμε παρά να σημειώσουμε και πάλι, το αίσθημα της εντεινόμενης ανασφάλειας και του χάους που συνοδεύει τη δύσκολη εποχή μας.

Μια εποχή μετάβασης προς ένα ακαθόριστο και ομιχλώδη ορίζοντα, προς τον οποίο η ανθρωπότητα διολισθαίνει σχεδόν ακουσίως, ψαχουλεύοντας μεθόδους και τρόπους να «συνειδητοποιήσει» και να ελέγξει ένα τραίνο που φαίνεται να πηγαίνει από μόνο του.

Μέσα σε αυτό το γενικό σχήμα, τα δεδομένα του

κυπριακού και της εσωτερικής πολιτικής του κυπριακού κράτους δεν λειτουργούν πιο αισιόδοξα.

Υπό τις προϋποθέσεις αυτές την όποια αισιοδοξία χρειαζόμαστε θα πρέπει να την αναζητήσουμε μόνοι μας εξ υπαρχής.

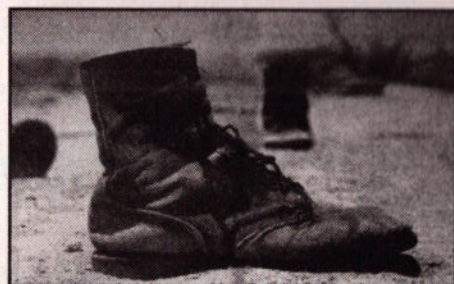
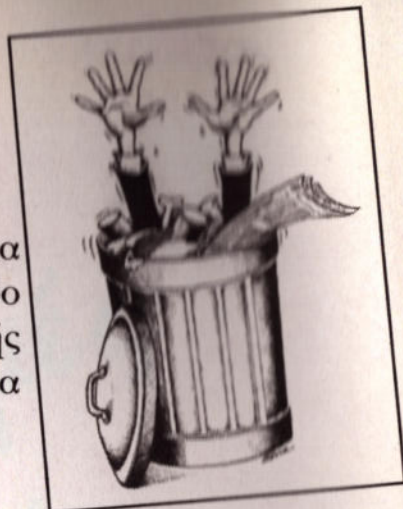
Καλές γιορτές και καλή χρονιά.

Κ.Α.

«Τρελό
γιουρούσι» η
κρίση στην
εκπαίδευση
σελ. 4

Βαρύ το κλίμα
στη Σύνοδο
Κορυφής
στη Νίκαια
σελ. 8

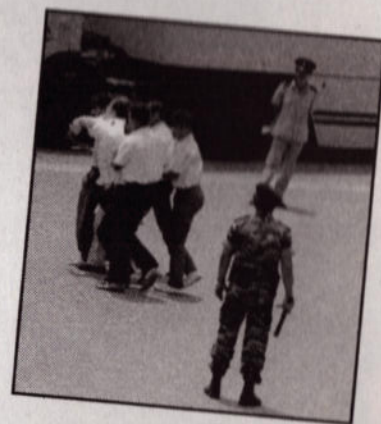

Η νέα τάξη και το δικό
της λεξιλόγιο
σελ. 18

Οι γενετικά
μεταλλαγμένοι
οργανισμοί
απειλούν την
κοινωνία
σελ. 50

Αφιέρωμα:
κυπριακά
μέντια και
ρατσισμός
σελ. 23

εξ υπαρχής

Δελτίο εγγραφής συνδρομητών

Όνοματεπώνυμο.....

Διεύθυνση:.....

Οδός - αριθμός..... Πόλη - Τ.Τ.....

Επαρχία.....

Τηλ. Οικίας..... Φαξ Οικίας.....

Τηλ. Εργασίας..... Φαξ Εργασίας.....

Επάγγελμα.....

Σπουδές.....

Τιμή συνδρομής: Εσωτερικού ετήσια €25.00. Ελλάδα €25.00. Υπόλοιπες χώρες Ευρώπης €30.00. ΗΠΑ €32.00. Αυστραλία €41.00

Επιταγές στο όνομα: Επικοινωνία Πολιτών Γέφυρα Λτδ

εξ υπαρχής περιεχόμενα

Περιοδικό «εξ υπαρχής»
Μηνιαίο βήμα ανάλυσης
κριτικής και διαλόγου

Ιανουάριος 2001 - Τεύχος 19ο
Διεύθυνση:
Αρχ. Μακαρίου Γ' 127,
Καϊμακλί, Λευκωσία 1021
Τηλ. 346061 - 346160
Φαξ: 346162

e-mail:
yparhis@spidernet.com.cy

Υπεύθυνος για τον Νόμο:
Δώρος Κακουλλής

Εκδίδεται από την
Επικοινωνία Πολιτών
Γέφυρα Λτδ

Για την σύνταξη
του τεύχους εργάστηκαν οι:
Ανθούλα Παπαδοπούλου,
Μαρία Σωκράτους,
Ιωσήφ Παγιάτας,
Λούης Ηγουμενίδης,
Σταύρος Τομπάζος,
Κωστής Αχνιώτης,
Ζήνωνας Ποφατίδης,

• για τα υπογραμμένα κείμενα
ευθύνονται οι συγγραφείς τους

• παραγωγή έκδοσης
τεχνική επιμέλεια:
Dogographics Ltd
τηλ. 665116

• εκτύπωση:
Τυπογραφεία ΕΡΜΗΣ
τηλ. 482361

- 4 «Τρελό γιουρούσι». Η κρίση στην εκπαίδευση
.....Χριστίνας Δ. Καρατζιά
- 6 Η εταιρική σχέση Τουρκίας - Ε.Ε.
Ένας οδικός χάρτης χωρίς επιστροφή!!!
.....Λούη Ηγουμενίδη
- 8 Βαρύ το κλίμα στη Σύνοδο Κορυφής της Νίκαιας
Εκρηκτική παρουσία του Συνδικαλιστικού Κινήματος
.....Σταύρου Τομπάζου
- 12 Διάλογος - Εκλογές. Ποιες οι προσδοκίες
.....Σάββα Α. Σάββα
- 14 Ανδρέας Χρίστου - Τάκης Χατζηδημητρίου στο «Εξ υπαρχής»
Αριστερά και επαναπροσέγγιση
- 18 Η νέα τάξη και το δικό της λεξιλόγιο
.....Ιωσήφ Παγιάτας
- 21 Show Business του Αρκά
- 23 Αφιέρωμα: Κυπριακά μέντια και ρατσισμός
- 24 Τα ΜΜΕ στην κατασκευή αντικείμενων ρατσισμού:
Το παράδειγμα των Οικιακών Βοηθών
.....Νίκου Τριμκλιιώτη
- 36 Το νομοθετικό πλαίσιο που διέπει τα ΜΜΕ σε σχέση με την
απαγόρευση των διακρίσεων
.....Νικολέττας Χαραλαμπίδου
- 43 Ρατσιστικά στερεότυπα και ηθικολογικός πανικός.
Η περίπτωση των ΜΜΕ στην Κύπρο
.....Χρυσάνθου Χρυσάνθου
- 48 Πορίσματα Συνεδρίου
.....Ανθούλας Παπαδοπούλου
- 49 Εντός των τειχών
- 50 «GMOs»: Ο «Αμερικανικός Παράγων» κατασκευάζει την Ευρωπαϊκή
«Κοινωνία της Διακινδύνευσης»
.....Λεωνίδα Λουλούδη
- 64 Ποδοσφαίρο ή πολιτική; Ασφαλώς ποδόσφαιρο!
.....Δώρου Κ. Κακουλλή

«Τρελό γιουρούσι»

Η κρίση στην εκπαίδευση

Χριστίνας Δ. Καρατζιά

Η κρίση που σοβεί στην εκπαίδευση τους τελευταίους δύο μήνες προκαλεί στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο από τη μια ένα ξάφνιασμα όχι μόνο γιατί δεν ήταν αναμενόμενη αλλά και γιατί σπάνια ο εκπαιδευτικός κόσμος, στην Κύπρο τουλάχιστον, διεκδικεί με τόσο σθένος, αγωνιστικότητα και εμμονή τα δικά του ή αυτά που θεωρεί δίκαια αιτήματα. Υπάρχει όμως και η άλλη όψη των πραγμάτων.

Ο αγώνας αυτός βρίσκει διχασμένο τον εκπαιδευτικό κόσμο ή μάλλον τον διχάζει ενώ παράλληλα η κάθε διεκδίκηση προκαλεί όχι σειρά αντιδράσεων από τους άλλους εκπαιδευτικούς αλλά και αναδράσεων που ως τέτοιες οδηγούν με τη σειρά τους σ' ένα φαύλο κύκλο αιτημάτων και ικανοποιήσεων, «επαναιτημάτων» και προσδοκιών, όχι μόνο από τους εκπαιδευτικούς αλλά από όλο το φάσμα του δημοσίου.

Προϊόντος μάλιστα του χρόνου επιβεβαιώνεται πως η τακτική και η διαδικασία που ακολουθήθηκε στην ικανοποίηση του πρώτου αιτήματος - των δασκάλων - αναπόφευκτα θα οδηγούσε στις αλυσιδωτές αντιδράσεις σε όλους τους εργασιακούς

τομείς του δημοσίου που είτε πραγματικά επηρεάζεται από τα όποια δούναι και λαβείν είτε καμώνονται πως, αφού οι διαδικασίες όπως αναφέρθηκε ήδη και η πολιτική πίεση με δηλώσεις συμπάραστασης,

δημιουργούσαν εδαφος εύφορον και ευήκοον».

Πράγματι η κατάσταση έχει εκτροχιαστεί και είμαστε όλοι μάρτυρες του φαινομένου, αιτούντες και φορολογούμενοι. «Τρελό γιουρούσι» κινδυνεύει να χαρακτηριστεί; Δημοπρασία, όπου όπου όχι ο παίζων αλλά ο φωνασκών ουδέποτε χάνει και πάντοτε κερδίζει, μάλιστα πέντε μήνες πριν από τις εκλογές.

Το ερώτημα βέβαια είναι τι κερδίζει; Γιατί τα σοβαρά εκπαιδευτικά προβλήματα παραμένουν. Τα παιδιά μας στο δημοτικό εξακολουθούν να μαθαίνουν και να προχωρούν, αν έχουν την τύχη οι γονείς τους να είναι κάποιου μορφωτικού επιπέδου, ένα όχι, ευκαταφρόνητο ποσοστό περνά την πόρτα του Γυμνασίου - μετά από τρία χρόνια εκπαίδευση στον Α' κύκλο και τρία στον Β' κύκλο του Δημοτικού σχολείου - *αναλφάβητο* - ενώ ένα άλλο θλίβεται και συνθλίβεται στα ιδιαίτερα μαθήματα.

Επιπλέον στη Μέση Εκπαίδευση οι συνθήκες εργασίας και μάθησης παραμένουν σταθερές - σχολεία των 1,000 και άνω μαθητών, με 32-33 μαθητές στο κάθε τμήμα, μέσα

σε άθλιες έως επικίνδυνες κτηριακές εγκαταστάσεις και με τα παιδιά μας να συνεχίζουν τα «δεκανίκια» που έμαθαν από το δημοτικό και να αυξάνουν την εξάρτησή τους από τα φροντιστήρια, ενώ το σχολείο μοιάζει με φυλακή που τους πνίγει και το μάθημα άχαρη διαδικασία που τους σκοτώνει.

Και διερωτάται κανείς. Αν αντί των μισθολογικών αυξήσεων, το κράτος αυτό της προνοίας προχωρούσε, μέσα στα πλαίσια της μεταρρύθμισης που επιχειρείται στη Μέση Εκπαίδευση (και είναι προς τιμήν των εκπαιδευτικών που την οραματίστηκαν, την στήριξαν και την στηρίζουν), αν λοιπόν προχωρούσε, - νοείται πριν ΠΟΕΔ «φωνήσει» - και επένδυε τα τόσα εκατομμύρια που καθημερινά ακούσαμε, στον εκσυγχρονισμό και την ανέγερση νέων σχολείων, στη μείωση του αριθμού των μαθητών κατά τμήμα, στη δημιουργία γενικά θετικού μαθησιακού κλίματος, αυτό δεν θα αποτελούσε αναβάθμιση όχι μόνο του εκπαιδευτικού συστήματος αλλά και του ρόλου και της θέσης του εκπαιδευτικού; Μήπως η υψηλότερη μισθολογική κλίμακα προσθέτει και ενισχύει την κοινωνική θέση

και καταξίωση αν δεν συνεπικουρούν οι συνθήκες και οι όροι εργασίας, η καθημερινή δηλαδή αθλιότητα κι εξευτελισμός ή αξιοπρέπεια και περηφάνια;

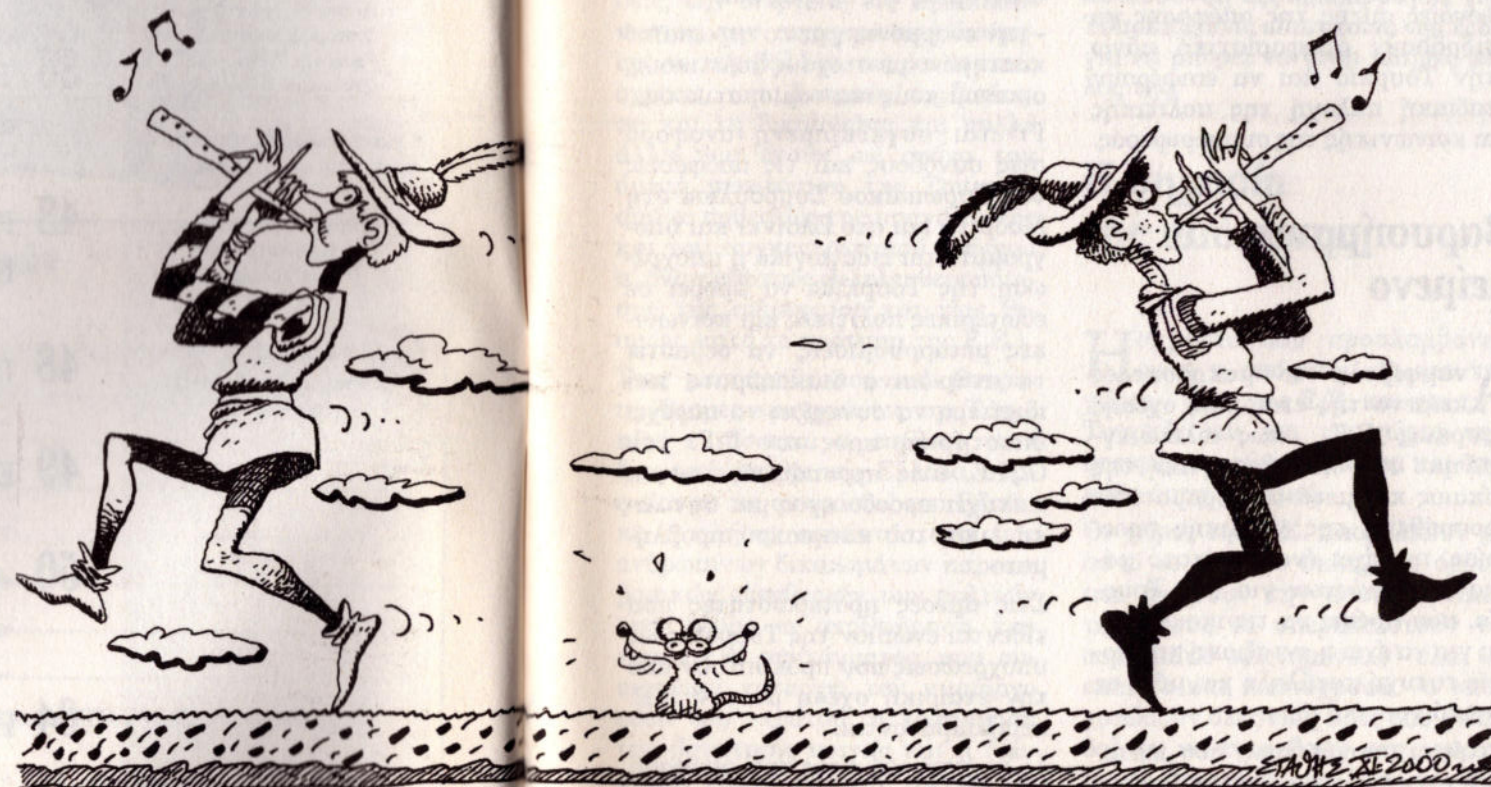
Φυσικά δεν είμαι αιθεροβάμων. Και θα ήταν ατόπημα και θα συνιστούσε αδικία για τους εκπαιδευτικούς αν τους έβλεπα ξέχωρα από την κοινωνία και τις αξίες της. Εξάλλου ως εκπαιδευτικός είμαι σε θέση να γνωρίζω πολύ καλά τις καταστάσεις.

Είναι όμως και το άλλο - αυτό που ειπώθηκε στην αρχή. Οι διαδικασίες δηλαδή που ακολουθήθηκαν και που κατά την άποψή μου αποτελούν την πέτρα του σκανδάλου σ' αυτή την κρίση. Και εξηγούμαι.

Πραγματικά δεν έχω αντιληφθεί ακόμη πως η κυβέρνηση προχώρησε στη μονομερή ικανοποίηση των αιτημάτων των δασκάλων, που ενώ χαρακτηρίζονταν μισθολογικά, προϋπέθεταν την αξιολόγηση του έργου, των καθηκόντων των ευθυνών κ.λπ., αξιολόγηση που δεν μπορούσε φυσικά να γίνει μόνο για τους δασκάλους αλλά σε σύγκριση με τους υπόλοιπους εκπαιδευτικούς.

Η υποχώρηση από τη θέση ότι μόνο στη μιχτή εκπαιδευτική επιτροπή προσωπικού θα συζητείτο το όποιο αίτημα των δασκάλων και η ικανοποίησή τους, άνοιξε τους ασκούς του Αιόλου, ενώ έβαλε την άμαξα μπροστά από τα άλογα.

Αποτέλεσμα: Ενώ θα μπορούσε η αξιολόγηση του έργου της κάθε βαθμίδας εκπαιδευτικών να οδηγήσει στη λήψη κάποιων μέτρων εξισορροπητικών με τα οποία θα αίρονταν οι αδικίες που τεκμηριωμένα υπήρχαν και χωρίς να επιβαρυνθεί το κράτος - ο φορολογούμενος με τόσες δαπάνες, σήμερα καλείται το κράτος να κάνει διορθωτικές κινήσεις άρσης της αδικίας, έχοντας όμως ανεβάσει από πριν τον πήχυ.

Η εταιρική σχέση Τουρκίας - Ε.Ε

Ενας οδικός χάρτης χωρίς επιστροφή!!!

Η Κύπρος και η Ελλάδα δικαιώνονται στα μάτια του κόσμου

Λούη Ηγουμενίδη

Πολλοί εσχολίασαν το τελικό κείμενο της εταιρικής σχέσης Τουρκίας -Ε.Ε., που εγκρίθηκε, τελικά, στη διακυβερνητική της Νίκαιας, με το αρχαιοελληνικό απόφθεγμα «ώδινεν όρος και έτεκεν μυν», θέλοντας να υπογραμμίσουν την έλλειψη ουσιαστικής σημασίας του κειμένου και να προειδοποιήσουν, κυρίως εμάς τους Κυπρίους, ότι η Τουρκία και πάλιν δεν δεσμεύεται με συγκεκριμένες υποχρεώσεις, τις οποίες αν παραλείψει θα υποστεί σοβαρές κυρώσεις. Και δημιουργείται, βέβαια, η αμφιβολία για το κατά πόσο έχουν δίκαιο αυτοί οι σχολιαστές ή οι κυβερνήσεις των Αθηνών και της Λευκωσίας, οι οποίες χαιρέτησαν το κείμενο και μίλησαν για μια νέα εποχή για την Τουρκία και για τις χώρες της περιοχής, οι οποίες βρίσκονται σε εκρηκτική σχέση μαζί της. Τελικά, έχει ή όχι σημασία αυτό το κείμενο, που τόσο θόρυβο ξεσήκωσε, και πόση;

Θα προσπαθίσω, με αντικειμενικά κριτήρια που θα θέσω μπροστά στον αναγνώστη εξ αρχής, να αξιολογήσω το κείμενο της εταιρικής σχέσης Τουρκίας -Ε.Ε., για να εξαχθούν τα αναγκαία συμπεράσματα που αφορούν στην πολιτική που ως Κύπρος πρέπει να ακολουθήσουμε σε σχέση με την Τουρκία.

Τα κριτήρια

Ωs πρώτο κριτήριο τοποθετώ το ίδιο το περιεχόμενο του κειμένου και τις ειδικές αναφορές που κάνει στα θέματα που μας αφορούν άμεσα. Ως δεύτερο κριτήριο έχω τη σημασία αυτής της απόφασης για τις χώρες -μέλη της Ε.Ε. και την ίδια την Τουρκία. Και ως τρίτο κριτήριο βάζω τις πιθανότητες, οι πρόνοιες αυτής της απόφασης να επιδράσουν αποφασιστικά πάνω στην Τουρκία και να επιφέρουν σταδιακή αλλαγή της πολιτικής και κοινωνικής της συμπεριφοράς.

Βαρυσημαντο κείμενο

Αναμφίβολα το μακροσκελές κείμενο της εταιρικής σχέσης Τουρκίας -Ε.Ε., όπως τελικά εγκρίθηκε στη διακυβερνητική της Νίκαιας και μετά από δραματικές προσπάθειες της γαλλικής προεδρίας, περιέχει ένα ευρύτατο φάσμα υποχρεώσεων για την Τουρκία, που πρέπει να τις ικανοποιήσει για να έχει η ενταξιακή της πορεία ευτυχή κατάληξη και μέσα σε λογικά χρονικά όρια.

Αυτές οι υποχρεώσεις, που ιεραρχούνται σε άμεσες, μεσοπρόθεσμες

και μακροπρόθεσμες, έχουν ως στόχο την επίτευξη των κριτηρίων της Κοπεγχάγης τα οποία ζητούν από κάθε υποψήφιο για την ένταξη μέλος να επιτύχει:

- τη σταθερότητα των θεσμών που εγγυούνται τη Δημοκρατία, το νόμο και την τάξη, τα ανθρώπινα δικαιώματα και την προστασία των μειονοτήτων

- την ύπαρξη και λειτουργία της οικονομίας της αγοράς και

- την εναρμόνιση με το ευρωπαϊκό κεκτημένο με στόχους πολιτικούς, οικονομικούς και νομισματικούς.

Γίνεται συγκεκριμένη αναφορά στις συνόδους και τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στη Μαδρίτη και στο Ελσίνκι και υπογραμμίζεται εισαγωγικά η υποχρέωση της Τουρκίας να προβεί σε εσωτερικές πολιτικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις, να σεβαστεί τα ανθρώπινα δικαιώματα και ιδιαίτερα να συνεχίσει να παρέχει υποστήριξη προς τον Γ.Γ. του Ο.Η.Ε. στις προσπάθειές του να επιτύχει πρόοδο προς μια συνολική λύση του κυπριακού προβλήματος.

Στις άμεσες προτεραιότητες που τίθενται ενώπιον της Τουρκίας ως υποχρεώσεις που προκύπτουν από την εταιρική σχέση με την Ε.Ε. περιλαμβάνονται:

1. Σε αναφορά προς την απόφαση του Ελσίνκι, η υποχρέωση της

Τουρκίας να υποστηρίξει τις προσπάθειες του Γ.Γ. του Ο.Η.Ε. για εξεύρεση λύσης του κυπριακού.

2. Ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Τουρκία.

3. Η νομική και συνταγματική αποκατάσταση της κοινωνίας των πολιτών στην Τουρκία.

4. Η κατάργηση των βασανιστηρίων.

5. Η λειτουργία της δικαιοσύνης σύμφωνα με τις διεθνείς προδιαγραφές και την ευρωπαϊκή νομοθεσία, ιδιαίτερα σε ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

6. Η χρήση της εθνικής γλώσσας των μειονοτήτων στην Τουρκία και η ελευθερία στις ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές.

7. Η οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική αναβάθμιση των (κουρδικών) περιοχών της νοτιοανατολικής Τουρκίας.

Ακόμα τίθενται άμεσες προτεραιότητες που αφορούν στα οικονομικά κριτήρια, τον πληθωρισμό, την οικονομία της αγοράς, τις αγροτικές μεταρρυθμίσεις, τις αποκρατικοποιήσεις, την εσωτερική αγορά, το φορολογικό σύστημα, την αλιεία, τις μεταφορές, την απασχόληση και τις κοινωνικές σχέσεις, την ενέργεια, τις τηλεπικοινωνίες, την περιφερειακή διοίκηση, το περιβάλλον, τις εσωτερικές σχέσεις, τους δασμούς, τη διοίκηση και τη δικαιοσύνη και πολλά άλλα που έχουν ως στόχο την άμεση μετατόπιση της Τουρκίας από το καθεστώς της υπανάπτυξης και του συγκεντρωτικού ελέγχου σ' ένα καθεστώς φιλελευθεροποίησης της οικονομίας και των θεσμών, κατά τα πρότυπα της Ε.Ε.

Στις μεσοπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες υποχρεώσεις της Τουρκίας εντάσσεται η επίλυση των διαφορών της με την Ελλάδα, σύμφωνα με τις αποφάσεις του Ελσίνκι, η πλήρης αποκατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των βασικών ελευθεριών των πολιτών της χώρας, η αναθεώρηση του τουρκικού συντάγματος, που ουσιαστικά καταργεί τον κυρίαρχο ρόλο του στρατού, η κατάργηση της θανατικής ποινής και η δραστητική βελτίωση των συνθηκών

κράτησης στις τουρκικές φυλακές, η μετατροπή του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας σε συμβουλευτικό σώμα, η κατάργηση του καθεστώτος έκτακτης ανάγκης στη νοτιοανατολική Τουρκία, όπου κατοικεί η μάζα των Κούρδων ο σεβασμός της πολιτιστικής τους ταυτότητας και άλλα.

Στα οικονομικά κριτήρια με μεσοπρόθεση ισχύ μπαίνουν αυστηρές διατάξεις για τη φιλελευθεροποίηση της αγοράς και όλων των τομέων της τουρκικής οικονομίας, τίθενται κανόνες απελευθέρωσης της εσωτερικής αγοράς της χώρας και νομοθετική κατοχύρωση της προσαρμογής προς το ευρωπαϊκό κεκτημένο, όπως και στους τομείς της φορολογίας, της αγροτικής πολιτικής, της αλιείας, των μεταφορών, της απασχόλησης, της ενέργειας, της περιφερειακής ανάπτυξης, των τηλεπικοινωνιών, του πολιτισμού, του περιβάλλοντος, των δασμών, της δικαιοσύνης κ.ο.κ.

Οι όροι που τίθενται για την εφαρμογή των διατάξεων της εταιρικής σχέσης αφορούν στα κονδύλια που θα απελευθερώνονται υπέρ της Τουρκίας και κυρίως στην παρακολούθηση της προόδου προς την κατεύθυνση της προσαρμογής της Τουρκίας στις απαιτήσεις της Ε.Ε. για να μπορεί να γίνει πλήρες μέλος της.

Η σημασία της απόφασης

Η σημασία που προσλαμβάνει αυτή η απόφαση και για τις χώρες - μέλη της Ε.Ε. και για την Τουρκία και για τις χώρες της περιφέρειας είναι τεράστια και από κάθε άποψη θετική.

Οι χώρες της Ε.Ε. υποβάλλουν μ' αυτό το κείμενο σκληρούς όρους που δείχνουν την αποφασιστικότητά τους να υπερασπιστούν το ευρωπαϊκό κεκτημένο σ' όλα τα επίπεδα και, ταυτόχρονα, να υποχρεώσουν όλες τις χώρες που φιλοδοξούν να ενταχθούν στην ευρωπαϊκή οικογένεια σε θεσμικές με-

ταρρυθμίσεις που θα σημαίνουν τη χάραξη μιας νέας εποχής για όλο τον κόσμο. Ιδιαίτερα η Ευρώπη με τους όρους που θέτει στην Τουρκία προβάλλει σήμερα τη δική της πρόταση και το δικό της πολιτισμό προς νέους γεωγραφικούς χώρους και σε παράθεση κυρίως με την αμερικανική, κυρίως, πρόταση.

Αν κοιτάξει κανείς τις επιμέρους πρόνοιες και την έμφαση που αποδίδεται σε ζητήματα δημοκρατίας, ανθρωπίνων δικαιωμάτων και κοινωνικής μέριμνας, θα αντιληφθεί ότι η Ε.Ε. προκαλεί τον κόσμο να απαρνηθεί το παρελθόν της υπανάπτυξης και του αυταρχισμού και να εναρμονιστεί με τις απαιτήσεις των χωρών της. Και δεν φαίνεται να έχει διάθεση υποχώρησης η Ε.Ε.

Με τη συμμόρφωση της Τουρκίας στις πρόνοιες της εταιρικής σχέσης ανοίγει μια νέα εποχή για την Ε.Ε. γιατί θα εμπλουτιστεί η οικονομική, πολιτική και πολιτιστική αγορά της Ευρώπης με 60 τόσα εκατομμύρια ανθρώπων που μπορούν να συμβάλουν στην παραπέρα ανάπτυξή της.

Για την Τουρκία η απόφαση της εταιρικής σχέσης είναι καταλυτικής σημασίας. Της επιβάλλει την ανάγκη να μετατραπεί, σε σύντομο χρονικό διάστημα, σε μια σύγχρονη και ευνομούμενη πολιτεία με μια φιλελεύθερη οικονομία της αγοράς και κυρίως με την υποχρέωση να σεβαστεί το διεθνές δίκαιο και τα δικαιώματα κάθε μορφής των πολιτών της, ανεξάρτητα από καταγωγή και θρησκευτική ή φυλετική διαφορά.

Για την Τουρκία αυτές οι αλλαγές, αν γίνουν, θα σημαίνουν μια κοσμογονία. Καταργείται ουσιαστικά το κεραλικό συντηρητικό κατεστημένο, που έχει ως κυρίαρχη επικεφαλής δύναμη το στρατό, αποκαθίσταται η κοινωνία των πολιτών, απελευθερώνονται οι μειονότητες και όλες οι πολιτικές δυνάμεις και μπαίνει η χώρα στην πορεία των σύγχρονων και ευνομούμενων κρατών.

Υποχρεώνεται να σεβαστεί τους γείτονές της και να τερματίσει το ρόλο της ως χωροφύλακα της πε-

ριοχής με επεκτατικές και υποδου-
λευτικές βλέψεις.

Η οικονομία της απαλλάσσεται από
τη μιζέρια και όλες οι παραγωγικές
δυνάμεις της χώρας εντάσσονται
στην υπηρεσία μιας σύγχρονης
οικονομικής ανάπτυξης.

Το τουρκικό κράτος και οι εθνικές
του μειονότητες κόβουν, μ' αυτές
τις υποχρεώσεις που αναλαμβάνου-
νουν, τους δεσμούς τους με το
παρελθόν της υπανάπτυξης και
αποκτούν νέο ρόλο στο διεθνές και
ιδιαίτερα το ευρωπαϊκό ιστορικό
προσκήνιο.

Για μας

Για μας αυτό το κείμενο της εται-
ρικής σχέσης Τουρκίας -Ε.Ε.
σημαίνει απαλλαγή μας από τη
μόνιμη απειλή της Τουρκίας, γεγο-
νός που την υποχρεώνει να εργα-
στεί για την ειρηνική επίλυση των
διαφορών που μας χωρίζουν, αφού
ταυτόχρονα είναι υπόλογη προς
την Ευρώπη αλλά και τον Ο.Η.Ε.

Αυτή τη στιγμή η Τουρκία έχει να
επιλέξει μεταξύ του να συνεχίσει
την αυθαίρετη και επιθετική
στάση της εναντίον της Κύπρου,
γεγονός που θα της κλείσει το
δρόμο προς την Ευρώπη -και αυτό
τους το κατέστησε σαφές η ελληνι-
κή κυβέρνηση -και του να υποδεί-
ξει στον κ. Ντενκτάς ότι οφείλει να
συνομιλήσει και να συμφωνήσει σε
λύση, όπως την προνοούν τα ψηφί-
σματα του Ο.Η.Ε. και την υποστη-
ρίζει η Ε.Ε.

Όσο λοιπόν κι αν μεμψιμοιρούν οι
απορριπτικοί και δύσπιστοι εθني-
κοί οραματιστές, η πραγματικότη-
τα παραμένει αδίρητη και τους
υποδεικνύει ότι αυτή η εξέλιξη
στις σχέσεις Τουρκίας και Ε.Ε.
αποτελεί το σημαντικότερο θετικό
βήμα που γίνεται υπέρ της Κύπρου
και της υπόθεσής της. Η Ε.Ε. και η
ανάγκη της Τουρκίας να μην κλεί-
σει το δρόμο προς την ένταξή της,
την υποχρεώνουν να πορευτεί τον
«οδικό χάρτη» που της χαράζουν
χωρίς να κοιτάζει πίσω της. Η
ιστορία δεν συγχωρεί τις ταλα-
ντεύσεις και τις οπισθοδρομήσεις.

U

Βαρύ το κλίμα Εκρηκτική παρουσία

Σταύρου Τομπάζου

Η πρόσφατη ευρωπαϊκή Σύνοδος
ολοκληρώθηκε μέσα σ' ένα
βαρύ κλίμα εθνικών αντιπαρα-
θέσεων, ανησυχιών και φόβων.
Η ανάγκη ευελιξίας στις
μεθόδους λήψης αποφάσεων στο Συμ-
βούλιο εν όψει της προσεχούς διεύρυν-
σης της Ένωσης υπήρξε ένα από τα καυ-
τά θέματα της Συνόδου αφού η Γαλλία
και η Γερμανία βρέθηκαν σε αντίπαλα
στρατόπεδα. Όλοι θέλουν την ευελιξία,
κανείς όμως δεν εκχωρεί δικαιώματα
που ευνοούν άλλες χώρες. Την «ευελι-
ξία» κάποιος την υφίσταται και καμιά
χώρα δεν προσφέρεται εθελοντικά. Το
ευρωπαϊκό σύστημα δεν έπαψε να είναι
ένα βαρύ οικοδόμημα, αρκετά
ισχυρό για να αντέχει στο
χρόνο αλλά και αρκε-
τά εύθραυστο για να
επιδέχεται απότομων
και αμελέτητων προ-
σαρμογών.

Η Γερμανία, δέκα
χρόνια μετά
την ενοποίη-
σή της, πέτυ-
χε να κυριαρ-
χήσει οικονο-
μικά και πο-
λιτικά στις υπό ένταξη
χώρες της κεντρικής
Ευρώπης, δημιουργώ-
ντας έτσι μια νέα σφαι-
ρα επιρροής, η οποία
προστίθεται στην παρα-
δοσιακή της σφαίρα μέ-
σα στην ίδια την Ένω-
ση (Ολλανδία, Αυστρία,
κ.λπ.). Εκμεταλλευόμε-

στη Σύνοδο Κορυφής της Νίκαιας του Συνδικαλιστικού Κινήματος

νη την πληθυσμιακή της υπεροχή σε
σχέση με τα άλλα μεγάλα κράτη μέλη,
επιχείρησε να τη μεταφράσει και σε
επιρροή μέσα στο ίδιο το Συμβούλιο των
υπουργών.

Όμως, η Γερμανία, παρά την ενοποίησή
της, το δημοκρατικό (αν και ιδιόρρυθμο)
τρόπο διακυβέρνησής της, την προγραμ-
ματισμένη και μακροχρόνια προσπάθειά
της να εμφανιστεί ως μια «φυσιολογική»
ευρωπαϊκή χώρα, δεν πείθει. Πάρα τις
επίσημες διακηρύξεις και τις διπλωματι-
κές λεπτότητες, ελάχιστες χώρες στην
Ευρώπη είναι διατεθειμένες να διαγρά-
ψουν το φασιστικό παρελθόν της. Ελά-
χιστα κράτη μέλη είναι διατεθειμένα να
επιτρέψουν στη Γερμανία να αναλάβει
τον ηγεμονικό ρόλο που «δικαιούται»
βάσει της πληθυσμιακής της αναλογίας
και της οικονομικής της επικυριαρχίας
στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα. Η Γαλλία
βασίστηκε σ' αυτή την ιστορική κληρο-
νομιά, την οποία όλοι γνωρίζουν αλλά
κανείς δεν ξεστομίζει επίσημα, για να
αποτρέψει μια μεγαλύτερη εκπροσώπη-
ση της Γερμανίας στο Συμβούλιο. Εν τέ-
λει, εν μέσω έντονων διαφωνιών και αλ-
λεπάλληλων παρατάσεων της Συνόδου,
κατάφεραν να καταλήξουν στο επίμαχο
θέμα της εκπροσώπησης στο Συμβούλιο.

Ανασταθμίζοντας τους ψήφους της κάθε
χώρας της διευρυμένης Ευρώπης (που
συμπεριλαμβάνει όλες τις υποψηφίες
χώρες πλην της Τουρκίας), τα μεγάλα
κράτη, η Γερμανία, η Μ. Βρετανία, η
Γαλλία, συναίνεσαν στο να μοιραστούν
ισότιμα τους 136 ψήφους, δηλαδή από
29 η κάθε μια, επί συνόλου 344 ψήφων.
Με τη νέα στάθμιση των ψήφων οι
συνολικοί ψήφοι των κρατών μελών
από 87 γίνονται 237. Τα υποψήφια μέλη
θα μοιραστούν με την ένταξή τους τους
υπόλοιπους 107 ψήφους.

Αυτή η ρύθμιση ευνοεί σαφώς αυτά τα
τέσσερα μεγάλα κράτη, δεδομένου ότι οι

ψήφοι τους στο Συμβούλιο τριπλασιάζο-
νται σχεδόν. Από 10 γίνονται 29.
Αντίθετα οι ψήφοι των μικρών κρατών
γνωρίζουν μια σχετική σμίκρυνση. Η
Ολλανδία από 5 αποκτά 13, η Ελλάδα, το
Βέλγιο και η Πορτογαλία από 5 ψήφους
αποκτούν από 12, η Δανία, η Φιλανδία
και η Ιρλανδία από 3 αποκτούν 7, η
Σουηδία και η Αυστρία από 4 αποκτούν
10 και το Λουξεμβούργο από 2 αποκτά 4.
Μόνο η Ισπανία ευνοείται που από 8
αποκτά 27 ψήφους.

Η αριθμητική των ψήφων στο Συμβού-
λιο της διευρυμένης Ευρώπης των 27
κρατών μελών έχει ιδιαίτερη σημασία σε
θέματα για τα οποία απαιτείται «ειδική
πλειοψηφία». Η τελευταία επιτυγχάνε-
ται όταν συγκεντρώνεται πρώτον, απλή
πλειοψηφία κρατών για προτάσεις που
υποβάλλονται στο Συμβούλιο από την
Ευρωπαϊκή Επιτροπή και πλειοψηφία
2/3 για προτάσεις από το ίδιο το Συμβού-
λιο, δεύτερον, το 73,55% των ψήφων και
τρίτον, το 62% του συνολικού πληθυ-
σμού της Ένωσης. Αυτό σημαίνει ότι
τίποτα δεν γίνεται αν δεν υπάρχει μια
ευρεία συναίνεση των μεγάλων κρατών
μεταξύ τους, τα οποία εύκολα μπορούν
να μπλοκάρουν την λήψη αποφάσεων.

Ενώ η διαδικασία λήψης αποφάσεων με
ειδική πλειοψηφία διευρύνθηκε σε 29
νέους τομείς (κυρίως εμπορευματικής
υφής), εκ των οποίων κανένας δεν αφο-
ρά σε θέματα ευαίσθητα για τα κράτη
μέλη, είναι αμφίβολο κατά πόσο αυτή η
εξέλιξη υπηρετεί το διακηρυγμένο
στόχο της αύξησης της ευελιξίας στη
λήψη αποφάσεων, δεδομένου ότι το
26,45% των ψήφων, έναντι 41,5% στο
παρελθόν, αρκεί για να μπλοκάρει μια
απόφαση.

Στη Σύνοδο, το κάθε κράτος φρόντισε
να διατηρηθεί η αρχή της ομοφωνίας,
δηλαδή του βέτο, στα ευαίσθητα γι' αυτό
θέματα. Η Σουηδία και η Μ. Βρετανία σε

Αυτό σημαίνει ότι
τίποτα δεν γίνεται αν
δεν υπάρχει μια
ευρεία συναίνεση
των μεγάλων κρατών
μεταξύ τους, τα
οποία εύκολα
μπορούν να
μπλοκάρουν την
λήψη αποφάσεων.

Αν τα μεγάλα κράτη
σημείωσαν επιτυχία
αυξάνοντας την
επιρροή τους στο
κέντρο λήψης
αποφάσεων της
Ένωσης, δηλαδή στο
Συμβούλιο, τα μικρά
κράτη έσωσαν τα
προσχήματα
επιβάλλοντας την
άποψή τους για ίση
εκπροσώπηση στην
Ευρωπαϊκή
Επιτροπή. Κάθε
κράτος θα έχει από
το 2005 ένα
επίτροπο.

Το να αποκλείεται με αυτόν τον τρόπο η Τουρκία και να συσκοτίζεται η ευρωπαϊκή της προοπτική καθόλου δεν συμβάλλει στην ενίσχυση των ευρωπαϊστών της χώρας και των δημοκρατικών της δυνάμεων. Αντίθετα, ενισχύεται το καθεστώς και επιβραδύνεται η μεταρρύθμιση. Για αυτό το λόγο η «αυθόρμητη», θετική αξιολόγηση του αποκλεισμού της Τουρκίας από πολλούς ελληνοκυπρίους μαρτυρεί απλώς έλλειψη κατανόησης της όλης κατάστασης.

θέματα κοινωνικής πολιτικής, η Ισπανία σε θέματα πολιτικής επαρχιών, η Γαλλία σε θέματα πολιτισμού, η Ισπανία, η Ελλάδα και η Πορτογαλία σε θέματα διάθεσης των διαρθρωτικών κονδυλίων. Η αρχή της αρνησικυρίας εφαρμόζεται και σε θέματα διεύρυνσης και διάθεσης κονδυλίων προς τρίτες χώρες. Έτσι, σε κανένα πραγματικά ευαίσθητο θέμα δεν θα εφαρμόζεται, προς το παρόν τουλάχιστον, η αρχή της ειδικής πλειοψηφίας.

Αν τα μεγάλα κράτη σημείωσαν επιτυχία αυξάνοντας την επιρροή τους στο κέντρο λήψης αποφάσεων της Ένωσης, δηλαδή στο Συμβούλιο, τα μικρά κράτη έσωσαν τα προσχήματα επιβάλλοντας την άποψή τους για ίση εκπροσώπηση στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Κάθε κράτος θα έχει από το 2005 ένα επίτροπο. Με την ολοκλήρωση της διαδικασίας διεύρυνσης, όταν δηλαδή η Ε.Ε. θα περιλαμβάνει 27 κράτη, ο αριθμός των επιτρόπων θα περιοριστεί στους 20 και θα εφαρμοστεί ένα σύστημα εκ περιτροπής αντιπροσώπευσης στην Επιτροπή πάνω σε ισότιμη βάση.

Η Σύνοδος της Νίκαιας χαρακτηρίζεται από δύο πράγματα: πρώτον, από μια σειρά ημίμετρα που είναι αμφίβολο κατά πόσο καθιστούν τους ευρωπαϊκούς θεσμούς λιγότερο άκαμπτους και δεύτερον, την αναβολή. Μια σειρά ακανθώδη προβλήματα, όπως π.χ. η ενσωμάτωση της κοινωνικής χάρτας στη Συνθήκη της Νίκαιας, η οποία προς το παρόν, παρά τον υπερμινιμαλιστικό της χαρακτήρα, δεν είναι δεσμευτική, θέματα ανακατανομής αρμοδιοτήτων ανάμεσα στα εθνικά

κράτη και την Ένωση, καθώς και ανάμεσα στα εθνικά κοινοβούλια και το Ευρωκοινοβούλιο αναβλήθηκαν για μια νέα διακυβερνητική που προγραμματίστηκε για το 2004.

Σ' ότι αφορά στην Κύπρο οι εξελίξεις είναι μάλλον θετικές. Στο Συμβούλιο η Κύπρος θα έχει 4 ψήφους, όπως όλα τα πολύ μικρά κράτη πλην της Μάλτας που θα έχει μόνο 3. Στο ευρωκοινοβούλιο θα έχει 6 αντιπροσώπους σε σύνολο 738, δηλαδή 0,8% που βάσει του πληθυσμιακού κριτηρίου είναι πολύ ικανοποιητική εκπροσώπηση. Όμως, πέρα από τους αριθμούς, αυτό που έχει σημασία είναι ότι η Κύπρος συμπεριλαμβάνεται στη «λογιστική» της διευρυμένης Ευρώπης, γεγονός που αποτελεί ακόμη μια σαφή ένδειξη ότι το κυπριακό πρόβλημα δεν θα εμποδίσει την ένταξη. Η Ε.Ε. δεσμεύτηκε προς αυτή την κατεύθυνση, δημιουργήθηκαν μη ανατρέψιμες δυναμικές, εκτός βέβαια και αν η ελληνοκυπριακή πλευρά περιπέσει σε τραγικά διπλωματικά λάθη, τα οποία δυστυχώς δεν είναι δυνατό να αποκλειστούν εκ των προτέρων. Οι εξελίξεις στη Νίκαια ενισχύουν την άποψη αυτών που χαιρέτησαν το Ελσίνκι ως μια πολύ θετική εξέλιξη τόσο για την Κύπρο, όσο και για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις.

Ωστόσο, προκαλεί εντύπωση το γεγονός ότι η Τουρκία, αν και υποψήφια χώρα, εξαιρείται από τον επόμενο και μεθεπόμενο κύκλο διεύρυνσης. Η Συνθήκη δεν προβλέπει καμιά εκπροσώπηση για την Τουρκία, ούτε στο Συμβούλιο, ούτε στην Επιτροπή, ούτε στο Ευρωκοινοβούλιο.

Τα κίνητρα αυτής της εξαίρεσης είναι ύποπτα. Γιατί προβλέπεται η εκπροσώπηση της Ρουμανίας και όχι της Τουρκίας;

Μήπως δεν είναι εξίσου απίθανο να ικανοποιήσει η Ρουμανία τα κριτήρια ένταξης μέσα στην επόμενη δεκαετία; Τι θα έβλαπτε την Ε.Ε. να συμπεριλάβει την Τουρκία στα όργανα της Ευρώπης υπό τον αυτονόητο και καθολικά ισχύοντα όρο ότι θα πρέπει πρώτα να ικανοποιήσει τα πολιτικά και τα άλλα κριτήρια ένταξης; Μήπως αυτή η εξαίρεση κρύβει ανομολόγητες θρησκευτικές και εθνικές προκαταλήψεις στην κατά τα άλλα «κοσμική» και «πολυπολιτισμική» Ευρώπη;

Το να αποκλείεται με αυτόν τον τρόπο η Τουρκία και να συσκοτίζεται η ευρωπαϊκή της προοπτική καθόλου δεν συμβάλλει στην ενίσχυση των ευρωπαϊστών της χώρας και των δημοκρατικών της δυνάμεων. Αντίθετα, ενισχύεται το καθεστώς και επιβραδύνεται η μεταρρύθμιση. Για αυτό το λόγο η «αυθόρμητη», θετική αξιολόγηση του αποκλεισμού της Τουρκίας από πολλούς ελληνοκυπρίους μαρτυρεί απλώς έλλειψη κατανόησης της όλης κατάστασης. Γιατί να δείξει η Τουρκία διαλλακτικότητα στο κυπριακό και τα ελληνοτουρκικά, αν η ένταξή της παραπέμπεται στις ρωμαϊκές καλένδες, ανεξάρτητα από κάθε πρόοδο που ενδεχομένως παρουσιάσει την επόμενη δεκαετία; Οι ευρωπαϊκές προκαταλήψεις δεν ευνοούν την κυπριακή υπόθεση.

Αν στη Σύνοδο επικράτησε ένα βαρύ κλίμα, στην πόλη της Νικαίας κυριάρχησε μια εκρηκτική κατάσταση. Η διαδήλωση της 6ης Δεκεμβρίου για μια πιο κοινωνική Ευρώπη, παρά την επιβλητική παρουσία της αστυνομίας και την ακατάπαυτη βροχή, ήταν μια επίδειξη δύναμης των συνδικαλιστικών οργανώσεων, κυρίως της CGT, καθώς και των ριζοσπαστικών μη κυβερνητικών οργανώσεων όπως η ΑΤΤΑC που κατάφερε στο παρελθόν να αποτρέψει την περίφημη νεοφιλελεύθερη «Πολυμερής Συμφωνία Επενδύσεων». Οι εκτιμήσεις του τύπου σχετικά με τη συμμετοχή σ' αυτή τη διαδήλωση κυμαίνονται από 70.000 σε 100.000 άτομα. Οι κινητοποιήσεις συνεχίστηκαν και την επόμενη μέρα, όταν τα πιο ριζοσπαστικά τμήματα της μεγάλης κινητοποίησης επιχειρήσαν να αποκλείσουν τις διόδους προς το Συνεδριακό Κέντρο όπου πραγματοποιήθηκε η Σύνοδος.

Εντύπωση προκάλεσε το γεγονός, ότι

στην Ευρώπη της ελεύθερης κυκλοφορίας, δεν επιτράπη η είσοδος στη Γαλλία του τρένου μιας ιταλικής ομάδας 1000 περίπου διαδηλωτών, οι οποίοι σε ένδειξη διαμαρτυρίας απέκλεισαν τον παραπλήσιο αυτοκινητόδρομο παραλύοντας την κυκλοφορία. Ενώ ο σοσιαλδημοκράτης πρωθυπουργός της Γαλλίας Λ. Ζοσπέν εξέφραζε τη συμπάθειά του στους διαδηλωτές που «ήθελαν περισσότερη Ευρώπη», απαγόρευσε στους Ιταλούς να εισέλθουν στη χώρα για να διαδηλώσουν.

Οι διαδηλωτές δεν ζήτησαν «περισσότερη Ευρώπη», ζήτησαν μια άλλη, κοινωνική Ευρώπη. Στο Συνεδριακό Κέντρο της πόλης, ενώ οι πρωθυπουργοί και οι υπουργοί παζάρευσαν τις ψήφους τους στο Συμβούλιο και τις έδρες τους στο Ευρωκοινοβούλιο, η Ευρώπη των θυμάτων της «υπερφιλελεύθερης αγοράς», η Ευρώπη των εργαζομένων, μαζεύτηκε απ' έξω για να υπενθυμίσει ότι η ανεργία 20 εκατομμυρίων ατόμων, η φτώχεια 40 εκατομμυρίων, η επισφαλής εργασία και η μερική απασχόληση είναι αποτέλεσμα και προϊόν του θεσμοθετημένου, σε ευρωπαϊκό πια επίπεδο, νεοφιλελευθερισμού.

Αυτές οι κινητοποιήσεις καταδεικνύουν ότι το Σιάτλ δεν ήταν μια εξαίρεση, ένα μεμονωμένο «ατυχές συμβάν». Αντίθετα, το κίνημα ενάντια στην τυφλή παγκοσμιοποίηση του κεφαλαίου, ιδιαίτερα στην Ευρώπη, μεγαλώνει, διευρύνεται αποκτά σπονδυλική στήλη. Στην Ευρώπη δυναμώνει σήμερα μια φωνή αντίστασης στην εμπορευματοποίηση των πάντων και σχηματίζεται μια νέα, κριτική κοινή γνώμη. Αυτή είναι η σημαντικότερη εξέλιξη και όχι η «κοινή συνισταμένη» και τα ημίμετρα που διαμόρφωσαν τη Συνθήκη της Νίκαιας.

Οι διαδηλωτές δεν ζήτησαν «περισσότερη Ευρώπη», ζήτησαν μια άλλη, κοινωνική Ευρώπη. Στο Συνεδριακό Κέντρο της πόλης, ενώ οι πρωθυπουργοί και οι υπουργοί παζάρευσαν τις ψήφους τους στο Συμβούλιο και τις έδρες τους στο Ευρωκοινοβούλιο, η Ευρώπη των θυμάτων της «υπερφιλελεύθερης αγοράς», η Ευρώπη των εργαζομένων, μαζεύτηκε απ' έξω για να υπενθυμίσει ότι η ανεργία 20 εκατομμυρίων ατόμων, η φτώχεια 40 εκατομμυρίων, η επισφαλής εργασία και η μερική απασχόληση είναι αποτέλεσμα και προϊόν του θεσμοθετημένου, σε ευρωπαϊκό πια επίπεδο, νεοφιλελευθερισμού.

ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 2001

Ποιες οι προσδοκίες

Σάββα Α. Σάββα

Σε λιγότερο από έξι μήνες θα έχουμε τις πρώτες βουλευτικές εκλογές του αιώνα και της χιλιετίας. Τι περιμένει ο κυπριακός λαός από αυτές τις εκλογές και τι μπορεί να επιτευχθεί;

Για να διαμορφώσει κανείς άποψη για το τι μπορεί να περιμένει από αυτές τις βουλευτικές εκλογές πρέπει να ρίξουμε μια ματιά τόσο στο εσωτερικό πολιτικό τοπίο, όσο και στο εξωτερικό, μέσα στο οποίο θα διεξαχθούν οι προσεχείς βουλευτικές εκλογές.

Στο εσωτερικό, κάτω από το αβάσταχτο βάρος των αδιεξόδων του κυπριακού, τα πράγματα είναι πολύ δύσκολα παρόλο που όλα σκεπάζονται με το διαφανές πέπλο της ευμάρειας των δανείων, των πιστωτικών καρτών και των παρατραβηγμάτων (ελληνοκυπρηστί overdraft). Ο υπέργρηρος πρόεδρος έχει από καιρό παραδώσει τα όπλα. Ασχολείται, λέει, μόνο με το κυπριακό και για τα υπόλοιπα αφήνει πλήρη ελευθερία στους υπουργούς του να πράξουν κατά το δοκούν, μέσα όμως στα πλαίσια της φιλοσοφίας της διακυβέρνησης Κληρίδη, της φιλοσοφίας δηλαδή της συντηρητικής παράταξης ΟΛΑ ΓΙΑ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ, τίποτα για τον λαό. Ο λαός ούτε παιδεία χρειάζεται, ούτε υγεία, ούτε πολιτισμό. Πρέπει να εργάζεται και να αμείβεται αν είναι δυνατόν όσο θέλουν τα αφεντικά του, σε καθεστώς πλή-

ρους απασχόλησης, μερικής απασχόλησης, εποχιακής απασχόλησης, με την ώρα, με το κομμάτι κ.ο.κ.

Τώρα να δούμε και το υπουργικό συμβούλιο. Θυμάμαι τα υπουργικά συμβούλια των τελευταίων τριάντα χρόνων. Ε λοιπόν δεν μπορώ να σκεφτώ χειρότερο υπουργικό συμβούλιο από το σημερινό. Υπουργοί, στιμένες λεμονόκουπες, οι οποίοι λένε ο ένας στον άλλο εγώ είμαι ο χειρότερος. Αλλά από δημόσιες σχέσεις είναι πρώτοι. Και στο γυαλί βγαίνουν, και καινούριες γραβάτες λανσάρουν (εκτός από τον ένα φυσικά που μπερδεύει το Προεδρικό με τα νυχτερινά κέντρα), αλλά δεν ξέρουν να κάνουν καλά τον κόμπο της γραβάτας οι αθεόφοβοι. Τουλάχιστον γιατί δεν παίρνουν συμβουλές από τους Έλληνες συναδέλφους τους.

Περνάμε τώρα στους υψηλόβαθμους και υψηλόμισθους ανώτερους κρατικούς λειτουργούς. Αυτοί είναι στα πάνω τους (στα high τους). Εχτός των άλλων ωφελημάτων που έχουν, πήραν και τις μετοχούλες τους με ιδιωτική τοποθέτηση, τα κονόμησαν χοντρά, έχουν εξασφαλίσει παιδιά, εγγόνια, δισέγγονα εκμεταλλευόμενοι τη θέση που τους εμπιστεύθηκε το δύσμοιρο κυπριακό κράτος.

Τώρα περιμένουν την αφυπηρέτησή τους. Κάποιοι θα πάρουν πρόωγη αφυπηρέτηση και θα διορισθούν υψηλόβαθμα διευθυντικά στελέχη σε κάποια ιδιωτική εται-

ρεία, ή και στις αγγλικές βάσεις, και θα θησαυρίζουν για άλλα τόσα εκμεταλλευόμενοι τις γνωριμίες και τις πληροφορίες που απέκτησαν ως κρατικοί λειτουργοί. Το άκρον άωτον αυτής της παχυδερμίας είναι ότι κανείς δεν συγκινείται, κανείς δεν τους κάνει τίποτα και όποιος τολμήσει να ψελλίσει κάτι, τρώει μια στο κεφάλι και πάρτον κάτω.

Και μετά όλοι λένε ότι ο Ντενκτάς είναι αδιάλλαχτος, προκλητικός και αλαζόνας. Μα φυσικά και είναι αφού γνωρίζει πολύ καλά τη σαθρή κατάσταση που έχει απέναντι του. Γιατί να μην είναι όταν γνωρίζει ότι στο «νότο» όλα έχουν την τιμή τους. Θέλουν αυτοί που μας κυβερνούν να κάνουν τον Ντενκτάς εν μία νυχτί να πάψει να είναι αδιάλλαχτος; Ας μελετήσουν τον Θουκυδίδη.

Όλα τα πολιτικά κόμματα έχουν επεξεργασθεί τη στρατηγική τους και τώρα ετοιμάζονται για την τελική ευθεία. Δυστυχώς, όμως, η κατάσταση και στα κόμματα είναι άκρως απογοητευτική. Δεν φαίνεται στον ορίζοντα κάτι το καινούριο, το διαφορετικό. Τα κόμματα δεν εκφέρουν πολιτικό λόγο αλλά πολιτικό αντίλογο, απαντώντας δηλαδή το ένα κόμμα στις θέσεις του άλλου. Τραγική φιγούρα πάντως όλων των κομμάτων είναι το Κίνημα Ελευθέρων Δημοκρατών (ΕΔΗ).

Δέχεται καθημερινά ανελέητο πόλεμο από το Δημοκρατικό Συναγερμό και όμως εξακολουθεί να παραμένει στην κυβέρνηση με το ευτελές επιχείρημα ότι δεν συμμετέχει στην κυβέρνηση του ΔΗΣΥ αλλά στην κυβέρνηση Γλαύκου Κληρίδη. Σάμπως και ο Γλ. Κληρίδης δεν είναι ο ιδρυτής και για χρόνια πρόεδρος του ΔΗΣΥ και οι Χάσικος, Ιωαννίδης, Χριστοδούλου, Κασουλίδης, Κόσιης, Κούρος, Νεοφύτου δεν είναι πρωτοκλασάτα στελέχη του Συναγερμού.

Με την έλλειψη πολιτικού λόγου και οράματος, με άτομα να απομακρύνονται από τα κόμματα, τα οποία χαρίζονται στους κομματικούς μηχανισμούς, το τοπίο και εδώ είναι αρκετά ζοφερό. Θα αρχίσουν οι ζυμώσεις, τα συγκομματικά μαχαιρώματα και τα χτυπήματα κάτω από τη ζώνη για την συμπερίληψη στα κομματικά ψηφοδέλτια,

και μετά ακόμη πιο άγριες μάχες για το ποιος θα εκλεγεί.

Να δούμε λίγο και το εξωτερικό τοπίο. Εκεί έχουμε μία μαγική κατάσταση: Παγκοσμιοποίηση. Ό,τι συμφέρει στους οικονομικούς κολοσσούς πρέπει να επικρατεί ανά το παγκόσμιο. Όσοι δεν συμμορφώνονται θέτουν αυτομάτως εαυτών εκτός Διεθνούς Κοινότητας, όπου Διεθνής Κοινότητα ίσον ΝΑΤΟ, Ε.Ε, Διεθνής Τράπεζα, Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και δεν συμμαζεύεται. Κάτι που ξέχασα να αναφέρω είναι ότι παγκοσμιοποίηση σημαίνει εκσυγχρονισμός. Τι είναι εκσυγχρονισμός σήμερα; Ισχυρές οικονομίες με πολίτες με οικονομικά προβλήματα (η Ελλάδα, για παράδειγμα, μπήκε στην ΟΝΕ αλλά έχει πέραν του 10% ανεργία), εργαζόμενοι να ζουν σε καθεστώς αβεβαιότητας, υποκουλτούρας, χωρίς ιδανικά. Από την άλλη όμως είναι ο παράδεισος για τους τραπεζίτες, χρηματιστές και τους μεγιστάνες των ΜΜΕ.

Επειδή το εξωτερικό τοπίο επηρεάζει και το εσωτερικό και βλέπουμε τους δικούς μας να προσπαθούν να εναρμονισθούν πλήρως με τις υπερατλαντικές και διευρωπαϊκές ντιρεκτιβες χωρίς να ζητήσουν το παραμικρό αντάλλαγμα για τον τόπο. Και όποιος τολμήσει να ψελλίσει κάποιο ...μα αμέσως του κολλούν την ρετινιά του μη εκσυγχρονιστή, του αντιευρωπαϊστή. Πολλές φορές ξεπερνούν και τους εντολείς τους όπως συνέβη με τον Ευρωπαϊκό Στρατό.

Προς τι η σπουδή για λόχους και βάσεις αφού ακόμα δεν ξέρουμε καλά καλά αν θα μας βάλουν μέσα και πώς θα μας βάλουν: με ή χωρίς διχοτόμηση, με ή χωρίς προσάρτηση.

Με αυτά που σκιαγράφησα πιο πάνω οι προσδοκίες είναι μηδαμινές. Ο κυπριακός λαός δεν φαίνεται να περιμένει τίποτα από τις βουλευτικές του Μάη και αυτό το δείχνει με την αδιαφορία του και την αποστασιοποίησή του από κάθε μορφής εξουσία.

Τι θα ήθελα προσωπικά; Είσοδο στη νέα βουλή των Νέων Οριζόντων και των Οικολόγων για να υπάρχουν δύο νέες φωνές.

σ
υ
ν
δ
ρ
ο
μ
η
τ
έ
ς

γ
ρ
α
φ
τ
ε
ί
τ
ε

στο
«Εξ υπαρχής»
φυσικά

Ανδρέας Χρίστου, Τάκης Χατζηδημητρίου στο «Εξ υπαρχής»

Αριστερά και επαναπροσέγγιση

Κάτω περίπου από τον πιο πάνω τίτλο μπορεί να παρουσιαστεί η συζήτηση που έγινε στις 19 του περασμένου μήνα, στο οίκημα του «Εξ υπαρχής» με ομιλητές τον κοινοβουλευτικό Εκπρόσωπο του ΑΚΕΛ Ανδρέα Χρίστου και τον βουλευτή του ΚΙΣΟΣ Τάκη Χ' Δημητρίου. Συντονιστής ήταν ο Κωστής Αχινιώτης. Επίκεντρο του ζητούμενου της συνάντησης ήταν η διεύρυνση της δυνατότητας κοινής πολιτικής Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων και ο ρόλος που μπορεί να διαδραματίσει η Αριστερά προς αυτή την κατεύθυνση. Σημαντικό ρόλο, βέβαια, στο διάλογο που ακολούθησε διαδραμάτισαν όσοι παρευρέθηκαν. Εκτός από τις εισηγήσεις των ομιλητών, δημοσιεύουμε και ένα αριθμό παρεμβάσεων από τους παρισταμένους.

Ανδρέας Χρίστου

Η επαναπροσέγγιση μπορεί κατά μέγιστο βαθμό να στοχεύσει στη σύζευξη των ευρύτερων πολιτικών δυνάμεων των δύο κοινοτήτων, στην αναζήτηση και κυρίως στη στήριξη μιας ενοποιητικής λύσης του κυπριακού προβλήματος. Θεωρώ ότι η επαναπροσέγγιση έρχεται να καλύψει πολιτικές ανάγκες αλλά, ταυτόχρονα, να επουλώσει πληγές, να γεφυρώσει πολιτικά ρήγματα μιας μεγάλης ταραγμένης πολιτικής περιόδου. Σε διάφορα στρώματα του πληθυσμού, ανάλογα με την πολιτική τους παιδεία και το ιδεολογικό τους υπόβαθρο, μπορεί αυτή η πολιτική να λειτουργήσει διαφορετικά. Αλλά πάντοτε χρήσιμα και θετικά: μπορεί να περιοριστεί μέχρι τη συναισθηματική φόρτιση, μπορεί όμως να οδηγήσει και σε συνολική αναθεώρηση θέσεων και απόψεων τόσο για το κυπριακό γενικά όσο και για το σύνολο στοιχείο. Θεωρώ ότι έχει επιτευχθεί μια πραγματική πρόοδος προς την κατεύθυνση αυτή. Έχουμε σήμερα πολύ πιο συχνές και πολύ πιο πολιτικά χρωματισμένες συναντήσεις των πολιτικών κομμάτων στο Λήδρα Πάλας. Συγκρίνοντας κανείς την κατάσταση που υπήρχε δέκα χρόνια πριν με την κατάσταση σημε-

ρα, παρατηρεί μια ουσιαστική βελτίωση της εικόνας. Σήμερα διαπιστώνει κανείς μια διαίτηση της αντίληψης της επαναπροσέγγισης μέσα σε ευρύτερα στρώματα του κυπριακού λαού, ενώ παλιότερα η επαναπροσέγγιση θεωρείτο ένα αριστερό σύνθημα, μια αριστερή πολιτική. Το καλοκαίρι, για παράδειγμα, παραγματοποιήθηκε μια σύναξη στο Λήδρα Πάλας η οποία υποστηρίχθηκε, επίσημα τουλάχιστον, από όλα τα κοινοβουλευτικά κόμματα. Μέσα σ' ένα χρόνο αυξήθηκαν οι συναντήσεις πολυπληθών ομάδων διαφόρων φορέων, παρατηρήθηκε γενικά μια δυναμότητα επικοινωνίας ανθρώπων, ο αριθμός των οποίων έφτασε μέχρι τις 20.000 (δεν θα αναφερθώ στην ίδρυση του Φορέα, στο περιοδικό, στις χορωδίες, σ' όλα αυτά που ήδη υφίστανται και λειτουργούν). Ταυτόχρονα, όμως, το κλίμα το οποίο περιβάλλει αυτή την κατάσταση που περιέγραφα θα έλεγα ότι έχει αντιφατικά και συγκρουόμενα γνωρίσματα. Έχουμε την πορεία της Τουρκίας και της Κύπρου προς την Ε.Ε., η οποία θα έπρεπε να λειτουργεί θετικά, ενώ, την ίδια στιγμή, τις απόψεις των δύο πλευρών της κυπριακής υπόθεσης να είναι πιο μακριά από ότι ήταν το '92-'93.

Ακόμα έχουμε το διεθνή παράγοντα ο οποίος, αυτή τη στιγμή, σε πολιτικό επίπεδο δίνει λιγότερη σημασία στα ενοποιητικά στοιχεία μιας λύσης και ο οποίος θεωρεί ως αντικείμενο της επαναπροσέγγισης την αποφυγή μιας όξυνσης, παρά την πολιτική διάσταση του θέματος. Η επαναπροσέγγιση αποδείχθηκε ότι μπορεί να αξιολογήσει και να επιμετρήσει τις ανησυχίες της άλλης πλευράς -και μάλιστα να το κάνει μακριά από πολιτικούς όρους και στερεότυπα. Μπορεί να επισημάνει με την πείρα του παρελθόντος τα σημεία υπέρβασης χωρίς τις γνωστές αναστολές, οι οποίες παρατηρούνται σε πολιτικό επίπεδο. Μπορεί να δώσει ακόμα μια αντίληψη του «εμείς» και όχι του «εμείς και εκείνοι». Μπορεί ακόμα να στηρίξει τα αναχώματα κατά του εθνικισμού, της σοβινιστικής υστερίας και των προπηλακισμών.

Τίθεται, όμως, συχνά το ερώτημα: υπάρχει χώρος για κοινή πολιτική Ε/Κ και Τ/Κ; Μέσα από την τραγωδία του '74 βγήκαν δύο κοινές συνισταμένες για τις δύο κοινότητες: η συνισταμένη της ομοσπονδίας και, στην εξέλιξη, η στήριξη της πορείας προς την Ε.Ε. Αυτά εκφράζονται με στήριξη της ειρηνικής λύσης, με διάλογο, με απόρριψη της πολεμικής

επιλογής, με στήριξη των Συμφωνιών Κορυφής και των βασικών Ψηφισμάτων του Ο.Η.Ε. Αυτά καλύπτει λεκτικά και σε επίπεδο διακηρύξεων όλο το πολιτικό φάσμα και των δύο κοινοτήτων. Η Αριστερά, όμως, έκανε αρκετά βήματα παρακάτω. Υπάρχουν τα πρωτόκολλα συνεργασίας μεταξύ των κομμάτων, κυρίως ε/κ και τ/κ αριστερών κομμάτων, υπάρχει και μια ευρύτατη άτυπη συνεργασία, διακομματική συζήτηση, ανταλλαγή απόψεων. Μέσα από τη δική μας εμπειρία, μέσα από τη σχέση μας με τα τ/κ αριστερά κόμματα, θα 'λεγα ότι υπάρχει η προοπτική να διατυπωθεί μια κοινή πολιτική στο κυπριακό. Μια πρόσφατη πρόταση του Οζκιέρ Οζκιούρ για τη διατύπωση κοινού σχεδίου συντάγματος φανερώνει πως υπάρχει χώρος για μια κοινή πολιτική Ε/Κ και Τ/Κ. Εμείς έχουμε καταλήξει σε ορισμένες αποφάσεις οι οποίες οδηγούν την κατάσταση μερικά βήματα πιο κάτω. Έχουμε αποφασίσει να οργανώσουμε συντονιστική ομάδα δράσης, η οποία να χειρίζεται, αν είναι δυνατό, θέματα πάνω σε καθημερινή βάση. Επίσης, έχει αποφασιστεί να προσκαλούνται, αμοιβαία, ηγέτες κομμάτων σε συνεδρίες των σωμάτων των κομμάτων. Αποφασίσαμε τη διοργάνωση συνάξεων των μη κυβερνητικών οργανώσεων των δύο πλευρών -νεολαία, συνδικαλιστικές οργανώσεις, αγρότες, γυναίκες και κομματικές οργανώσεις, (αν είναι δυνατό) και να επιδιώξουμε κοινή εκπροσώπηση σε διεθνή συνέδρια. Αποφασίσαμε, επίσης, να συγκροτήσουμε μια επιτροπή για μελέτη του εκπαιδευτικού συστήματος και των διδακτικών βιβλίων, να οργανώσουμε, κοινές επισκέψεις σε σχολεία με εκπαιδευτικούς και πολιτικούς, να επιδιώξουμε ένταξη λογοτεχνικών κειμένων Τ/Κ και Ε/Κ στη διδακτέα ύλη, να προωθήσουμε την ιδέα (την οποία έχουμε στα τελευταία μας έγγραφα) της πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης. Να καταφέρουμε να κάνουμε κοινές αθλητικές συναντήσεις. Και τέλος, αν μπορέσουμε, να πείσουμε προς την κατεύθυνση η Κυπριακή Δημοκρατία να συμπεριφέρεται ως «το κράτος» και όχι ως ε/κ διοίκηση.

Καταλήγοντας, πιστεύω ότι κυρίως τα αριστερά κόμματα με πολλή σοβαρότητα οφείλουν να μετρούν τις απόψεις της τ/κ πλευράς, των αριστερών δυνάμεων στη διατύπωση των δικών τους θέσεων. Η αντίδραση της τ/κ κοινότητας στις δικές μας απόψεις θα πρέπει να λειτουργήσει ως μέτρο ορθότητας των δικών μας απόψεων. Η επαναπροσέγγιση και η επίλυση του κυπριακού είναι κατ' εξοχήν θέμα που ενδιαφέρει τις πιο προοδευτικές δυνάμεις και των δύο κοινοτήτων. Οι διεργασίες που θα μας οδηγήσουν στη λύση ενδιαφέρουν ασφαλώς όλο το λαό, αλλά η αγωνία και ο στόχος της επανένωσης συνδέεται περισσότερο με την αριστερή αντίληψη και λόγω σαφήνειας στους στόχους της, αλλά και λόγω ιδεολογικών καταβολών.

Τάκης Χατζηδημητρίου

Θα επικεντρωθώ περισσότερο στο εσωτερικό μέτωπο, στις σχέσεις Ε/Κ και Τ/Κ και στο πώς εξελίχθηκε η πολιτική μας κατάσταση, ώστε σήμερα να μιλούμε για επαναπροσέγγιση.

Η ιστορία του κυπριακού, στην τελευταία της δραματική περίοδο είναι η ιστορία δύο παράλληλων εθνικισμών που αναπτύσσονταν τροφοδοτώντας ο ένας τον άλλο. Όταν φτάσαμε στη δημιουργία της Κυπριακής Δημοκρατίας, αντί να θεωρήσουμε ότι ήταν το κράτος μέσα από το οποίο θα έπρεπε να λειτουργούν οι θεσμοί και διαμέσου αυτών να υπάρχει ο τρόπος συνύπαρξης όλων των ανθρώπων μέσα σε καταστάσεις κοινά αποδεκτές, εξακολουθήσαμε να λειτουργούμε ως δύο συγκρουόμενοι εθνικισμοί οι οποίοι μάλιστα άρχισαν να οργανώνονται πάνω σε μια παράνομη βάση. Όσον αφορά τουτό το θέμα, είχα σήμερα μια πληροφορία εντυπωσιακή: ότι, όταν το 1962 άρχισαν να οργανώνονται οι παράνομες ομάδες στην Κύπρο και πήγε ο Μακάριος στην Αγκυρά, ρώτησε τον Ινονού αν θα πρέπει να προκαλούν ανησυχία οι παράνομες οργανώσεις στην Κύπρο. Ο Ινονού του είπε όχι. Αποτέλεσμα αυτών των παράνομων δραστηριοτήτων ήταν να δραστηριοποιηθούν, στη δική μας πλευρά, όλοι εκείνοι οι οποίοι σταδιοδρόμησαν αργότερα ως πρωταγωνιστές της Χούντας στην Ελλάδα: ο Παπαδόπουλος, ο οποίος πίσω από την πλάτη της ελληνικής κυβέρνησης έστειλε όπλα στις ομάδες στην Κύπρο, ο Ιωαννίδης του οποίου σχέδιο ήταν να σφάξει όλους τους Τ/Κ για να λύσει το κυπριακό

πρόβλημα.

Η περίοδος 1960-63 ήταν, πιστεύω, εκείνη που καθόρισε την περίοδο από το '67-'74. Αν είχαμε οικοδομήσει κράτος τότε, είναι πιθανό να είχαμε διαφορετικές εξελίξεις. Μετά το 1963 αισθανθήκαμε πανίσχυροι στο νησί. Όμως, ταυτόχρονα, αναπτυσσόταν, και ένα παράλληλο ρεύμα σε λαϊκό επίπεδο. Φτάνουμε, λοιπόν, στο 1974 και βλέπουμε ενδείξεις κάποιας επικοινωνίας και συνεννόησης μεταξύ Ε/Κ και Τ/Κ. Έτσι, όταν κατά το πραξικόπημα, κάποιοι από τους δημοκρατικούς αγωνιστές που αισθάνονταν ότι κινδύνευαν, κατέφευγαν τους τ/κ θύλακες για να σωθούν. Όμως αυτό ήταν πάρα πολύ προσωρινό γιατί μεσολάβησε η εισβολή. Τότε διαμορφώθηκε μια αντίθετη πορεία, μια αντίθετη κατάσταση: η αίσθηση, πλέον, της άλλης πλευράς ότι ήταν οι νικητές και οι ισχυροί στην Κύπρο και η μεθόδευση της πολιτικής του Ντενκτάς για την εδραίωση των καινούργιων δεδομένων που υπήρχαν. Είναι εκείνη την εποχή, όταν μέσα στη ψυχή των Ε/Κ χρεοκοπούν πολλά από τα παραδοσιακά στοιχεία, σε σχέση με το εθνικό κέντρο κ.τ.λ., που γεννιέται η έννοια της επαναπροσέγγισης. Και εκείνο που πιστεύω είναι ότι, αν εκείνη την εποχή προωθείτο μια συμβιβαστική λύση θα γινόταν αποδεκτή πολύ ευκολότερα από ότι σήμερα.

Αν υπάρχει κάτι καινούργιο σήμερα, αυτό είναι τα γεγονότα των τελευταίων μηνών, τα οποία υποδεικνύουν ότι άρχισε να δημιουργείται, και στην αντίληψη των Τ/Κ, ότι η νίκη την οποία πανηγύρισαν δεν ήταν τόσο μεγάλη και ότι αυτό που συνέβηκε τότε έφερε, τελικά, τη δυστυχία στους Τ/Κ. Η δική τους αντίδραση, στο κατεστημένο αρχικά, ήταν η εγκατάλειψη της Κύπρου. Στη συνέχεια, όμως, εξελίχθηκε σε ξεσπάσμα το οποίο αποτέλεσε την πρώτη αμφισβήτηση του Ντενκτάς σε παντουρκικό επίπεδο. Παρουσιάστηκε στον τουρκικό λαό η κατεχόμενη Κύπρος όχι ως θρίαμβος, αλλά ως ένα πρόβλημα, κυρίως οικονομικό.

Από την άλλη, μπορεί κανείς να ρωτήσει τι μηνύματα πήρε η δική μας πλευρά από την κατάσταση στα κατεχόμενα. Εκείνο που εγώ διαπιστώνω είναι ότι καταβάλαμε προσπάθεια να μην καταλάβουμε το τι συνέβαινε στην άλλη πλευρά. Η

κατανόηση του τι γινόταν από εκεί και προπαντός αν αυτή συνοδευόταν από παρόμοιες εκδηλώσεις, θα σήμαινε κλονισμό και του δικού μας κατεστημένου. Έτσι, βλέπουμε μια προσπάθεια διατήρησης του κατεστημένου, μια αποσιώπηση των γεγονότων και των υπαρκτών προβλημάτων. Είμαι πεπεισμένος ότι για να επιτευχθεί πρόοδος στο κυπριακό πρέπει να στραφούμε στα εσωτερικά μας μέτωπα, στο κοινό εσωτερικό μέτωπο.

Στο ερώτημα, ποια πρέπει να είναι η αριστερή αντιμετώπιση του θέματος εγώ θα απαντούσα καταρχήν ότι θα ήταν ορθότερο αν χρησιμοποιούσαμε τον όρο «νέα» θεώρηση αντί του όρου «αριστερή». Θεωρώ ότι ο όρος επαναπροσέγγιση δεν ταιριάζει πλέον, στην πολιτική την οποία εμείς θέλουμε. Η επαναπροσέγγιση αφορά στην προσέγγιση εθνικών στοιχείων. Οποιαδήποτε, λοιπόν, πολιτική για τη λύση του κυπριακού πρέπει, πιστεύω, να στηριχθεί στην έννοια της πολυπολιτισμικότητας. Η κατανόηση και η διαφύλαξη των πολυπολιτισμικών στοιχείων των άλλων σε βοηθά να ανακαλύψεις τον εαυτό σου, αλλά και να αναγνωρίσεις, πάνω σε μια ισότιμη βάση, τους υπόλοιπους ανθρώπους που ζουν γύρω σου, Τ/Κ, Μαρωνίτες, Λατίνους. Με μία τέτοια αντίληψη θα μπορούσαμε να ξεπεράσουμε την οποία προπαγάνδα ή την οποία διελευκιστική υπάρχει και αφορά στην έννοια της επαναπροσέγγισης.

Ακολούθησε μια σειρά από παρεμβάσεις των παρευρισκόμενων, οι οποίες μπορούν να συνοψιστούν στα εξής σημεία:

● **Λούης Ηγουμενίδης:** Στην παρέμβαση του ο κ. Ηγουμενίδης επεσήμανε την αδυναμία της Αριστεράς να φτάσει στο «δια ταύτα», δηλαδή να χαράξει και να εφαρμόσει μια κοινή πολιτική με τους Τ/Κ που θα οδηγούσε στην απελευθέρωση της Κύπρου και στην κατοχύρωση της ανεξαρτησίας της για το σύνολο του λαού της. Υπογράμμισε την αναγκαιότητα αυτή η κοινή πολιτική να είναι ο άμεσος και απότερος στόχος της επαναπροσέγγισης και να αντιπαραβληθεί προς τις απορριπτικές επιλογές άλλων δυνάμεων και στις δύο κοινότητες.

● **Λάζαρος Χριστοφίδης:** Ο κ. Λάζαρος Χριστοφίδης ανέπτυξε την

πεποίθησή του ότι η επαναπροσέγγιση δεν είναι μια τυπική διαδικασία που υλοποιείται με τους τρόπους που γίνεται μέχρι σήμερα, αλλά μια ουσιαστική πολιτική πρακτική που εκφράζεται με δυναμικές επιλογές αμφισβήτησης του διαχωρισμού και στις δύο κοινότητες.

● **Σπύρος Χατζηγηγορίου:** Ο κ. Χατζηγηγορίου διερωτήθηκε αν έφτασε η ώρα της προβολής της ενιαίας κυπριακής συνείδησης που θα απαλλάξει τις δύο κοινότητες από τους εθνικισμούς και το διαχωρισμό.

● **Ζήνωνας Ποφαΐδης:** Επεσήμανε πως πρέπει να αντιληφθούμε ότι δεν μπορούμε να μιλούμε για ανεξάρτητο κυπριακό κράτος χωρίς τους Τ/Κ. Ως εκ τούτου, συμφωνώ με τον κ. Χρίστου ότι η λύση της ομοσπονδίας μπορεί να μας ενώσει, όπως και η κοινή επιθυμία για ένταξη στην Ε.Ε. Από την άλλη ο κ. Ποφαΐδης σημείωσε ότι οι επαναπροσέγγιστικές προσπάθειες προσκρούουν στην κινδυνολογία η οποία διατυπώνει ότι διάφορα μέτρα και ενέργειες θα συνιστούσαν ή θα υποβοηθούσαν την αναγνώριση του κράτους του Ντενκτάς. Αυτή τη θεωρία ο κ. Ποφαΐδης τη θεωρεί υπερβολική.

● **Κωστής Αχνιώτης:** Κλείνοντας τον πρώτο κύκλο των παρεμβάσεων ο κ. Αχνιώτης δήλωσε ότι ως ακτιβιστής της επαναπροσέγγισης ανησυχώ γιατί αυτό το σημαντικό κίνημα διέρχεται φάση στασιμότητας. Σημείωσε τα πρακτικά μέτρα και τις πρωτοβουλίες του ΑΚΕΛ και τόνισε ότι χρειάζεται να δούμε σύντομα πρακτική εφαρμογή τους και αποτελέσματα.

Στον πρώτο γύρο των παρεμβάσεων δόθηκαν από τους ομιλητές οι πιο κάτω απαντήσεις:

Ανδρέας Χρίστου

Είναι γεγονός πως η στασιμότητα που ανέφερε ο κ. Αχνιώτης παρατηρήθηκε για αρκετό χρονικό διάστημα, αλλά νομίζω πως πλέον τα πράγματα είναι διαφορετικά. Η συνεργασία του ΑΚΕΛ με το Ρεπουμπλικανικό Κόμμα και με το Κόμμα Πατριωτικής Ενότητας, όπως και τα επίσημα έγγραφα τα οποία έχουν διατυπωθεί από κοινού δείχνουν ότι έχουν γίνει σημαντικά βήματα προς αυτή την κατεύθυνση. Ήδη έχουμε προχωρήσει σε κοινές ενέργειες με τα δύο αυτά τ/κ κόμματα, τις οποίες

και επιθυμούμε να εντατικοποιήσουμε. Οι επαφές των κομμάτων δεν βρίσκονται πλέον σε διακηρυκτικό επίπεδο, αλλά αντίθετα αυτό που απομένει είναι να υλοποιηθούν αυτά τα οποία συμφωνήθηκαν.

Εκείνο, όμως, το οποίο δεν πρέπει να παραβλέπουμε είναι το γεγονός ότι ακόμα και οι πιο ένθερμοι υποστηρικτές της επαναπροσέγγισης, Τ/Κ και Ε/Κ, μεταφέρουν τις κοινοτικές τους αναστολές. Είναι πεποίθησή μου ότι η επαναπροσέγγιση θα κερδίσει μόνο αν μαζικοποιηθεί. Σ' αυτό το στάδιο έχει, πιστεύω, μεγαλύτερη σημασία η μαζικοποίησή της, παρά το βάθος της.

Είναι, βέβαια, δύσκολο να μετατρέψουμε τα σημεία συμφωνίας μας με τα τ/κ κόμματα σε θέματα καθημερινής πολιτικής πρακτικής, γιατί υπάρχει και αυτό το θέμα που ήγειρε ο κ. Ποφαΐδης, δηλαδή της αναγνώρισης. Άλλωστε, και ο αγώνας των Τουρκοκυπρίων γίνεται πιο δύσκολος όταν, με οποιοδήποτε τρόπο, ενισχύεται το στάτους του Ντενκτάς.

Στο ζήτημα της κυπριακής συνείδησης έχω να αναφέρω ότι υπάρχουν ήδη όσα μας ενώνουν και, κυρίως, στον τομέα της κουλτούρας όπου υπάρχει και λειτουργεί ο κυπριακισμός.

Τάκης Χατζηδημητρίου

Από το αδιέξοδο στο οποίο βρισκόμαστε σήμερα θα μπορούσαμε να βγούμε αν δούμε καταρχήν με σωστό μάτι την ιστορία. Αυτό βέβαια το καταπολεμά με φανατισμό ο Ντενκτάς, γιατί θέλει να εμποδίσει την κατανόηση μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Για να μάθουμε ο ένας τον άλλο πρέπει να καταφύγουμε σε μια πολυπολιτισμική προσέγγιση που θα μας βοηθήσει να ανακαλύψουμε τις κουλτούρες μας. Μέχρι τώρα υποτιμούσαμε τους Τούρκους για τον πολιτισμό τους. Αν το ξεπεράσουμε θα βελτιωθεί η μεταξύ μας επικοινωνία και θα φτάσουμε σε θετικά αποτελέσματα, παρά τις αντιδράσεις του Ντενκτάς και της Άγκυρας. Ο πολιτισμός είναι ο τομέας που μπορεί να φέρει την κατανόηση μεταξύ των ανηρώπων. Ήδη αυτό το κατανοεί και η Ε.Ε.

Συμφωνώ με τις προσεγγίσεις και τις ανησυχίες του Ζήωνα, του κ. Χατζηγηγορίου και άλλων ομιλητών.

Στη συνέχεια άνοιξε ένας δεύτερος κύκλος παρεμβάσεων, στον οποίο διατυπώθηκαν οι πιο κάτω απόψεις:

● **Τάκης Κονής:** Η επαναπροσέγγιση πρέπει πρώτα να προωθηθεί μεταξύ μας αναγνωρίζοντας την πραγματικότητα που λέει ότι η Κύπρος δεν είναι ένα ελληνικό νησί που κατοικείται μόνο από Έλληνες. Αυτή την πολιτική πρέπει να διακηρύξουν τα προοδευτικά κόμματα και χαίρομαι που διαπιστώνουμε ότι τα αριστερά κόμματα συμφωνούν στις προσεγγίσεις τους σ' αυτό το θέμα. Αυτό που απομένει είναι να εργαστούμε για να γίνει αυτή η πολιτική επίσημη πολιτική του κράτους. Μπορούμε, για παράδειγμα, να ξεκινήσουμε με μια πρόταση στη βουλή.

● **Θάσος Χριστοφίδης:** Υπέδειξε ότι απουσιάζουν, για λόγους σκοπιμότητας, οι συγκεκριμένες τοποθετήσεις και πολιτικές θέσεις των κομμάτων στα θέματα συνεννόησης με την άλλη πλευρά. Εξέφρασε, ακόμα, τη δυσφορία του γιατί απουσίασαν οι επίσημες δηλώσεις συμπάραστασης προς τον Γιώργο Παπανδρέου και την ελληνική κυβέρνηση για την πολιτική της συνεννόησης που χάραξαν με την Τουρκία.

● **Σώτος Σύζινος:** Ζήτησε περισσότερες πληροφορίες για τα μέτρα επαναπροσέγγισης που προγραμματίσει το ΑΚΕΛ και υπέδειξε την ανάγκη προσέγγισης των αριστερών κομμάτων της δικής μας πλευράς για τη σύμπληξη ενός κοινού μετώπου που θα προωθήσει την επαναπροσέγγιση με μια σωστή πολιτική.

● **Μιχάλης Αβραάμ:** Παρατήρησε ότι η προσπάθειες επαναπροσέγγισης έχουν περιοριστεί σε μικρούς κύκλους ανηρώπων, και στις δύο κοινότητες γι' αυτό υπάρχει ανάγκη το ζήτημα τούτο να γίνει υπόθεση όλων μας. Πρότεινε πολλά πρακτικά μέτρα που θα βοηθούσαν τους Τ/Κ να αντιληφθούν την επιθυμία μας να ζήσουμε μαζί τους.

● **Σταύρος Τομπάζος:** Ο στόχος της επαναπροσέγγισης υπαγορεύει και μια ανάλογη πολιτική των κομμάτων στην κάθε πλευρά. Θα πρέπει να είναι βασικό κριτήριο των συμμαχιών και των πολιτικών επιλογών μας. Είναι γνωστό ότι η πολιτική του εθνικισμού απέτυχε σ' όλες τις φάσεις των προσπαθειών της, γεγονός που συμβαίνει και σήμερα με την αδυναμία της να δώσει διεξόδους στο πρόβλημα. Η Ελλάδα άλλαξε ήδη πολιτική και ήρθε νομίζω η ώρα οι

δικές μας προοδευτικές δυνάμεις, τώρα που καταρρέει ο απορριπτισμός και η ιδεολογία του να πραγματοποιηθούν οι σωστές συμμαχίες που θα δώσουν διεξόδο στα σημερινά μας αδιέξοδα. Ιδιαίτερα, πρέπει να προσεχθούν οι εκλογικές συμμαχίες των αριστερών κομμάτων περισσότερο στις προεδρικές εκλογές.

● **Ελένη Μαύρου:** Η επαναπροσέγγιση είναι ένα πολυδιάστατο φαινόμενο και δεν πρέπει να υποτιμάται καμιά μορφή εκδήλωσής της, είτε είναι πολιτιστική, είτε συναισθηματική, είτε έχει τοπικό χαρακτήρα. Διευρύνεται σήμερα το κίνημα της επαναπροσέγγισης και με νέες πολιτικές δυνάμεις γι' αυτό και οι πρωτοβουλίες πρέπει να επεκταθούν και σε κάθε κοινότητα ξεχωριστά. Ακόμα, πρέπει να πολλαπλασιαστούν οι κοινές αντιπροσωπίες στο εξωτερικό και οι συνεργασίες μεταξύ των επαγγελματικών οργανώσεων των δύο κοινοτήτων. Σε κρατικό επίπεδο πρέπει επιτέλους να αντιληφθεί και η κυβέρνηση μας ότι έχουμε κράτος υπόλογο και προς τους Τ/Κ που πρέπει να εξυπηρετεί τις ανάγκες τους και να κερδίζει την εμπιστοσύνη τους.

● **Μάριος Τεμπριώτης:** Αναφέρθηκε στην κατάσταση που επικρατεί στον τομέα της παιδείας και που εκτρέφει το μίσος ανάμεσα στις δύο κοινότητες. Αυτή η τραγική κατάσταση, όπως και σε όλους τους τομείς της δημόσιας ζωής μας, επείγει να αλλάξει γι' αυτό και τα δύο κόμματα ΑΚΕΛ και ΚΙΣΟΣ οφείλουν να συνεννοηθούν μεταξύ τους και να συνεργαστούν (όχι βέβαια με υποψήφιο τον κ. Τάσσο Παπαδόπουλο).

● **Ανδρέας Πολυδώρου:** Έχουμε αναστολές στο θέμα της επαναπροσέγγισης και στο παρελθόν, όπως και σήμερα, παραγνωρίζαμε την ύπαρξη της τ/κ κοινότητας. Ακόμα βλέπουμε απ' υψηλού τους Τ/Κ οι οποίοι από το 1977 μας έχουν δώσει σοβαρά δείγματα αμφισβήτησης του καθεστώτος Ντενκτάς. Εμείς διατάζουμε ακόμα να τους δώσουμε το χέρι. Πρέπει, επίσης, να γίνουν πρακτικά βήματα προς την κατεύθυνση της αναγνώρισης της πολυπολιτισμικότητας της Κύπρου γι' αυτό και προτείνω το Υπουργείο Παιδείας να εκδώσει ένα βιβλίο για να το διαβάζουν τα παιδιά μας που να περιέχει λογοτεχνικά έργα και Τ/Κ και Ε/Κ.

Κλείνοντας τη συζήτηση οι δύο εισηγητές υπογράμμισαν τα ακόλουθα:

Τάκης Χατζηδημητρίου

Υπάρχει πράγματι, έλλειψη κρατικής πολιτικής και νέων προσεγγίσεων στον τομέα της συνεννόησης Ε/Κ και Τ/Κ. Αυτό που αισθανόμαστε κυρίως σε αποστολές σε διεθνείς χώρους γι' αυτό και πρέπει άμεσα να αναληφθούν πρωτοβουλίες για χάραξη κρατικής πολιτικής για την επαναπροσέγγιση. Όσον αφορά στο ζήτημα της υποστήριξης της πολιτικής του Γιώργου Παπανδρέου και της ελληνικής κυβέρνησης οφείλουμε να αντιληφθούμε ότι επισυμβαίνουν σημαντικές αλλαγές τις οποίες ο κόσμος της Ελλάδας κατανοεί, αφού επηρεάζουν άμεσα τη ζωή του και τις οποίες πρέπει να κατανοήσουμε και εμείς. Υπάρχει ανάγκη άμεσου και ευρύτερου συντονισμού με την Ελλάδα.

Τα ΜΜΕ πρέπει να αντιληφθούν την αναγκαιότητα να υποβοηθήσουν την πολιτική της επαναπροσέγγισης, αλλά και τα κόμματά μας οφείλουν να χαράξουν από κοινού μια πιο αποφασιστική πολιτική. Αν δεν υπάρχει γραμμένο στη βουλή, να εγγράψουμε εμείς το θέμα της επαναπροσέγγισης.

Ανδρέας Χρίστου

Θα ήθελα να τονίσω ότι η Αριστερά είχε ανέκαθεν προχωρημένη πολιτική για τη συνεργασία των δύο κοινοτήτων που πολλές φορές υπερακόντιζε τα συνθήματα της τ/κ Αριστεράς. Από την άλλη, όμως, έχουμε πολύ ακόμα δρόμο να διανύσουμε και κυρίως οφείλουμε να καταπολεμήσουμε οριστικά την προκατάληψη.

Στο ερώτημα του κ. Χριστοφίδη θα ήθελα να πω ότι το ΑΚΕΛ στηρίξε την πολιτική Παπανδρέου παρά τις διαφωνίες του σε ορισμένα σημεία της απόφασης του Ελσίνκι και έδειξε ότι κατανοεί τη σημασία της προσέγγισης των δύο λαών.

Τέλος θα ήθελα να τονίσω ότι εξακολουθούμε να κατατρυχόμαστε από το σύμπλεγμα της μεγάλης και πλούσιας κοινότητας και ότι παραγνωρίζουμε το γεγονός ότι οι Τ/Κ είναι ο στρατηγικός μας σύμμαχος. Η κυβέρνηση πρέπει να αναθεωρήσει την πολιτική της και να εγκύψει με στοργή στα προβλήματα των Τ/Κ, προς τους οποίους πρέπει να εγκρίνει και τα απαραίτητα επιδόματα. Γι' αυτή την πολιτική, βέβαια, είναι πρώτα απαραίτητη η συνεργασία των προοδευτικών δυνάμεων και κομμάτων.

Η νέα Τάξη και το δικό της λεξιλόγιο

Ιωσήφ Παγιάτα

Ο πόλεμος του Κόλπου πριν δέκα χρόνια, ο περσινός πόλεμος στη Γιουγκοσλαβία αλλά και η πολύ πιο πρόσφατη και συνεχιζόμενη αναταραχή στο Ισραήλ και τις αυτόνομες παλαιστινιακές περιοχές, έχουν φέρει στο προσκήνιο μια καινούργια ορολογία, ή μάλλον μια ορολογία που να σημαίνει κάτι άλλο από ότι σήμαινε παλιά. Για παράδειγμα, ο όρος «διεθνής κοινότητα» δεν υπονοεί στην πράξη τα διακόσια τόσα κράτη που συναποτελούν τον ΟΗΕ αλλά το ΝΑΤΟ, την Ε.Ε. και όσους άλλους πίνουν νερό στο όνομά τους. Σίγουρα όχι το Ιράκ, τη Συρία, το Αφγανιστάν, το Κογκό (πρώην Ζαΐρ) και μέχρι τον περασμένο Οκτώβρη, ούτε και τη Γιουγκοσλαβία.

Ακόμα δίνουν και παίρνουν οι διάφορες «ειρηνευτικές επιχειρήσεις». Πιο παλιά στην Κύπρο, μετά στο Ιράκ, αργότερα στη Σομαλία, πιο πρόσφατα στη Λιβερία και τη Σιέρρα Λεόνε. Σύνηθες είναι οι «ειρηνευτικές επιχειρήσεις» να συνδυάζονται με την «ανάγκη διασφάλισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων». Τα

«πλασάρισμα» της νέας αυτής ορολογίας αναλαμβάνουν ασφαλώς τα ΜΜΕ. Αν αναλογιστεί κανείς τη φοβερή επιρροή που ασκούν στις μάζες, πιο πολύ τα τηλεοπτικά κανάλια, δεν είναι δύσκολο να γίνει αντιληπτό ότι με την επανάληψη και τη συχνότητα των διαφόρων μηνυμάτων, σε σύντομο χρονικό διάστημα, δημιουργείται ένας νέος τρόπος του σκέπτεσθαι, τέτοιος που να συνάδει με τις επιδιώξεις της Νέας Τάξης.

Κάποτε ο Ρίτσιαρτ Φώλκ, καθηγητής διεθνών σχέσεων στο πανεπιστήμιο Κορνέλ στην Αμερική, έγραψε ότι «η δυτική εξωτερική πολιτική προδιαγράφεται μέσα από ένα φαρισσαϊκό, μονοδρομικό, ηθικονομικό προπέτασμα, με θετικά τα είδωλα των δυτικών αξιών και την αθωότητα να φαίνεται ότι επαπειλείται, δικαιολογώντας έτσι, την απεριόριστη πολιτική βία». Όσο για τα δυτικά ΜΜΕ, έσπευδαν στη μεγάλη τους πλειοψηφεία, να ευθυγραμμίσουν μ' αυτό τον τρόπο σκέψης, κατατάσσοντας τις διάφορες χώρες με βάση τα συμφέροντα της Δύσης, «τη Διεθνή Κοινότητα». Έτσι, ο

αγώνας της Κύπρου το 1955 ήταν για τους Βρετανούς «αντιμετώπιση της τρομοκρατίας», ενώ για την ίδια περίπου εποχή η αντιμετώπιση της εξέγερσης στη Μαλαισία ήταν μια ηρωική στάση της Βρετανίας ενάντια στην εξωθεν - από τους Ρώσους και τους Κινέζους - παρακινούμενη επιθετικότητα. Βέβαια, αν ήταν δυνατόν να διάβαζε κάποιος τότε τους μυστικούς φακέλους του Foreign Office, θα μάθαινε ότι ο πόλεμος γινόταν για το καουτσιούκ.

Κατά ανάλογο τρόπο, ο βομβαρδισμός αμάχων στη Γιουγκοσλαβία ήταν μια «ανθρωπιστική επέμβαση», ενώ, προηγουμένως, η μονόπλευρη σφαγή στο Ιράκ είχε για τους δυτικούς «ως εκ θαύματος ελάχιστα θύματα». Η ζωή των Ιρακινών ήταν, προφανώς, πολύ φτηνή ή μάλλον δε μετρούσε... Όσο για τη σχετικά πρόσφατη σφαγή 25 Αφρικανών στη χώρα τους, τη Σιέρρα Λεόνε, από τα βρετανικά στρατεύματα, χαρακτηρίστηκε από τα βρετανικά ΜΜΕ ως «μια τολμηρή επίθεση στη ζούγκλα, που στέφθηκε με επιτυχία». Πρόκειται, ασφαλώς, για μεγάλη επιτυχία όταν καταφέρνει κανείς να εμφανίζει μια σφαγή στη χώρα κάποιου ως ηρωική πράξη και ανδραγάθημα. Πιο πολύ όταν αυτή η «επιτυχία» συνοδεύεται και από την εξαφάνιση των τελευταίων υπολειμμάτων ανεξάρτητης δημοσιογραφίας. Με παρόμοιο τρόπο έγινε δεκτή την άνοιξη του 99 και η νατοϊκή επίθεση στο Κόσσοβο. Όπως έδειξαν και τα δικανικά αποτελέσματα, παρά τους περί του αντιθέτου ισχυρισμούς, που οδήγησαν στην απόφαση της «για ανθρωπιστικούς λόγους επέμβασης», δεν υπήρξε γενοκτονία στο Κόσσοβο, αλλά περιορισμένης κλίμακας εμφύλιος πόλεμος, που σε μεγάλο βαθμό εξήπτε και διήγειρε το ΝΑΤΟ και που στη συνέχεια είχε ως αποτέλεσμα την εθνοκάθαρση και την εκδίωξη από τις εστίες τους πέραν των διακοσίων χιλιάδων Σέρβων και Τσιγγάνων. Προφανώς, για τα δυτικά ΜΜΕ, σε αντίθεση με τους νατολάγνους, αλβανόφωνους Κοσσοβάρους, οι Σέρβοι και οι Τσιγγάνοι δεν φαίνεται να είναι άνθρωποι, εξού και ενάμιση χρόνο μετά εξακολουθούν να σιωπούν.

Και ενώ οι βρετανικές ενέργειες στη Σιέρρα Λεόνε εμφανίζονται σαν αλτρούιστικές πράξεις, στην ουσία πρόκειται για μια μορφή επαναποικισμού μιας χώρας, από την οποία

προέρχονται τα περισσότερα διαμάντια στον κόσμο. Όπως έγραψε και η Wall Street Journal, οι Βρετανοί αλεξιπτωτιστές βρίσκονται εκεί γιατί προηγουμένως οι αντάρτες τους αρνήθηκαν την πρόσβαση στα αδαμαντορυχεία. Εξού και έσπευσαν να στηρίξουν τη διεφθαρμένη και με χαλκευμένα αποτελέσματα αναδειχθείσα «δημοκρατική» κυβέρνηση της χώρας. Επισημαίνεται ότι μετά την απόφαση του αμερικανικού Κογκρέσου «να μη χυθεί αμερικανικό αίμα» στη Σιέρρα Λεόνε, η Βρετανία διαδραματίζει και ρόλο πληρεξούσιου των Αμερικανών στην περιοχή.

Δεν αποκλείεται στο όχι πολύ απομακρυσμένο μέλλον, ασφαλώς και πάλι για ανθρωπιστικούς λόγους, επέμβαση να υπάρξει και στο πρώην Ζαΐρ του Καμπίλα, που δεν φαίνεται να ελέγχεται άμεσα από τους Δυτικούς. Συναφώς αξίζει να υπενθυμίσουμε ότι είναι η Δύση που βοήθησε τον δικτάτορα Μομπούτου να αναρριχηθεί στην εξουσία, συνεργώντας, έτσι, στη δολοφονία του Λουμούμπα και ανεχόμενη τον Μομπούτου, ενόσω έκλεβε τον πλούτο της χώρας του. Άλλωστε το 90% του κοβαλτίου που χρησιμοποιούσαν οι Αμερικανοί για την βιομηχανία του διαστημάτος προερχόταν από το Ζαΐρ. Κοντά σ' αυτό, τα διαμάντια, το μαγκάνιο, το ουράνιο και ο κασσίτερος. Φυσικά το στρατιωτικό πραξικόπημα στο Πακιστάν, η αντιδημοκρατική παντοδυναμία των Τούρκων στρατιωτικών και η συχνή καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Τουρκία προκάλεσαν πολύ λιγότερες αντιδράσεις στη Δύση, παρά η επανεκλογή του Σλόμποταν Μιλόσεβιτς επικεφαλής του Σοσιαλιστικού Κόμματος στη Γιουγκοσλαβία και προηγουμένως, η απόφασή του για κάθοδο στις προεδρικές εκλογές.

Και ενώ δεν υπάρχει επίσημη λογοκρισία στα δυτικά ΜΜΕ, η στράτευση τους στην εξυπηρέτηση των κρατικών συμφερόντων και ο συνεπακόλουθος κατεξακολούθηση μονόπλευρος τρόπος παρουσίασης των γεγονότων, καταφέρνει ακριβώς το ίδιο πράγμα: να αποκρύβεται ή απλώς να μην ακούεται η αλήθεια.

Όπως ακριβώς συνέβη με τους βομβαρδισμούς της Γιουγκοσλαβίας το 99, όταν η Ευρώπη, με κάποιες ασφαλώς εξαιρέσεις, και ολόκληρη η

Αμερική δεν έβλεπαν παρά μόνο κακούς Σέρβους και καλούς και καταπιεσμένους αλβανόφωνους Κοσσοβάρους. Όσο για τον κακόφημο και παράνομο U.C.K., έσπευσαν να τον νομιμοποιήσουν, κάνοντας μαζί του διάλογο και επιτρέποντάς του ουσιαστικά να δρα ελεύθερα. Βέβαια, δεν διανοήθηκαν στη Δύση ότι αν ο U.C.K. ήταν απελευθερωτικός στρατός κάτι τέτοιο θα έπρεπε να θεωρηθεί και το P.K.K. του Οτσιαλάν. Αλλά το P.K.K. δρούσε στη «φιλική» Τουρκία, ενώ ο U.C.K. στη «μη φιλική» τότε Γιουγκοσλαβία. Άθελα μας έρχεται στη μνήμη ο Alfred Hugenberg. Όταν στη δεκαετία του 20 και μετά, στηρίζοντας αυτά που φαινόταν «αποδεκτά» και αποκλείοντας αυτά που φαινόταν «απαράδεκτα», κατάφερε ο τύπος που ήλεγχε ο Hugenberg να μπλοκάρει τις οποιοσδήποτε δημοκρατικές λύσεις, στρώνοντας έτσι, το χαλί στον Χίτλερ και το φασισμό.

Η για πολλές δεκαετίες αντιπαράθεση Αράβων και Ισραήλ, συσκοτίζει ίσως το γεγονός ότι η Μέση Ανατολή

Κυπριακά μέντια και ρατσισμός

Ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον σεμινάριο είχαμε την ευκαιρία να παρακολουθήσουμε στην Λευκωσία, το μήνα που πέρασε. Θέμα του: Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και ρατσισμός. Διοργανωτές του ήταν η Κίνηση Στήριξης Αλλοδαπών (ΚΙΣΑ), η Διεθνής Αμνηστία και ο Φορέας Νεολαίας. Τρεις από τις παρεμβάσεις που έγιναν δημοσιεύονται στις επόμενες σελίδες, μαζί με τα πορίσματα των ομάδων εργασίας που ακολούθησαν.

Τα ΜΜΕ στην Κατασκευή Αντικειμένων Ρατσισμού: Το Παράδειγμα των Οικιακών Βοηθών»

Γράφει ο Νίκος Τριμιζλιγιώτης*

"...υπάρχουν πληροφορίες για κύματα δεκάδων χιλιάδων, αν όχι εκατοντάδων χιλιάδων λαθρομεταναστών...(που θα έρθουν στην Κύπρο)"

Χριστόδουλος Χριστοδούλου, Υπουργός Εσωτερικών.

"Το επιβλαβές «παιχνίδι αριθμών» έχει σαν αποτέλεσμα οι μετανάστες να χαρακτηρίζονται και στιγματίζονται ως «το πρόβλημα»"

Moore, R. (1975) *Racism and Black Resistance*

Εισαγωγή

Το θέμα που θα μας απασχολήσει σ' αυτό το άρθρο είναι η διαδικασία μέσα από την οποία «κατασκευάζονται» ή «παράγονται» αντικείμενα ρατσισμού, στην αγγλική η διαδικασία αναφέρεται με τον όρο «Racialisation», «ρατσιστικοποίηση»¹. Τονίζω τον όρο ευθύς εξ αρχής γιατί εκφράζει ακριβώς την μέθοδο, την κοινωνική διεργασία μέσα από την οποία κατασκευάζεται το αντικείμενο ρατσισμού. Είναι μια ενεργητική και ιδιαίτερα κινητική διαδικασία που καμία σχέση δεν έχει με την στατική προσέγγιση που θέλει τις κοινωνικές αντιλήψεις, τις προκαταλήψεις και διακρίσεις λίγο-πολύ δοτές κι αναλλοίωτες. Θέμα μας λοιπόν εδώ είναι πώς τα ΜΜΕ και συγκεκριμένα ο τύπος (το ίδιο φυσικά ισχύει ίσως και σε πιο μεγάλο βαθμό για τα τηλεοπτικά και ραδιοφωνικά μέσα) στην «διαδικασία κατασκευής» των αντικειμένων ρατσισμού, επικεντρώνοντας την προσοχή μας στο παράδειγμα των οικιακών βοηθών. Τελειώνουμε με ορισμένες σκέψεις γύρω από κάποια αντισταθμιστικά μέτρα για ένα αντιρατσιστικό πρόγραμμα κοινωνικής αλληλεγγύης και δράσης.

Το Μεταναστευτικό Φαινόμενο, ο Ρατσισμός και η Κύπρος

Το φαινόμενο της «μετανάστευσης», που έχει τόσο πολύ αναπτυχθεί λόγω της ανάπτυξης και διεθνοποίησης της παραγωγής, πρέπει να το εξετάσουμε κάτω από το πρίσμα των κοινωνικών μεταλλαγών. Σήμερα υπάρχουν γύρω στα 150 εκατομμύρια μεταναστών στον κόσμο και το μεταναστευτικό φαινόμενο είναι άρρηκτα δεμένο με τις πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές αλλαγές που συντελούνται στον κόσμο του 2000. Οι εξυμμένες αντιθέσεις και κρίσεις δημογραφικού, πολιτικού και οικονομικού χαρακτήρα στις λιγότερο οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες αυξάνουν συνεχώς το μεταναστευτικό ρεύμα προς τις πλουσιότερες χώρες. Οι ανακατατάξεις σαν αποτέλεσμα των δημογραφικών αλλαγών σ' ένα ανταγωνιστικό πλαίσιο στο κίνηρι για εργασία και η υπόθαλψη από τους εργοδότες για να πιέσουν τους μισθούς προς τα κάτω δημιουργούν το κλίμα της ρατσιστικής πώλωσης.

Στην Κύπρο υπάρχουν 30.000-40.000 μετανάστες εργάτες μετά την αλλαγή στην πολιτική που επιτρέπει την απασχόληση από μη Κύπριους σε συγκεκριμένους τομείς. Βασική μου θέση είναι ότι όπως και στην Δυτική Ευρώπη του 50' και 60' «παιζόταν» από τα ΜΜΕ ένα επικίνδυνο "παιχνίδι αριθμών", σύμφωνα με το οποίο οι μετανάστες χαρακτηρίζονταν και στιγματίζονταν ως "πρόβλημα", έτσι και στην Κύπρο σήμερα. Οι μετανάστες, λοιπόν, παρουσιάζονται ως «το πρόβλημα» από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης για τα μάτια των αναγνωστών τηλεθεατών. Το "παιχνίδι των αριθμών" παρουσιάζονταν τότε, όπως και τώρα, σαν αποτέλεσμα του «ενδιαφέροντος» των ΜΜΕ για «ομαλότητα». Μάλιστα στις δυτικο-Ευρωπαϊκές χώρες παρουσιάζονταν σαν «ενδιαφέρον» για να υπάρχει «ισορροπία» μεταξύ των κοινοτήτων και «καλές φυλετικές σχέσεις». Στην πραγματικότητα όμως απλά παράγει, αναπαράγει και οξύνει το ρατσισμό. Η ενασχόληση με τους αριθμούς καθιστά τους μετανάστες ως "πρόβλημα", ενώ περιλαμβάνει «συζητήσεις» για το ποιος είναι «ο βέλτιστος / κατάλληλος αριθμός» μεταναστών και για το πώς μπορεί να περιοριστεί ο αριθμός «αυτών των αχαλίνωτων ανθρώπων». Ο όρος «παιχνίδι των αριθμών», όπως χρησιμοποιείται εδώ, σκιαγραφεί το πώς οι διάφορες συνομιλίες γύρω από τον πληθυσμό των μεταναστών στην Κύπρο συμβάλλει στη ρατσιστική αντιμετώπισή τους, καθώς οι ίδιοι προβάλλονται ως ένα «πρόβλημα» για την κυπριακή κοινωνία.

Τα φαινόμενα του ρατσισμού εμφανίζονται ραγδαία και κτυπητά στην κυπριακή κοινωνία. Δύο λόγια όμως για την έννοια ρατσισμός. Ρατσισμός είναι οι ποικιλόμορφοι «μέθοδοι κοινωνικού αποκλεισμού, υποτίμησης και καθυστάξεως» κοινοτήτων (Anthias και Yuval-Davis 1992). Οφείλουμε να αναφέρουμε εδώ ότι «ο ρατσισμός δεν βασίζεται μόνο [στην ιδέα της] φυλής αλλά στην χρήση της κατηγορίας της εθνοτικής ομάδας, γενικότερα, σαν την ουσιαστική δομική πρώτη ύλη» (Anthias 1992β). Ρατσιστικές είναι και οι αντιλήψεις περί «αγεφύρωτων κι αιώνιων διαφορών μεταξύ πολιτισμικών / εθνοτικών ομάδων» (Balibar 1991).

Μια Ματιά στους Αριθμούς

Η Διεθνής Έκθεση Μετανάστευσης στην Γενεύη αναφέρει τα εξής ενδιαφέροντα στοιχεία:

ΕΤΟΣ	ΑΡ. ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ
1974	84 εκατομμύρια
1975	105 εκατομμύρια
1990	120 εκατομμύρια
2000	150 εκατομμύρια

● Δεν περιλαμβάνονται οι μετανάστες χωρίς χαρτιά

Στην Κύπρο υπολογίζονται γύρω στις 40.000 μετανάστες, οι στατιστικές για την περίοδο 1999-2000 είναι:

19000	Βάση εγκεκριμένων αδειών
3500	Εργάζονται σε υπεράκτιες εταιρίες
5-7000	Με Ελληνικό διαβατήριο
12000 (υπολογίζονται)	Μετανάστες χωρίς χαρτιά/ μη καταγεγραμμένοι
1/3 των «νόμιμων» (περίπου 10,000)	Οικιακές βοηθοί
40,000	ΣΥΝΟΛΟ

[Πηγή: ΠΕΟ 1999]

Δημόσιος Λόγος/ Συζητήσεις: Η «Μεγέθυνση» των Ειδήσεων από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (Media Amplification)

Θα ήταν δύσκολο κανείς να υπερεκτιμήσει τον ρόλο που παίζουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στη δημιουργία ρατσιστικών αντιλήψεων απέναντι στις διάφορες κοινωνικές ομάδες. Ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζουν το αντικείμενό τους και συγκεκριμένα η δημιουργία των στερεότυπων ως «αντιπροσωπευτικού τύπου» από κάποια κοινότητα διαμορφώνουν γενικές συμπεριφορές και νοοτροπίες. Η πρωτοποριακή, τότε, μελέτη του Stuart Hall και των συνεργατών του (1978) για τις λεγόμενες «επιθέσεις ληστών», γνωστές ως «muggings», καταδεικνύει την «παραγωγή» στην κυριολεξία παλαιών φαινομένων σαν να ήταν καινούρια. Το «mugging» παρουσιάστηκε από τα ΜΜΕ σαν να ήταν ένα «νέο κοινωνικό φαινόμενο», δημιουργώντας «ηθικό πανικό» ότι τάχα ανακαλύφτηκε ένα «νέο έγκλημα», ενώ στην πραγματικότητα δεν ήταν παρά η γνωστή ληστεία στον δρόμο! Το όλο κλίμα πήρε ρατσιστική μορφή όταν το στερεότυπο του «ληστή» (mugger) ήταν μαύρος.

Η ομάδα μελετών των ΜΜΕ της Γλασκόβης καταδεικνύει την επιλεκτικότητα στην παρουσίαση γεγονότων και κατά συνέπεια την ύπαρξη διαστρέβλωσης των ειδήσεων, μέσω μιας ικανότητας να αποφασίζουν τι είναι «είδηση» και τι

όχι. Η «βιομηχανία της συναίνεσης» του Chomsky (1988) καθώς και άλλες μελέτες φανερώνουν, για παράδειγμα, πως οι στόχοι της αμερικανικής πολιτικής επισκιάζουν κάθε αντικειμενική και δίκαιη τοποθέτηση στον χώρο της πληροφόρησης. Αν ένα τέτοιο επιχείρημα γίνει αποδεκτό, τότε θα πρέπει ο ρόλος των μέσων μαζικής ενημέρωσης στην Κύπρο να γίνει αντικείμενο μελέτης (και προβληματισμού).

Η ανάλυση που ακολουθεί αντλεί ουσιαστικά από τη μελέτη μου με τίτλο "New Migration and Racism in Cyprus: The Racialisation of Migrant Workers" στο βιβλίο των Anthias and Lazarides με τίτλο *Into the Margins: Exclusion and Migration in Southern Europe*. Η ανάλυση του περιεχομένου των 189 αναφορών και άρθρων του τύπου σχετικά με τους μετανάστες εργαζόμενους έγινε από τον Γενάρη του 1996 ως τον Μάρτιο του 1977. Η μελέτη περιλαμβάνει συνεχή παρακολούθηση και μελέτη των τίτλων και των περιεχομένων των όσων γράφονταν στον τύπο τη συγκεκριμένη περίοδο, ενώ ταυτόχρονα εξετάζεται ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζονται οι μετανάστες εργαζόμενοι¹. Γίνεται εδώ μια προσπάθεια σύγκρισης με την σημερινή κατάσταση, χωρίς, όμως, να ακολουθείται τόσο αυστηρά η παρακολούθηση όσων γράφονται στον τύπο όσο η επισήμανση του γενικότερου μοτίβου στην ανάλυση της παρουσίας των μεταναστών στην Κύπρο.

Επαναλαμβάνοντας το «παιχνίδι των αριθμών» και ο ρατσισμός μέσω αναπαράστασης

Ο Moore, γράφοντας για τη Βρετανία, αναφέρθηκε σε ένα επιβλαβές «παιχνίδι αριθμών», σύμφωνα με το οποίο οι μετανάστες χαρακτηρίζονταν και στιγματιζόνταν ως «πρόβλημα». Οι μετανάστες, λοιπόν, παρουσιάζονται ως το πρόβλημα στις θέσεις των μέσων μαζικής ενημέρωσης και, κατά συνέπεια, στα μάτια των αναγνωστών. Το «παιχνίδι αριθμών» παρ' όλο που παρουσιάζεται ως μία άλλη μορφή της διασφάλισης των «καλών φυλετικών σχέσεων», στην πραγματικότητα οξύνει το ρατσισμό. Η ενασχόληση με τα νούμερα καθιστά τους μετανάστες "πρόβλημα", ενώ περιλαμβάνει «συζητήσεις» για το ποιός είναι «ο βέλτιστος / κατάλληλος αριθμός» μεταναστών και για το πώς μπορεί να περιοριστεί ο αριθμός αυτών των «αχαλίνωτων ανθρώπων». Ο όρος «παιχνίδι αριθμών», όπως χρησιμοποιείται εδώ, σκιαγραφεί το πώς οι διάφορες συζητήσεις από τον πληθυσμό των μεταναστών στην Κύπρο συμβάλλει στη ρατσιστική αντιμετώπισή τους, καθώς οι ίδιοι προβάλλονται ως ένα πρόβλημα για την κυπριακή κοινωνία.

Ένα αντίστοιχο «παιχνίδι αριθμών» επαναλαμβάνεται σήμερα στην Κύπρο. Από τα 189 ρεπορτάζ / άρθρα που αναλύθηκαν, με εξαίρεση 18, όλα τα υπόλοιπα αναφέρθηκαν

στο ζήτημα του «πολύ μεγάλου αριθμού αλλοδαπών», είτε πρόκειται για εργάτες που βρίσκονται στη χώρα χωρίς τη σχετική άδεια είτε για εργάτες με τη σχετική έγκριση². Η γλώσσα που χρησιμοποιείται στις επικεφαλίδες των πρωτοσέλιδων είναι ενδεικτική: «Έχουμε πλημμυρίσει από αλλοδαπούς» γράφει η δεξιόφρονη καθημερινή εφημερίδα, *Ο Αγών* (18.9.96). *Ο Φιλελεύθερος* ακολουθεί την ίδια γραμμή: «50.000 Αλλοδαποί εργάτες - ενώ Κύπριοι παραμένουν άνεργοι» (1.9.96). «Πλημμύρα από αλλοδαπούς εργάτες» (20.10.96). «Οι Παράνομοι Μετανάστες Αποτελούν Μάστιγα» (2.6.96). «Σε Επικίνδυνη Ζώνη οι Αλλοδαποί» (20.12.96).. «Πονοκέφαλος οι Αλλοδαποί» (25.12.96). «Οι παράνομοι εργάτες είναι αόρατοι» (7.2.97). «Πραγματικό Καρκίνωμα οι Ξένοι Εργάτες» (4.3.97). Η ακροδεξιά εφημερίδα, *Η Μάχη*, αναφέρεται στους παράνομους εργάτες ως «μάστιγα» (19.1.97). Το *Εργατικό Βήμα*, η εφημερίδα της ΠΕΟ, υιοθετεί μια πιο προσεκτική γραμμή, ωστόσο χρησιμοποιεί γλώσσα πανικού: «Ξένοι, Παντού Ξένοι Εργάτες» (8.3.93).

Αυτοί δεν είναι παρά ορισμένοι από τους τίτλους εφημερίδων, καθώς όλες φαίνεται να ακολουθούν μια ανάλογη μέθοδο κινδυνολογίας και πανικού. Ακόμα και από τις 15 αναφορές που αντιμετωπίζουν πιο θετικά στους μετανάστες εργαζόμενους, οι 7 θεωρούσαν ότι ο αριθμός τους θα πρέπει να περιοριστεί (*Ο Φιλελεύθερος* 1.10.96. 3.10.96. 14.10.96. 24.10.96. 31.12.96. 1.1.97. Χαραυγή 1.12.96). Η Χαραυγή φαίνεται πιο προσεκτική στη χρήση τέτοιων τίτλων. Γι' αυτό και ορισμένες φορές ασχολείται με ζητήματα υπερεκμετάλλευσης και καταδυνάστευσης των μεταναστών. Ωστόσο, η διαφορά φαίνεται να είναι περισσότερο θέμα έμφασης παρά ουσίας (βλ. Χαραυγή 4.2.96. 25.10.96. 1.12.96. 5.12.96. 1.3.97). Η *Νεολαία*, το όργανο του Κεντρικού Συμβουλίου της ΕΔΟΝ, ήταν από τις πιο θετικά προσκείμενες στους μετανάστες εργαζόμενους εφημερίδα. Τότε εκδιδόταν εβδομαδιαία ως ένθετο περιοδικό της εφημερίδας Χαραυγή, ενώ τώρα κυκλοφορεί σαν μηνιαίο περιοδικό. Θετικό προς τους μετανάστες είναι και το περιοδικό *Εξ Υπαρχής* που έθεσε από την αρχή το θέμα ρατσισμού στην Κύπρο, καθώς επίσης και οι πολύ μικρές κυκλοφορίας εφημερίδες αριστερότερα του ΑΚΕΛ.

Είναι ενδιαφέρον ότι οι πηχυαίες επικεφαλίδες της κινδυνολογίας συνεχίζουν στο ίδιο μοτίβο και σήμερα, 3-4 χρόνια μετά από την έρευνα μου το 1996-98. Άλλαξε και ο Υπουργός Εσωτερικών, ο οποίος όχι μόνο συνεχίζει την ίδια κινδυνολογία αλλά και την οξύνει. Με την κάθοδο των ναυαγών στην Πάφο στις 16 Σεπτέμβρη 2000 είναι εμφανής η συμπαιγνία μεταξύ της Κυβέρνησης και των ΜΜΕ στην δημιουργία του κλίματος ξενοφοβίας και πανικού. Από την μια η διάφοροι Υπουργοί (Εσωτερικών, Δικαιοσύνης και Άμυνας) να «διαφημίζουν» την ανάγκη αγοράς νέων ραντάγ για τον εντοπισμό των «αναμενόμενων χιλιάδων μεταναστών» και τα «νέα δραστικά μέτρα που παίρνουν». Από την άλλη, τα ΜΜΕ κι αυτά να «μεγεθύνουν», να μεγαλοποιούν και να διαστρεβλώνουν την πραγματικότητα. Ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονται οι μετανάστες είναι τέτοιος που θεωρούνται όλοι σχεδόν σαν είναι εκ πρώτης

όψεως «λαθρομετανάστες», κι όχι το αντίθετο, όπως προνοεί το κράτος δικαίου που προβλέπει ότι ο καθένας είναι αθώος μέχρι αποδείξεως του αντιθέτου. Για παράδειγμα, οι 166 ναυαγοί που κρατούνταν κάτω από άθλιες συνθήκες σε ένα καραβάκι στην Λεμεσό «βαφτίστηκαν» όλοι ανεξαιρέτως «λαθρομετανάστες». Ο όρος «λαθρομετανάστης» αναφέρεται σ' αυτόν που εισέρχεται ή βρίσκεται παράνομα στο έδαφος της Κυπριακής Δημοκρατίας. Στην περίπτωση των ναυαγών είχαν διασωθεί και περιμαζεύτη από δυνάμεις της Δημοκρατίας, επομένως τελούσαν υπό την προστασία της Δημοκρατίας.

Οφείλουμε να αναφέρουμε ότι οι πολιτικοί πρόσφυγες πολλές φορές αναγκάζονται να φύγουν χωρίς οποιαδήποτε χαρτιά ή και με πλαστά χαρτιά, ταξιδεύουν «λαθραία» και εισέρχονται «λαθραία», όμως σε καμιά περίπτωση δεν πρέπει να θεωρούνται «λαθρομετανάστες». Αυτή η πραγματικότητα αναγνωρίζεται κι από τις Διεθνείς Συμβάσεις που έχει κυρώσει η Κυπριακή Δημοκρατία κι από αυτό ακόμα το συντηρητικό Βρετανικό εφετείο (βλ. Απόφαση *ex parte Adimi and others* 1999)³. Μόνο μετά από συγκεκριμένη νομική διαδικασία κι αφού εξεταστεί η κάθε περίπτωση ξεχωριστά μπορεί να αποφασιστεί ότι κάποιος είναι «παράνομος μετανάστης». Τόσο οι υπουργοί και η αστυνομία, όσο και τα ΜΜΕ προαποφάσισαν ότι όλοι είναι λαθρομετανάστες. Ουδέποτε δόθηκε η ευκαιρία σ' αυτά τα άτομα να διαβουλευτούν ελεύθερα είτε για νομική συμβουλή, όπως προνοεί το Σύνταγμα, είτε για πρόσβαση σε οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ουσιαστικά στερήθηκαν πρόσβαση στο κράτος δικαίου γιατί ούτε πρόσβαση στη διοίκηση είχαν, ούτε πρόσβαση στις νομικές διαδικασίες. Επιπλέον, επιθέσεις που εξαπέλυσε ο κ. Χριστοδούλου, Υπουργός Εσωτερικών, ενάντια στους τελευταίους αντικρούονται στην όλη επιχειρηματολογία της κυπριακής κυβέρνησης η οποία βασίζεται στα ανθρώπινα δικαιώματα.

Το περιστατικό αυτό παρουσιάζει ενδιαφέρον όχι μόνο από άποψης ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Κύπρο, αλλά και γιατί δίνει ακριβώς την εικόνα και παράλληλη δράση στην «ρατσιστικοποίηση» των ναυαγών. Ενώ η αστυνομία τους στερούσε κάθε δικαίωμα διακίνησης και ελεύθερης νομικής συμβουλής, αφού απαγόρευσε στην Κίνηση Στήριξης Αλλοδαπών και σε άλλους μη-κυβερνητικούς οργανισμούς να έχει οποιαδήποτε επικοινωνία μαζί τους, επιτρέποντας μόνο σε Βουλευτές να τους «επισκεφτούν», τα ΜΜΕ ενδιαφέρονταν κυρίως για την «διασπάθιση δημόσιου χρήματος» στα έξοδα συντήρησης τους και την «μετατροπή» των οργάνων της τάξης σε...γκουβερνάντες. Έτσι γεννήθηκε η «χαριτωμένη εικόνα» του «γλυκού ΜΜΑδίτη» να χαϊδεύει το «λαθρομεταναστάκι» που φιγούραρε σε όλες τις εφημερίδες και τα κανάλια, ενώ το πολυβόλο στραμμένο έναντι στο καραβάκι όπου στεγάζονταν οι ναυαγοί ούτε καν αναφέρθηκε στα δελτία ειδήσεων!

Αναφέρθηκε μόνο στα τελευταία περιστατικά, όμως του ίδιου χειρισμού έτυχαν, αν όχι και χειρότερου, οι Κύπριοι αθίγγανοι που κατέφυγαν στην Δημοκρατία από τα κατεχόμενα την περασμένη άνοιξη. Τα ΜΜΕ μιλούσαν για Τ/Κ "αυτόμολους". Συκοφαντήθηκαν τότε από τα ΜΜΕ,

τους διάφορους λαϊκιστές και υπουργούς είτε ότι ήταν «βαλτοί» ή «πράκτορες» του Ντενκτάς, είτε ότι «δεν μπορεί να τους απορροφήσει η οικονομία μας» κι ότι «αναμένονται χιλιάδες». Το ίδιο κλίμα υστερίας και ρατσισμού υπήρχε και τότε, κι ας είχε αρνητικές επιπτώσεις στο κυπριακό με την εικόνα, αν μη τι άλλο, που δημιουργήθηκε στο εξωτερικό την ώρα ακριβώς που υπήρχαν εξελίξεις στο κυπριακό.

Όσο για τις «θεωρίες» ότι «θα καταφθάσουν χιλιάδες μετανάστες» κι ότι η παρουσία των μεταναστών είναι ανεξέλεγκτη φαίνονται εντελώς αβάσιμους, δεδομένου ότι οι αριθμοί των μεταναστών κυμαίνονται στα ίδια επίπεδα όπως πριν 2-4 χρόνια. Το «παιχνίδι των αριθμών» συνεχίζεται λοιπόν ακάθεκτο. Βέβαια η διαδικασία ένταξης μάλλον θα αυξηθεί τα μεταναστευτικά ρεύματα προς την Κύπρο, όμως οι ψευδο-θεωρίες περί «κορεσμού» και «κατάλληλου αριθμού» ξένων είναι ρατσιστικές και ξεπερασμένες.

Είναι παράδοξο το γεγονός ότι πολλοί Κύπριοι είναι και ήταν στο παρελθόν, θύματα μιας ίδιας συμπεριφοράς στο εξωτερικό. Οι Κύπριοι, στην πραγματικότητα, μαζί με άλλες εθνικές μειονότητες, όπως οι Ούγγροι, δέχονται τέτοιου είδους διακρίσεις (Daniel 1968). Πιο πρόσφατες έρευνες αποκαλύπτουν και πάλι, ότι υπάρχει ένα πρότυπο διάκρισης και ρατσισμού που στρέφεται ενάντια στους Κύπριους της Βρετανίας, αν και αυτό παρουσιάζεται με κάποια ανομοιομορφία και με τρόπο διακριτικό, ανάλογα με την τάξη και το φύλο των ανθρώπων που εξετάζονται κάθε φορά (Anthias 1992a). Όπως οι Ιταλοί φαίνεται να μην έχουν προβληματιστεί από το ρατσισμό που οι ίδιοι αντιμετώπιζαν ως μετανάστες στο εξωτερικό, γεγονός που διαπιστώνεται από την ρατσιστική συμπεριφορά ενάντια στις κοινότητες των μεταναστών στην Ιταλία (Vasta 1983), έτσι και οι Κύπριοι φαίνεται να μην παραδειγματίζονται από το ρατσισμό που πολλοί έχουν βιώσει στο εξωτερικό.

Μέσα στο πλαίσιο της κυπριακής κοινωνίας, το «παιχνίδι των αριθμών» έχει ουσιαστική σημασία στη σύνθεση ενός «εθνικού πανικού» με τον κλασικό τρόπο, δηλαδή με τη «δύναμη των μέσων μαζικής ενημέρωσης» (Hall et al. 1978). Ο αυξανόμενος αριθμός «παράνομων αλλοδαπών εργαζομένων» στην Κύπρο, αντίστοιχα, συνδέθηκε με την αύξηση

της εγκληματικότητας (βλ. Βουλή των Αντιπροσώπων 1997α). Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης εν πολλοίς αγνοούν την αθρόα εισροή ρωσικών επενδύσεων, ανεξάρτητα από την προέλευση των χρημάτων αυτών, ούτε υπάρχει ο ίδιος ζήλος για ενασχόληση με την αύξηση στο εμπόριο ναρκωτικών στο νησί. Στο βιβλίο των Hall et al επιστημαίνεται ότι η κατασκευή του όρου «επιθέσεις ληστών» κατά τη δεκαετία 1970 στην Αγγλία

«μπορεί να ερμηνευθεί μόνο μέσα στο πλαίσιο του τρόπου με τον οποίο η κοινωνία - και ειδικότερα οι συμμαχίες της άρχουσας τάξης, τα όργανα της πολιτείας και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης - αντιμετώπισε τη διαρκή επιδείνωση της οικονομικής, πολιτικής και κοινωνικής κρίσης».

Με ένα αντίστοιχο τρόπο, οι μετανάστες εργαζόμενοι αποτελούν τον αποδιοπομπαίο τράγο για την άνοδο της εγκληματικότητας στην Κύπρο. Ο συσχετισμός ανάμεσα στους μετανάστες και στην εγκληματικότητα είναι ένα θέμα που συνεχώς επαναλαμβάνεται στις επίσημες αναφορές των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Πολλές φορές, δίπλα σε αναφορές σχετικά με μετανάστες εργαζόμενους υπάρχουν εικόνες ανθρώπων που έχουν συλληφθεί (Ο Φιλελεύθερος 4.2.97). Θεωρούνται υπεύθυνοι για την αύξηση της εγκληματικότητας, τη βία, τα ναρκωτικά (βλ. Ο Φιλελεύθερος 24.4.96, 1.1.97, 6.2.97, Η Σημερινή, Το Περιοδικό 29.11.96), καθώς επίσης και για διάφορα κοινωνικά προβλήματα, όπως είναι οι γάμοι συμφερόντων (Ο Φιλελεύθερος 21.1.97), τα διαζύγια και τα εξώγαμα παιδιά (Ο Φιλελεύθερος 6.2.97).

Στην Κύπρο τα πιο συνήθη επιχειρήματα για μεγαλύτερο έλεγχο της μετανάστευσης προς το νησί μας (από μη Κύπριους εννοείται, γιατί στην περίπτωση των αποδήμων υπάρχουν και κάποια υποτυπώδη κίνητρα) είναι είτε ότι η Κύπρος είναι «πολύ μικρή» και «πάρχει ανάγκη να προστατέψουμε τον εθνικό πολιτισμό και την κληρονομιά μας» είτε, πιο επιτακτικά, ότι αποτελεί μια χώρα ημι-κατεχόμενη και απειλούμενη, όπου η «εθνική της υπόσταση και χαρακτηρισ της» πρέπει να διασφαλίζεται με κάθε δυνατό μέσο (Ο Φιλελεύθερος 20.11.97). Η λεγόμενη «προστασία της εθνικής κουλτούρας και κληρονομιάς» από «ξένους πολιτισμούς» μεταναστών εργαζομένων, όπως υποστηρίζεται στην Κύπρο, αποτελεί μέρος μιας εθνικιστικής ιδεολογίας, όπως δείχνει ο Balibar (1991). Γι' αυτό και ηγετικό στέλεχος της ΣΕΚ ζήτησε την ανάκληση όλων των εργατικών αδειών που έχουν χορηγηθεί σε προσωρινούς μετανάστες εργαζόμενους, με τη λήξη των συμβολαίων τους, εξαιρώντας τους εργάτες με ελληνική καταγωγή (Ο Φιλελεύθερος 28.7.96). Το πρότυπο που κυριαρχεί λοιπόν, δεν είναι η «ενσωμάτωση» ή η «ένταξη» αυτών των εργατών, αλλά ένα «εχθρικό προς τους μετανάστες πρότυπο, όπου το 13-15% των προσωρινών εργατών θεωρούνται απειλή για τα θεμέλια και τον «κοινωνικό ιστό» της κυπριακής κοινωνίας στο σύνολό της. Το μοντέλο του ρατσιστικού προτύπου (host-immigrant model) είναι ένα ξεπερασμένο στη δυτική Ευρώπη όπου θεωρείται ότι μόνο ένας μικρός αριθμός ατόμων από «ξένες» κουλτούρες μπορεί να «αφομοιωθεί» και να «ενσωματωθεί» στην κοινωνία. Ας θυμηθούμε ότι ακριβώς βάσει

αυτών των «θεωριών» κινητοποιούνται οι ρατσιστές, νεο-ναζί και ακροδεξιοί σήμερα.

Η ανάλυση του Κιτρομυλίδη το 1974 σε αυτό που ο ίδιος ονόμασε «διαλεκτική της μισαλλοδοξίας», εν μέρει ως αποτέλεσμα της ιστορικής κληρονομιάς που άφησε η αποικιοκρατία και που θεμελιώθηκε μέσα στο θεσμικό-ιδεολογικό σύστημα της κυπριακής πολιτικής ζωής, ισχύει δυστυχώς σήμερα με τη μορφή μιας εθνοτικής μισαλλοδοξίας και έλλειψης ανεκτικότητας. Τα παραπάνω ίσως αποτελούν κι ένα δομικό κατηγορώ για την έλλειψη μιας σφριγηλής «κοινωνικής γνώμης» και ουσιαστικών συζητήσεων μέσα σε μια «μικρή κοινωνία», όπου η εκπαίδευση βασίζεται στα «τεχνικά» και «επαγγελματικά» προσόντα, παρά στη διεύρυνση της κριτικής ικανότητας του ατόμου και τις ανθρωπιστικές αξίες. Ωστόσο, κανείς δεν μπορεί να εξασφαλίσει ότι το αποτέλεσμα μιας τέτοιας «δημόσιας συζήτησης» θα οδηγήσει απαραίτητα σε ενασχόληση ή ευαισθητοποίηση για τα δικαιώματα των μεταναστών, όπως υποδεικνύουν οι υποτιθέμενες πιο «ανοιχτές» συζητήσεις της δυτικής Ευρώπης (βλ. συζητήσεις πάνω στο θέμα του ρατσισμού και αντιρατσισμού στη Γαλλία και την Ευρώπη Anthias και Yuval-Davis 1992, Solomos και Wrench 1993, Solomos και Back 1995, Lloyd 1994).

Σε ορισμένα άρθρα/ ρεπορτάζ που μελετήθηκαν κατά την περίοδο 1996-97 έγινε ένας βρώμικος συσχετισμός ανάμεσα στους μετανάστες εργαζόμενους και όρους όπως «ασθένεια», «κρίση», «βρωμιά», «πανούκλα». Εμφανίζονται τίτλοι εφημερίδων που γράφουν: «Πραγματικό καρκίνωμα οι αλλοδαποί εργάτες» (Η Σημερινή 19.10.96), ενώ παράλληλα κάποιες αναφορές μεταφέρουν σχόλια του Υπουργού Εσωτερικών: «Οι αλλοδαποί εργάτες αποτελούν ανίατο καρκίνο» (Ο Φιλελεύθερος 4.3.97). Οι μη καταγεγραμμένοι εργάτες αναφέρονται με τα ονόματα «γάγγραινα» (Η Αλήθεια 4.3.97), «μάστιγα» και «πονοκέφαλος», όπως έχει ήδη αναφερθεί. Μετά την αύξηση της ανεργίας στην Κύπρο από το 1,8% το 1990 στο 3,0% το 1996 (ΠΕΟ 1996) ευνοήθηκε ένας άλλος συσχετισμός, αυτός της απασχόλησης και του πληθυσμού των μεταναστών εργαζομένων: «Εργαζόμενοι, θύματα της απασχόλησης αλλοδαπών - μαζικές απολύσεις» (Η Σημερινή 1.3.97) ή «Απαράδεκτο: Εκατοντάδες Κύπριοι απολύονται, ενώ αλλοδαποί προσλαμβάνονται» (Χαραυγή 1.3.97). Η δομική ανεργία ή άλλα αίτια της αγνοούνται εσκεμμένα. Οι μετανάστες εργαζόμενοι γίνονται το εξιλαστήριο θύμα, γεγονός που αποτελεί συχνό φαινόμενο των μέσων μαζικής ενημέρωσης και που σημαίνει συσχέτιση των μεταναστών με κάθε είδους κοινωνικό κακό, όπως σημειώνει η Νεολαία σε ένα άρθρο επικριτικό ως προς την κάλυψη τέτοιων γεγονότων από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Το Τμήμα Κοινωνικής Πρόνοιας, σε απάντηση στις ερωτήσεις των δημοσιογράφων «εκδήλωσε ανησυχία» σχετικά με τα «κοινωνικά προβλήματα που απορρέουν από την παρουσία αλλοδαπών εργαζομένων», όπως είναι οι γάμοι συμφερόντων. Ο εκπρόσωπος τύπου μιλά για «ανήλικα παιδιά που υποφέρουν ως αποτέλεσμα» και για «εξασυζητημένες σχέσεις που συνάπτουν κυρίως Κύπριοι με γυναίκες

εργαζόμενες», από τις οποίες πολλές οδηγούν σε «διάλυση γάμων» (Εργατικό Βήμα 8.9.93). Τα ίδια λίγο πολύ επαναλαμβάνονται και στις Εκθέσεις της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής (1997α). Θα πρέπει, βέβαια, κανείς να μελετήσει συγκεκριμένα το ρατσισμό προς τις γυναίκες εργάτριες, καθώς το φύλο παίζει σημαντικό ρόλο στην όλη διαδικασία.

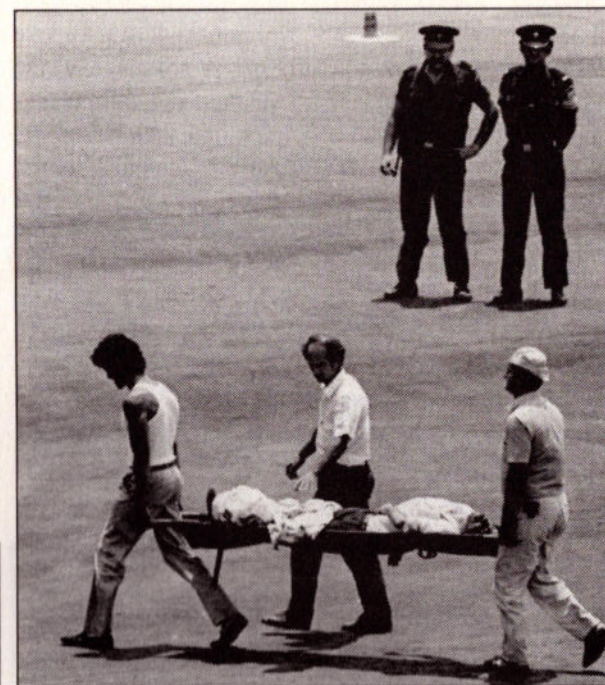
Τα ΜΜΕ και οι Οικιακές Βοηθεί

Η επικεφαλίδα της πιο δημοφιλούς αλλά και από τις πλέον «σοβαρές» εφημερίδες είναι αποκαλυπτική: «Από κάθε σπίτι και Κάστρο, κάθε Σπίτι και Ασιάτισσα» (Ο Φιλελεύθερος 14.2.97). Η έκφραση είναι παράφραση της γνωστής φράσης του βετεράνου αρχηγού του ΕΔΕΚ,³⁰ που για χρόνια υποστήριζε ότι «κάθε σπίτι και κάστρο» ενάντια στον Τουρκικό επεκτατισμό. Η αναφορά της εφημερίδας χλεύαζε το γεγονός ότι πολλοί Κύπριοι σήμερα, για να αποκτήσουν γόητρο και κύρος, προσλαμβάνουν Ασιάτισσες ως υπηρέτριες. Οι Ασιάτισσες έχουν αρχίσει να αποτελούν στερεότυπο στη δουλειά του οικιακού εργάτη / υπαλλήλου και αντιμετωπίζονται ως μια ανάγκη κάθε οικογένειας που διαθέτει τα χρήματα. Ο όρος «Ασιάτισσα» σε πολλές περιπτώσεις χρησιμοποιείται εναλλάξ με αυτούς της «Φιλιππίνεζας» και της «Σριλανκέζας». Μια συνηθισμένη έκφραση που χρησιμοποιείται στον καθημερινό διάλογο είναι: «Τι νομίζεις ότι είμαι; Η Φιλιππινέζα σου?».

Η έκφραση «δουλεύω σαν μαύρος», με τα ρατσιστικά υπονοούμενα που περιέχει, αν και χρησιμοποιούνταν πριν το νέο κύμα μετανάστευσης, τείνει τώρα να έχει μεγαλύτερη εφαρμογή στον καθημερινό λόγο και συναντιέται στις απλές / πρόχειρες συζητήσεις, ανάμεσα στους ανθρώπους. Ο όρος χρησιμοποιείται, επίσης, ως εξύβριση προς τους μετανάστες εργαζόμενους. Όπως ένας μετανάστης εργαζόμενος περιγράφει με τους πιο έντονους τόνους στην Αγγλόφωνη εφημερίδα Cyprus Weekly (30.9-6.10.97)

«... Δεν μπορώ να καθίσω στο μπαλκόνι του ιδιου μου του σπιτιου χωρίς να εισπράττω βρομόλογα από Κύπριους και χωρίς να με αποκαλούν "μαύρο" ή να φωνάζουν άλλες άσχημες λέξεις...»³¹.

Το χρώμα είναι μόνο ένα από τα κριτήρια που προκαλεί ρατσιστική συμπεριφορά, κι όχι το αποκλειστικό ούτε απαραίτητα το πιο σημαντικό. Έχουν γίνει όμως υποδείξεις, ότι οι άνθρωποι με μελαψή επιδερμίδα είναι πιο πιθανό να αποτελέσουν στόχο ρατσιστικής συμπεριφοράς. Όσον αφορά την Κύπρο, μπορεί κανείς να βγάλει το απογοητευτικό συμπέρασμα ότι τα άτομα από διαφορετικές γεωγραφικές περιοχές απασχολούνται και σε διαφορετικές εργασίες, με τους λευκούς (Ευρωπαίους από τη βόρεια / κεντρική Ευρώπη / Αμερικανούς) να καταλαμβάνουν περισσότερο δουλειές γραφείου, από τους οποίους ένας μεγάλος αριθμός είναι διευθυντές. Οι «μαύροι» (βόρεια Αφρική /

Αραβες και νοτιοανατολική Ασία με εξαίρεση τους Λιβανούς και τους Ιορδανούς), από την άλλη πλευρά, ασχολούνται συνήθως με χειρονακτικές εργασίες. Ωστόσο, τα παραπάνω οδηγούν σε μια σκληρή και πολλές φορές παραπλανητική εικόνα: παρατηρείται μια ανωμαλία όσον αφορά τους ανατολικό-Ευρωπαίους, οι οποίοι, ανάλογα φυσικά με την ταξική τους θέση, καταλαμβάνουν, γενικά, δουλειές που ανήκουν στο κατώτερο επίπεδο της αγοράς. Το ίδιο συμβαίνει και με τους Λιβάνιους και σε μικρότερο βαθμό με τους Ιορδανούς μετανάστες. Επομένως, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι ο όρος ρατσισμός δεν μπορεί να υποβαθμιστεί σε μια φαινοτυπική προκατάληψη που βασίζεται αποκλειστικά στο χρώμα, χωρίς βέβαια με κανένα τρόπο, να υπάρχει η πρόθεση να υποτιμηθεί ο ιστορικός και συστηματικός ρατσισμός που έχουν αντιμετωπίσει οι μαύροι (Gilroy 1987, Miles 1989, Anthias και Yuval-Davis 1992: 132-140).

Όσον αφορά το φύλο, υπάρχει ένας ξεκάθαρος διαχωρισμός στις εργασίες με βάση το φυλετικό υπόβαθρο: οι λευκές Ευρωπαίες γυναίκες από την ανατολή είναι οι πρώτες σε προτίμηση στη βιομηχανία του σεξ (πορνεία και «καλλιτέχνιδες» / «χορεύτριες»), ενώ εξακολουθεί να υπάρχει κάποιες φορές το στερεότυπο της «εξωτικής» Ασιάτισσας σε μερικά νυχτερινά κέντρα. Οι γυναίκες από την ανατολή προτιμούνται για τη φροντίδα του σπιτιού ή σε άλλες «εργασίες φροντίδας», ίσως λόγω του συσχετισμού τους με τη στερεότυπη αντίληψη της «μαύρης (ή μελαψής) υπηρέτριας». Οι πολιτισμικές βάσεις για τη στερεότυπη θέση της υπηρέτριας που απέκτησε η Ασιάτισσα βρίσκεται στην κατηγορία η «κόρη» της παραδοσιακής κοινωνίας, κατά την οποία η γυναίκα, η κόρη ή η σύζυγος «υπηρετούσε» τον άντρα. Η παραπάνω κατηγορία λειτούργησε σε συνδυασμό με τον ταξικό παράγοντα, καθώς οι κατώτερης τάξης γυναίκες δούλευαν ως καθαρίστριες ή υπηρέτριες στα σπίτια των πλουσίων (τα αρχοντικά).

Σε μία αναφορά (Ο Φιλελεύθερος 14.2.97) περιγράφεται η

περίπτωση μιας γυναίκας από τη Σρι Λάνκα, που δούλευε από τις 7:00 π.μ. μέχρι τις 10:00 μ.μ. κάθε μέρα, εκτός της Κυριακής, υπηρετώντας τέσσερις συγγενικές οικογένειες, με πολύ χαμηλό μισθό. Το παράδειγμα δείχνει πώς ο ρατσισμός, η τάξη, η καταπίεση λειτουργούν σε συνδυασμό και πώς η θέση αυτών των ατόμων πρέπει να διερευνηθεί μέσα σε συγκεκριμένα πλαίσια: φυλή, τάξη και φύλο (Anthias και Yuval-Davis 1992). Όταν ζητήθηκε από τον αντιπρόσωπο της ΣΕΚ να σχολιάσει το περιστατικό, αναφέρθηκε στο πόσο αποκαλυπτική είναι η περίπτωση ως προς το γεγονός ότι «τρεις Κύπριες καθαρίστριες στερούνται εργασία»!

Η αντιπάθεια του κυπριακού τύπου προς τις οικιακές βοηθούς και η ξενοφοβία εναντίον τους εκφράστηκε όταν μια ομάδα Φιλιππινέζων εργατριών επικρίθηκε από τις εφημερίδες με μεγάλα πρωτοσέλιδα για την «Αυτο-ανακήρυξη τους ως Κοινότητα» (Ο Φιλελεύθερος 2.8.97 και Η Σημερινή 30.9.97). Ένας στη στήλη των αναγνωστών αναγνώστης δηλώνει λύπη για τις προσπάθειες να «νομιμοποιηθεί» η παραμονή των Φιλιππινέζων στη χώρα και κατηγορήσει τις Κύπριες νοικοκυρές που προτιμούν αλλοδαπές υπηρέτριες, προειδοποιώντας ταυτόχρονα για την πιθανότητα να δημιουργηθούν «φυλετικές διακρίσεις και αναστατώσεις» (Ο Φιλελεύθερος 6.10.97). Το θέμα δημοσιολογήθηκε και από τη Νεολαία (4.10.97), τη μοναδική εφημερίδα που υπερασπίζεται συστηματικά τα δικαιώματα των μεταναστών εργαζομένων και έχει μιλήσει ανοιχτά ενάντια στο ρατσισμό. Στη συγκεκριμένη εφημερίδα, ο συγγραφέας του άρθρου μίλησε για τον τρόπο που αντιμετωπίζονται οι μετανάστες εργαζόμενοι ως

«σύμπτωμα μιας γενικότερης δυσπραγίας και παραπλανητικής νοοτροπίας, ενός ρατσισμού που ενισχύει αυτή τη νοοτροπία και που σταδιακά καθιερώνεται στην Κύπρο».

Πρέπει κανείς να αναλογιστεί τη σχέση ανάμεσα στο φύλο και τη «φυλή», ανάμεσα στο ρατσισμό και το σεξισμό, για να αντιληφθεί τη θέση των γυναικών μεταναστών εργαζομένων και το είδος του ρατσισμού που αντιμετωπίζουν. Αρκεί να θυμηθούμε ότι «οι γυναίκες εθνικών μειονοτήτων που αντιμετωπίζουν ρατσισμό απασχολούνται στις πιο δύσκολες και χαμηλόμισθες δουλειές» (Anthias και Yuval-Davis 1992: 117). Εξάλλου αυτό βγαίνει και από την εμπειρία της Κύπρου αν κοιτάξει κανείς τις οικιακές βοηθούς και τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Θα ήταν παραπλανητικό να πούμε ότι η «ρατσιστικοποίηση» γίνεται αποκλειστικά ή κατά κύριο λόγο από τα ΜΜΕ. Η διαδικασία είναι πολύπλοκη και ποικιλόμορφη και συμμετέχουν διάφοροι κοινωνικοί, κρατικοί και πολιτικοί εσμοί κι ομάδες. Ο ρόλος της κυβερνητικής πολιτικής, οι εργοδοσία, τα συνδικάτα και το εκπαιδευτικό σύστημα, όλα παίζουν ένα σχηματικό ρόλο. Αν εξετάσει κανείς τις εκθέσεις των Κοινοβουλευτικών Επιτροπών, για παράδειγμα, θα δει δείγματα γραφής κι ως ξεκινούν πολλές φορές από αλτρουιστικά κίνητρα. Οι Εκθέσεις των Κοινοβουλευτικών Επιτροπών αναφέρονται σε τρόπους ενίσχυσης των δικαιωμάτων των μεταναστών εργαζομένων. Συγκεκριμένα, η

Εκθεση της Επιτροπής Δικαιωμάτων κρατά έντονα κριτική στάση απέναντι στην ύπαρξη ρατσισμού και ξενοφοβίας στην Κύπρο. Μια τέτοια κατάσταση απαιτεί την άμεση λήψη μέτρων, καθώς και σε νέα νομοθεσία (Βουλή των Αντιπροσώπων 1997β). Η Εκθεση όμως της Επιτροπής Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, ενώ αναφέρεται στην ανάγκη ενίσχυσης των δικαιωμάτων των μεταναστών, περιλαμβάνει ρατσιστικά στερεότυπα και ερμηνεύει την παρουσία των μεταναστών εργαζομένων ως πρόβλημα. Αναφέρεται, για παράδειγμα, «στην αρνητική πλευρά της απασχόλησης αλλοδαπών», όπως είναι «οι γάμοι συμφερόντων για διασφάλιση διαμονής», «η διάπραξη εγκλημάτων», «η ελλιπή ανατροφή των παιδιών», «η ξενοφοβία και ο ρατσισμός» (ακόμα και για τον ρατσισμό η ευθύνη επιρρίπτεται στους μετανάστες) και «οι εξωσυζυγικές σχέσεις» (Βουλή των Αντιπροσώπων 1997α: 7).

Προς μια πολυ-εθνική, πολυ-πολιτισμική Κύπρο;

Σε ορισμένες εκφράσεις του ελληνοκυπριακού εθνικισμού οι «ξένοι» παρουσιάζονται ως στοιχεία που «μολύνουν», «βεβηλώνουν», υποσκάπτουν και «αλλοτριώνουν» τους Κυπρίους από τον ελληνισμό, που σύμφωνα με τους εθνικιστές αποτελεί την πηγή «δύναμης» του έθνους. Παράδειγμα αυτού αποτελεί ένα περιστατικό κατά το οποίο έντεκα Μπαγκλαντές φοιτητές δέχθηκαν ρατσιστική βία και ξυλοκοπήθηκαν άγρια από ομάδα νεαρών Ελληνοκυπρίων, αμέσως μετά τις δολοφονίες των δυο Ελληνοκυπρίων από Τούρκους φασίστες στη πράσινη γραμμή, τον Αύγουστο του 1996. Η ιδέα αυτή δεν σχετίζεται δομικά ή ενδόμυχα με οποιαδήποτε επίκληση για ανάγκη επίλυσης του κυπριακού προβλήματος. Η ύπαρξη του προβλήματος όμως δημιουργεί ένα κλίμα «εθνικής έκτακτης ανάγκης» που υποκινεί καθοριστικά το σοβινιστικό εθνικισμό και τον ρατσισμό. Εξού και η δομική σχέση Ρατσισμού και Εθνικισμού (βλ. Balibar 1991).

Δεν υπάρχει, δυστυχώς, καμία «μαγική» αντιρατσιστική συνταγή ή στρατηγική για την εξάλειψη του ρατσισμού καθώς υπάρχουν διαφορετικές εστίες όπου εντοπίζονται / πηγάζουν ρατσιστικές αντιλήψεις. Δομικές αλλαγές, πολιτικά και διοικητικά μέτρα, εκπαιδευτικά προγράμματα, δραστηριότητες και κινητοποιήσεις τόσο από αντι-ρατσιστές, εργατικά συνδικάτα και πολιτικές οργανώσεις, όλα μαζί παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στην υπεράσπιση των δικαιωμάτων των μεταναστών εργαζομένων. Κάποιες δομικές αλλαγές θα μπορούσαν να αλλάξουν τις «υλικές βάσεις» που παράγουν τον ρατσισμό και τις συγκεκριμένες πολιτικές επιλογές που συστηματικά, εσκεμμένα ή από αμέλεια επιφέρουν ρατσιστικές συνέπειες.

Συγκεκριμένα εκπαιδευτικά προγράμματα και η δια-

μόρφωση ενός διαφωτισμένου καθημερινού λόγου θα μπορούσαν να επηρεάσουν το επίπεδο των ιδεών και συμπεριφορών (βλ. Anthias και Yuval-Davis 1992). Μια πιο ανοιχτή, δημόσια συζήτηση θα μπορούσε να οδηγήσει σε μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση σε θέματα ρατσισμού και να δώσει την ευκαιρία σε μετανάστες εργαζόμενους να συμμετάσχουν. Από την πλευρά των ΜΜΕ, υπάρχει ανάγκη για σωστή ευαισθητοποίηση όταν αντιληφθούν πόσο σοβαρός είναι ο ρόλος τους, όπως έχει κατανοήσει τον ρόλο του, για παράδειγμα, ο σοβαρός τύπος του εξωτερικού στην προαγωγή καλών εθνικών σχέσεων και κλίματος κατανόησης και αλληλοσεβασμού.

Από τη πλευρά τους τα εργατικά συνδικάτα χρειάζεται να οργανώσουν τους μετανάστες εργαζόμενους, για να εισχωρήσουν και να συμμετάσχουν πραγματικά στους αγώνες για βελτίωση της ζωής του συνόλου των εργαζομένων. Τότε θα υπάρχει και ελπίδα για αντι-ρατσιστική ενότητα στους κοινωνικούς αγώνες όλων των εργαζομένων.

Οι διάφοροι φορείς εξουσίας, οι κοινωνικοί θεσμοί, τα κόμματα, οι διανοήσεις, το εκπαιδευτικό σύστημα αλλά η «τέταρτη εξουσία», τα ΜΜΕ, μπορούν να παίξουν ένα πολύ σοβαρό ρόλο. Παραδείγματος χάριν, θα πρέπει να επιχειρηθεί μια σοβαρή προσπάθεια να αποσυνδεθούν οι υποθέσεις που προκύπτουν από την αντίληψη ότι «οι μετανάστες ισοδυναμούν με προβλήματα». Στο πλαίσιο της Κύπρου, ένα μεγάλο αποφασιστικό βήμα για την αντιμετώπιση του ρατσισμού θα αποτελούσε ο διαχωρισμός του εθνικού προβλήματος με την υποτιθέμενη ανάγκη για «αυστηρότητα» προς τη μετανάστευση και τους μετανάστες. Στην πραγματικότητα, ο όρος «πατριωτισμός» θα μπορούσε να επαναπροσδιοριστεί έτσι ώστε να περιλαμβάνει την ανάγκη για προστασία των δικαιωμάτων και ευημερία όλων των κατοίκων της Κύπρου. Η ύπαρξη του κυπριακού προβλήματος καθώς και η αντιλαμβανόμενη από όλους ανάγκη για «διεθνοποίηση» του κυπριακού προβλήματος από την Κύπρο θα μπορούσε να αποτελέσει το κίνητρο για περισσότερο ισότιμη συμπεριφορά προς τους μετανάστες. Το κράτος δικαιού και τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι ουσιαστική προϋπόθεση για την ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ένα επιχείρημα που ήδη έχουν επικαλεστεί κάποιοι Κύπριοι πολιτικοί σε πρόσφατες συζητήσεις.

Το γεγονός ότι η Κύπρος είναι μια χώρα που φιλοξενεί πολλούς μετανάστες εργαζόμενους σίγουρα έχει μακροπρόθεσμα κοινωνικές επιπτώσεις στο ζήτημα της ταυτότητας, καθώς αυτή είναι ένα φαινόμενο που καθορίζεται μέσα σε γενικότερα πλαίσια και μεταβάλλεται (συνεχώς). Οι Μάτσος και ο Χαράλαμπος (1993: 41) ισχυρίζονται ότι η παρουσία των «ξένων εργαζομένων είχε εμφανείς επιπτώσεις στην οικονομία, αλλά και στην κοινωνική διάθροιση μιας μικρής κοινωνίας, η οποία είχε υποστεί αλλαγές λόγω της παρουσίας ξένων τουριστών σε μεγάλη κλίμακα και της δημοκρατικής κατατομής της χώρας». Το ζήτημα της ταυτότητας στην Κύπρο έχει απασχολήσει πολλές συζητήσεις, ανάμεσα στους Ελληνοκύπριους με δυο πόλους τον «Ελληνο-κεντρισμό» και «Κυπρο-κεντρισμό» (Papadakis 1993, Μαυράτσας 1997) και ανάμεσα στους Τουρκο-

κύπριους, με πόλους τον «Τουρκο-κεντρισμό» και «Κυπρο-κεντρισμό» (Adiloglou 1989, Mehmet Ali 1989). Από πολιτισμική άποψη, το «εθνικό» ζήτημα που απασχολεί τους Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους πρέπει να αναθεωρηθεί κάτω από τον παράγοντα μετανάστες εργαζόμενοι. Αν και ιστορικά το 4% ή το λιγότερο από 30.000-40.000 του συνολικού πληθυσμού αποτελούνται από άλλες εθνικές ομάδες, εκτός των Ελληνοκύπριων και Τουρκοκύπριων, ποτέ δεν υπήρχε τόσο μεγάλος αριθμός «Άλλων» στην Κύπρο: όχι μόνο τουριστών, αλλά μονιμότερων μη Κύπριων κατοίκων. Σημαντικότερα ίσως, το γεγονός ότι υπάρχει μια τόσο μεγάλη ποικιλομορφία από πολύ πιο εμφανείς εθνικές ομάδες οι οποίες αλληλοεπηρεάζονται με ένα καινούργιο τρόπο, δημιουργεί τις προϋποθέσεις για μια νέα εποχή στην Κύπρο, τουλάχιστον όσον αφορά τη δημογραφία.

Η ύπαρξη των μεταναστών εργαζομένων μπορεί και πρέπει να επηρεάσει τη συζήτηση πάνω στο ζήτημα της Κυπριακής ταυτότητας. Η πρόσφατη συζήτηση γύρω από την ελληνοκυπριακή ταυτότητα, σχετικά με τη σχέση των Ελληνοκυπρίων με την εθνική τους υπόσταση ως Έλληνες, τη γεωγραφική τους θέση και την ιδιότητα τους ως Κύπριοι (Papadakis 1993, Μαυράτσας 1997) πρέπει να συμπεριλαμβάνουν πλέον την ύπαρξη μεταναστών στη χώρα. Για τους Τουρκοκύπριους που ζουν στα κατεχόμενα εδάφη, τα πράγματα είναι κάπως διαφορετικά. Παρόλα αυτά παρόμοιες συζητήσεις πραγματοποιούνται, αλλά σε διαφορετικό πλαίσιο (Mehmet Ali 1989, Kilziyurek 1990, 1993).

Οι «Κυπριωτιστές» ή «Κυπροκεντρικοί» είναι πιο θετικοί στην ιδέα της πληθυσμιακής ποικιλομορφίας από τους Ελληνοκύπριους εθνικιστές ή τους «Ελληνοκεντρικούς». Ωστόσο, ο τοπικισμός, όπως είναι ο «Κυπριωτισμός», μπο-

ρεί, κι αυτός να καταστεί εχθρικός προς τους μετανάστες εργαζόμενους, όπως υποδεικνύει η συμπαιγνία του Εργατικών συνδικάτων ενάντια στους μετανάστες εργαζόμενους. Ένας υποβασκάν ή οιωνοί εθνικισμός όπως ο κυπριωτισμός δεν θα είναι απαραίτητα πιο δημοκρατικός ή λιγότερο ρατσιστικός, ιδίως αν επικρατήσει. Ωστόσο, αυτούς που κλίνουν προς τον Κυπροκεντρισμό, γενικά, τους απασχολεί λιγότερο το ζήτημα της «καθαρότητας». Η κατηγορία «κυπριωτισμός» ποικίλει από κοσμοπολίτες κεντρώνους-φιλελεύθερους μέχρι σοσιαλδημοκράτες και οπαδούς της Αριστεράς. Από αυτή την κοινωνικο-πολιτική ομάδα κυρίως προέρχονται οι δραστηριοποιημένοι αντιρατσιστές. Αιτία αποτελεί το γεγονός ότι η Αριστερά, όπως και ο «κοσμοπολίτικος» φιλελευθερισμός διατηρεί μια «διεθνιστική» παράδοση αλλά και το ότι γενικά η Αριστερά βρίσκεται πιο κοντά στις θέσεις του «Κυπρο-κεντρισμού» (Papadakis 1993). Ο «Κυπριωτισμός» ή «Κυπρο-κεντρισμός» ήδη περιέχει κάποια στοιχεία ανεκτικότητας και ποικιλομορφίας, αφού λαμβάνει υπόψη την ειρηνική και δημιουργική συνύπαρξη των Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Οι έννοιες της «καθαρότητας» και του «έθνους» αποτελούν μάλλον αποκλειστικότητα της Δεξιάς και των εθνικιστών. Παράδοξο αλλά γεγονός αποτελεί η ύπαρξη «αριστερών» εθνικιστών, αλλά αυτό θα μπορούσε να αποτελέσει ξεχωριστή μελέτη.

Ένα νέο υπόδειγμα μιας ανοιχτής και πλουραλιστικής κυπριακής ταυτότητας, ανεξάρτητα από εθνικές καταβολές θα μπορούσε να δημιουργηθεί, επιτρέποντας τη διαφορετικότητα, αλλά διατηρώντας κι αναπτύσσοντας τα στοιχεία που μας ενώνουν σαν ανθρώπους και την αίσθηση της γεωγραφικής θέσης της Κύπρου. Η αίσθηση της «μητέρας-Κύπρου» που συμπεριλαμβάνει τους Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους, όπως εισηγείται ο Kizilyurek (1990), πρέπει τώρα να επεκταθεί ώστε να εντάξει τους μετανάστες που κατοικούν στην Κύπρο. Ωστόσο, μια πορεία προς τον Κυπριωτισμό, ακόμα κι αν την ακολουθήσουν και οι δυο κοινωνίες, μπορεί να μην αποδειχθεί αρκετά δυνατή ως ιδεολογία. Βασικοί κοινωνικοί θεσμοί, που στην λειτουργούν για την πραγμάτωση και ενδυνάμωση των κοινών κυπριακών στοιχείων (βλ. Attalides 1979), σήμερα είναι πιο ασθενείς από ότι ήταν πριν την εκλογή της Δεξιάς στην εξουσία το 1993. Υπάρχουν φορείς που αντιτίθενται έντονα σε αυτό. Με την επανεκλογή του κυρίου Κληρίδη ως Προέδρου στις προεδρικές εκλογές του 1998 αυτή η στάση συνεχίστηκε.

Η ύπαρξη ενός πρόσθετου παράγοντα, το γεγονός ότι η Κύπρος οδεύει προς την ένταξη της στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ήδη ανατρέπει τις στάσεις που υπάρχουν στο ζήτημα όχι όμως με την απλοϊκότητα, αν όχι αφέλεια, που μας παρουσιάζουν την εικόνα οι λεγόμενοι «Ευρωπαϊστές». Για παράδειγμα, η τόσο καθυστερημένη τροποποίηση στο νόμο περί ομοφυλοφιλίας, που ακολούθησε την απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, κυρίως είναι αποτέλεσμα της προσδοκίας ένταξης στην Ε.Ε. Οι επίκληση αξιών της ανεκτικότητας και του σεβασμού για διαφορετικότητα χρησιμοποιούνται όλο και περισσότερο εν

αναμονή της εισχώρησης της Κύπρου στην ΕΕ. Κι όμως η επίκληση είναι επιλεκτική και μονόπλευρη. Μέσα στα πλαίσια της ένταξης, ένας άλλος παράγοντας είναι ίσως πιο σημαντικός: είναι το γεγονός ότι οι Κύπριοι θα εκτίθενται όλο και περισσότερο στις αντιρατσιστικές κινήσεις και κινητοποιήσεις της Ευρώπης και σε ένα καθεστώς που περιέχει ορισμένα δικαιώματα για τους μετανάστες αλλά κυρίως για τις μειονότητες. Ωστόσο, υπάρχει και η «Άλλη Ευρώπη», το άλλο κεφάλι του Ιανού: η προσχώρηση της Κύπρου στην Ε.Ε. ίσως προκαλέσει τον εγκλωβισμό της Κύπρου στο «Ευρωπαϊκό φρούριο», μέσα από την επιβολή καθεστώτων ξενοφοβίας, κοινωνικού έλεγχου και ευρωκεντρικού αυταρχισμού, όπως το καθεστώς της Σέγκεν. Η αύξηση ρατσιστικών και νεοφασιστικών ομάδων και οι ανοδικοί ρυθμοί της ρατσιστικής βίας και των προκαταλήψεων ενάντια στους μετανάστες και στις εθνικές μειονότητες, κάθε άλλο παρά θετικό παράδειγμα προς μίμηση αποτελούν για τους Κύπριους. Επίσης, οι αδυναμίες του αντιρατσιστικού κινήματος να καταστείλει το ρατσισμό στην Ευρώπη, δεν αποτελούν πηγή έμπνευσης (Lloyd 1983). Επιπλέον, οι συνθήκες ανταγωνισμού και οι ιεραρχικές σχέσεις της Ε.Ε. παίζουν καθοριστικό ρόλο στη έξαρση των ρατσιστικών προκαταλήψεων και την έλλειψη ανεκτικότητας, παρά στην αντιμετώπισή τους. Ο «εξευρωπαϊσμός» σίγουρα δεν αποτελεί πανάκεια, ωστόσο ο παραδειγματισμός από την εμπειρία της Ευρώπης σε διάφορα θέματα, σίγουρα ενδέχεται να αποβεί ευεργετικός για τους Κύπριους, όπως και η κοινή αντιρατσιστική δράση σε πανευρωπαϊκό επίπεδο.

Συμπέρασμα

Για να κατανοήσουμε καλύτερα τις μεταναστευτικές εξελίξεις και το ρατσιστικό φαινόμενο στην Κύπρο πρέπει να εξετάσουμε την ευρύτερη εικόνα των διαδικασιών της μετανάστευσης. Πρέπει να τεθούν υπόψη παράγοντες καθώς αυτοί ενισχύουν τις μεταναστευτικές αλλαγές που λαμβάνουν χώρα στην Κύπρο. Όπως παρατηρεί ο Castles (1993: 17), ο κόσμος έχει εισχωρήσει σε μια «νέα περίοδο μιας μαζικής μετακίνησης πληθυσμών» και «η μετανάστευση στην Ευρώπη και το ζήτημα των εθνικών μειονοτήτων σε αυτή μπορεί να γίνει πλήρως κατανοητό μέσα σε ένα γενικότερο παγκόσμιο πλαίσιο». Σύμφωνα με τον Castles (1993: 23), αυτές οι εξελίξεις έχουν γίνει «υπερβολικά αντιφατικές και περίπλοκες» επειδή «οι κυβερνήσεις προσπάθησαν να κατευθυνθούν σε στόχους ασυμβίβαστους μεταξύ τους».¹¹

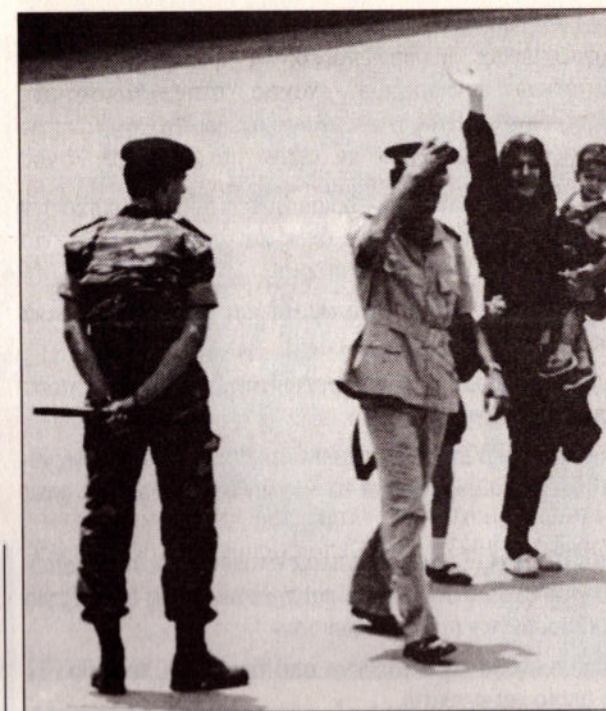
Στην Κύπρο τόσο η κυβερνητική πολιτική, όσο οι διοικητικές πρακτικές ουσιαστικά αγνοούν τα δικαιώματα των μεταναστών. Οι κυβερνητικοί φορείς δεν επεξεργάζονται σωστά, ούτε εφαρμόζουν σωστά, αλλά ούτε και τυγχάνουν της δέουσας προσοχής τα ζητήματα αυτά. Δεν υπάρχει το κατάλληλο νομοθετικό πλαίσιο σχετικά με τα δικαιώματα των μεταναστών εργαζομένων. Τα μέσα μαζικής ενημέρω-

σης, με μια εκστρατεία δημοσιογραφικού κίτρινισμού και κινδυνολογίας, έχουν συμβάλει στη δημιουργία ενός κλίματος που καθιστά τους μετανάστες εργαζόμενους αντικείμενα ρατσισμού, καθώς τους παρουσιάζει ως «πρόβλημα» μέσα στην κυπριακή κοινωνία.

Η σημειωτική ανάλυση των όρων που χρησιμοποιούνται για τους μετανάστες εργαζόμενους σκιαγραφεί το γεγονός ότι η άρνηση για στήριξη των δικαιωμάτων για υπηκοότητα πιθανώς σχετίζεται με την αντίληψη μιας υποτιθέμενης «ανικανότητας ενσωμάτωσης» της λεγομένης «ξένης κουλτούρας» στην Κυπριακή κοινωνία. Κάποιες αντιλήψεις που επικρατούν γύρω από τα σύνορα του «έθνους» εξηγούν, ίσως, την απόφαση να επικρατεί η επ' αόριστον παραμονή όλων των ελληνικής καταγωγής μεταναστών, ενώ για τους υπόλοιπους απαιτείται άδεια με ημερομηνία λήξης (Η Σημερινή 2.3.97). Το ίδιο επιβεβαιώνουν και οι διάφορες εκκλήσεις εθνικιστών¹² και των συνδικάτων της Δεξιάς να επιτρέπεται η διαμονή στους ελληνικής καταγωγής εργάτες της Ανατολικής Ευρώπης, όπως είναι οι Έλληνες του Πόντου. Τα Εργατικά συνδικάτα πρέπει να παίξουν σωστά το ρόλο τους, στην οργάνωση και συμμετοχή των μεταναστών εργαζομένων στους αγώνες τους. Η συμπαιγνία τους εναντίον των μεταναστών έχει συμβάλει, επιπρόσθετα, στην περιθωριοποίηση και δημιουργία ρατσιστικής στάσης προς τους μετανάστες εργαζόμενους, ενώ δεν έχει ευνοήσει καθόλου τους Κυπρίους εργαζόμενους, των οποίων οι μισθοί θα δέχονται πιέσεις προς τα κάτω τόσο από τις φιλελεύθερες προσεγγίσεις της κυβέρνησης, όσο και από την εναρμόνιση με την Ε.Ε. Το θέμα αυτό θα μας απασχολήσει στο μέλλον.

Ο αντιρατσισμός, αν και υπάρχουν προοπτικές να εδραιωθεί περαιτέρω, έτσι ώστε να ενισχύσει τη θέση και τα δικαιώματα των μεταναστών εργαζομένων, έχει ήδη αρχίσει να εμφανίζεται στην Κύπρο. Εξάλλου, οι μετανάστες αποτελούν πηγή διάφορων προκλήσεων για τη μικρή Δημοκρατία. Η ένταξη στην Ε.Ε. μπορεί να προσφέρει προοπτική για τη συνεργασία και χρήση των ευρωπαϊκών εμπειριών πάνω στις αντιρατσιστικές κινητοποιήσεις, ταυτόχρονα, όμως, να εκθέσει την Κύπρο σε όλες τις αρνητικές πλευρές του «Ευρωπαϊσμού».

Στο μεταίχμιο της αλλαγής του αιώνα, η Κύπρος ένα μικρό, διαιρεμένο νησί, βρίσκεται στις διαδικασίες ένταξης της στην Ε.Ε., ενώ προσπαθεί να προσπεράσει την πρόσφατη de facto εμπειρία της διαίρεσης. Εν αναμονή των διαπραγματεύσεων για προσχώρηση στην Ε.Ε. και των συνομιλιών στα πλαίσια του ΟΗΕ οι προσπάθειες για τη συγκρότηση μιας Κύπρου πολυπολιτισμικής ανοιχτής και ανεκτικής είναι ο καλύτερος τρόπος να υποδεχθεί η Κύπρος τον καινούργιο αιώνα, με την ελπίδα ότι θα εξελιχθεί σε μια χώρα χωρίς διακρίσεις, όπου η μια ποικιλόμορφη εθνική καταγωγή σημαίνει πολιτιστικός πλούτος κι όχι αιτία για διαμάχες και προκαταλήψεις.

Παράρτημα Δικαιώματα Μεταναστών και το Νομικό Πλαίσιο

Ο έλεγχος της μετανάστευσης γίνεται με δύο βασικούς τρόπους. Ο πρώτος είναι ο έλεγχος του είδους εργασίας που μπορεί να αναλάβει ένας μετανάστης εργαζόμενος. Το Υπουργείο Εργασίας παραχωρεί άδειες στους εργοδότες αυτών των εργαζομένων. Η μέθοδος αυτή βασίζεται στο να ελέγξει περισσότερο τους εργοδότες παρά τους εργαζόμενους. Ο δεύτερος τρόπος αποτελεί έναν άμεσο έλεγχο των μεταναστών εργαζομένων και εισέρχεται στη δικαιοδοσία του Τμήματος Μετανάστευσης και της Αστυνομίας.

Η παρουσία των μεταναστών στην Κύπρο ελέγχεται από το **Νόμο Περί Αλλοδαπών και Μετανάστευσης**, που ανάμεσα στα άλλα δίνει τη δυνατότητα στις αρχές να απελάσουν μετανάστες που δεν έχουν τα σχετικά έγγραφα, ως «παράνομους μετανάστες». Από την 1η Ιανουαρίου 1997, ο νόμος τροποποιείται ώστε να γίνει πιο αυστηρός προς αυτούς που απασχολούν μη καταγεγραμμένους εργάτες τιμωρώντας τους με φυλάκιση 5 χρόνων ή με πρόστιμο 5.000 κυπριακών λιρών (ή και τα δύο). Το δικαστήριο έχει, επίσης, το δικαίωμα να απαγορεύσει στο συγκεκριμένο εργοδότη να προσλάβει αλλοδαπούς εργάτες (PIO Press Release 30.12.96).

Αρχικά, τα εργατικά συνδικάτα διατηρούσαν επιφυλάξεις γύρω από αυτή την αλλαγή πολιτικής, φοβούμενοι ότι οι εργοδότες θα χρησιμοποιούσαν τους μετανάστες εργαζόμενους για να μειώσουν τους μισθούς των εργατών και τη

διαπραγματευτική δύναμη των σωματείων. Τελικά κατέληξαν σε συμφωνία στην τριμερή συνέντευξη, η οποία και παράθεσε τους όρους απασχόλησης και τις ειδικές συνθήκες.

Δικαιώματα

Τρεις μεγάλες κατηγορίες δικαιωμάτων που απολαμβάνουν οι μετανάστες εργαζόμενοι, όπως και κάθε πολίτης/άτομο που ανήκει σ' αυτή την κατηγορία

(α) τα συνταγματικά δικαιώματα και βασικά ανθρωπίνια δικαιώματα

π.χ. το δικαίωμα να αυτο-οργανωθούν διασφαλίζεται τόσο από το σύνταγμα

(άρθρο 21 του ΣτΚ προστατεύει «το δικαίωμα του συνέχεσθαι ειρηνικώς», μάλιστα το ίδιο άρθρο προστατεύει ρητά το

«του συνεταιρίζεστε συμπεριλαμβανομένου και του δικαιώματος ιδρύσεως συντεχνιών και προσχωρήσεως σ' αυτές για προστασία των συμφερόντων του».

Το ίδιο άρθρο προστατεύεται από την ΕΣΑΔ, το άρθρο 11 το οποίο και εγγύεται .

(β) Εργασιακά και κοινωνικά δικαιώματα

- Εφαρμογή όλων των προνοιών της εργατικής και άλλης νομοθεσίας

- Αμοιβή και ωφελήματα που απολαμβάνουν οι άλλοι εργαζόμενοι βάσει των συλλογικών συμβάσεων και άλλων εργατικών κεκτημένων

- Διασφαλίζεται το δικαίωμα συμμετοχής στους εργαζόμενους αυτούς σε συντεχνία τη αρεσκείας τους κ.τ.λ.

(γ) Δικαίωμα Ισότητας και Ίσης Μεταχείρισης (Άρθρο 28)

Εδώ ίσως τεθεί το ζήτημα του Άρθρου 32. Το Άρθρο 32 αναφέρει την εξουσία/ δυνατότητα της Δημοκρατίας να ρυθμίζει δια νόμου οποιοδήποτε θέμα σχετικό προς τους αλλοδαπούς ενόσω αυτό «συνάδει προς το διεθνές δίκαιο», που ουσιαστικά αναγνωρίζει την ισχύ του διεθνούς δικαίου στην Κύπρο (Τορναρίτης 1980: 212).

Η Αρχή της Ισότητας καθιερώνεται με το Άρθρο 28(1) που διασφαλίζει ότι «όλοι είναι ίσοι ενώπιον του νόμου, της διοικήσεως και δικαιούνται να τύχουν ίση προστασία και μεταχείριση». Ενώ το Άρθρο 28(2) ρητά αναφέρει ότι όλοι απολαμβάνουν όλων των δικαιωμάτων τα οποία προβλέπονται από το Σύνταγμα άνευ δυσμενούς διακρίσεως άμεσου ή εμμέσου εις βάρος οποιουδήποτε ατόμου ένεκα κοινότητας, φυλής, χρώματος, θρησκείας, γλώσσας, φύλου, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής, γεννήσεως, πλούτου, κοινωνικής τάξεως ή ένεκα άλλου λόγου εκτός αν ορίζει το Σύνταγμα.

Σημειώσεις

1 Δανείσθηκα τον όρο «Racialisation» από τον Robert Miles (1989). Στην Ελληνική γίνεται χρήση του όρου «ρατσιστικοποίηση» από τον Ζήση Παπαδημητρίου (2000:22).

2 Υπάρχουν άρθρα και αναφορές από αυτά που παραθέτονται και αναλύονται, που δεν ανήκουν σ' αυτή την περίοδο, ωστόσο, το

μεγαλύτερο ποσοστό της ανάλυσης ανήκει στη συγκεκριμένη περίοδο.

3 Από τον Ιανουάριο του 1996 έως το Μάρτιο του 1997 δημοσιεύτηκαν 189 άρθρα / αναφορές εφημερίδων με θέμα τους μετανάστες εργαζόμενους. Τα 86 δημοσιεύτηκαν από την εφημερίδα *Ο Φιλελεύθερος*, 28 από την *Η Σημερινή*, 22 από τη *Χαραυγή*, 11 από την *Αλήθεια*, 6 από την εφημερίδα *Η Μάχη*, 9 από την *Εργατική Φωνή* και 6 από το *Εργατικό Βήμα*, που αποτελούν τις κυριότερες εφημερίδες της Κύπρου και τέλος από *Το Περιοδικό 1* και άλλα.

4 Ενδεχομένως κι αυτή η μελέτη να κατηγορηθεί ότι επαναλαμβάνει το «παιχνίδι των αριθμών» νορίτερα. Ωστόσο, η διαφοροποίηση της συγκεκριμένης μελέτης εντοπίζεται στο γεγονός ότι επιχειρεί, με τρόπο πειθαρχημένο και μεθοδικό, να αναλύσει και να διακρίνει τις αντιλήψεις πίσω από την κάλυψη των ειδήσεων και των άρθρων. Έτσι η εξέταση των διάφορων αναφορών με ποσοστά, είναι ένα απαραίτητο κομμάτι της μελέτης.

5. Το Άρθρο 31 της Σύμβασής της Γενεύης του 1951 για το Στάτους των πολιτικών προσφύγων προνοεί για το ζήτημα κι αναγνωρίστηκε πρόσφατα και από το Αγγλικό Εφετείο (1951 Convention and the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees, as determined by the Court of Appeal in the recent case of *R v Uxbridge Magistrates Court and another ex parte Adimi*; *R v Crown Prosecution Service ex parte Sorani*; *R v Secretary of State for Home Department and another ex parte Kazuu*).

6. Το απόσπασμα από το γράμμα αναφέρει: «Βρίσκομαι στην Κύπρο ενάμισι χρόνο και όσα έχουν συμβεί είναι πάρα πολλά για έναν άνθρωπο σαν κι εμένα, όταν δεν μπορώ να καθίσω στο μπαλκόνι του ιδιου μου του σπιτιού χωρίς να εισπράττω βιολογικές από Κύπριους που με αποκαλούν «μαύρο» ή με φωνάζουν άλλες άσχημες λέξεις...». Ο Λανίτης στην ίδια εφημερίδα, την επόμενη εβδομάδα αναφέρει ότι έλαβε πολλά γράμματα μεταναστών εργαζομένων που διαμαρτυρούνται για την κατάστασή τους (*The Cyprus Weekly* 7-13. 10. 97).

7. Παύλος Καλοσυνάτος «Το «θράσος» των Φιλιππινέζων εργαζομένων», *Νεολαία* 4.10.97.

8 Το περιστατικό αναφέρεται στη βίαιη επίθεση εναντίον 11 φοιτητών από το Μπαγκλαντές, στην Αγία Νάπα, στις 29 Αυγούστου, της προηγούμενης εβδομάδας (βλ. *Η Αλήθεια* 31.8.96). Οι φοιτητές ξυλοκοπήθηκαν άγρια με ρόπαλα και άλλα αντικείμενα από μια ομάδα Ελληνοκύπριων ρατσιστών που απειλούσαν να τους σκοτώσουν, αν δεν άφηναν τη χώρα μέσα σε 24 ώρες. Το κίνητρο τους ήταν ότι οι φοιτητές ήταν Μουσουλμάνοι όπως και οι Τούρκοι.

9. Ο βουλευτής του ΑΚΕΛ Χριστοδουλίδης κατά τις διαβουλεύσεις της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (Βουλή των Αντιπροσώπων 1997α).

10. Πάνω στο ζήτημα των Τουρκοκύπριων θεμάτων της ταυτότητας, όπως είναι η Τουρκοκυπριακή στάση απέναντι στους Τούρκους αποίκους, καθώς η πολιτική της Τουρκίας βασίζεται στην αποικιοκρατία των κατεχόμενων εδαφών και εκεί όπου τα κατοχικά στρατεύματα είναι οι πραγματικοί κάτοχοι της εξουσίας.

11. Ο Castles δίνει μια λίστα από επτά / οχτώ τέτοιους στόχους: (1) Παροχή προσφοράς εργασίας. (2) Διαφοροποίηση και έλεγχος των μεταναστών εργαζομένων. (3) Έλεγχος μετανάστευσης και επαναπατριισμού. (4) Διευθέτηση των αστικών προβλημάτων. (5) Διατήρηση της δημόσιας τάξης. (6) Μείωση των δημοσίων εξόδων. (7) Ενσωμάτωση των μειονοτήτων στους κοινωνικούς

και πολιτικούς θεσμούς. (8) Συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας και διατήρηση του έθνους κράτους.

12. Όπως ο βουλευτής Ρίγκος Εφοτοκρίτου του ΔΗΣΥ (*Ο Φιλελεύθερος* 4.10.96).

Βιβλιογραφία

Anthias, F. (1992) "Connecting 'Race' and Ethnic Phenomena", in *SOCIOLOGY*, Vol. 26, No. 3, August.

Anthias, F. and Yuval-Davies, N. (1992) *Racialised Boundaries*, Routledge, London.

Attalides, M. (1979) *Cyprus: Nationalism and International Politics*, Q Press Edinburgh.

Balibar, E. (1991) "Racism and Nationalism" in Balibar, E. & Wallestein, I. *Race, Nation, Class: Ambiguous Identities*, Verso, London.

Βουλή των Αντιπροσώπων (1997α) *Report of the Parliamentary Commission on Employment and Social Insurance*, 1) The Uncontrolled Presence of foreign Workers in Cyprus and the problems that are created as a result of the absence of a relevant legal framework which must regulate their presence in our country; 2) "The cultural and social needs of foreigners, men and women, who are working in Cyprus" and 3) "Foreign workers".

Βουλή των Αντιπροσώπων (1997) *Report of the Parliamentary Commission on Human Rights* titled: "The Observing of the Human Rights of Aliens who Arrive Illegally to Cyprus to seek Employment or with the intention of Seeking Political Asylum".

Castles, S. (1993) Migration and Minorities in Europe. Perspectives for the 1990s Twelve Hypotheses" Wrench, J. and Solomos, J. (ed.) *Racism and Migration in Western Europe*, Berg, Oxford, pp 17-34.

Chomsky, N. (1988) "The Manufacture of Consent", Peck, J.(ed.) *The Chomsky Reader*, Serpent's Tail, London.

Daniel, W. W. (1968) *Racial Discrimination in England*, Penguin, London.

Hall, S. et al (1978) *Policing the Crisis*, MacMillan, London.

Kizilyurek, N. (1990) *Oliki Kypros*, Nicosia.

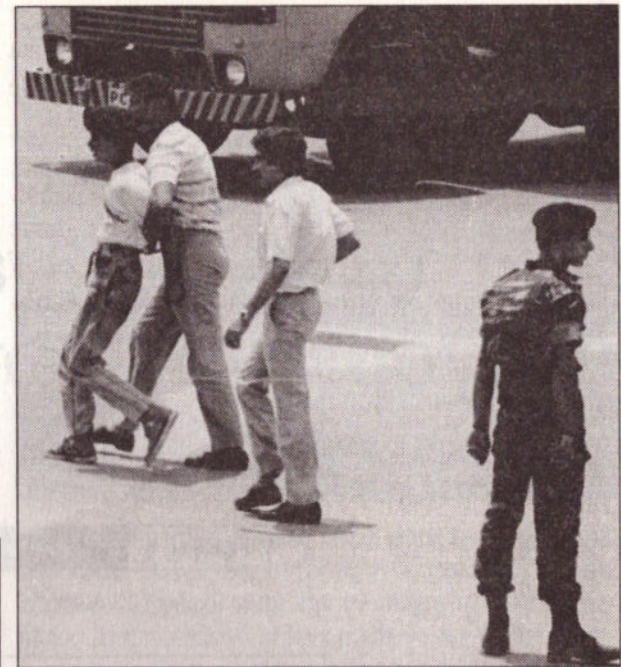
Kizilyurek, N. (1993) *Kypros Peran tou Ethnous*, Nicosia.

Kitromilides (1979) "The Dialectic of Intolerance", in Worsley, P. And Kitromilides, P. (ed.) *Small States in the Modern World: Conditions for their Survival*, Revised Edition, New Cyprus Association and Cyprus Geographical Association, Nicosia, Cyprus pp.143-186.

Lloyd, C. (1993) "Universalism and Difference: The Crisis of Anti-Racism in the UK and France" in Rattansi, A. and Westwood, S.(ed.) *Racism, Modernity and Identity*, Polity press, Cambridge, pp 222-243.

Matsis, S. and Charalambous, A. (1993) "The Demand and Supply Dimensions of the Labour Marker: The Issue of Foreign Labour" in Demetriades, E. I., Khoury, N. F., Matsis, S. (1996) *Labour Utilization and Income Distribution in Cyprus*, Department of Statistics and Research, Ministry of Finance, Nicosia, Cyprus, pp 23-54.

Mavratsas, C. (1997) "The Ideological Contest between Greek-Cypriot Nationalism and Cypriotism 1974-1995: Politics, Social Memory and Identity", *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 20, 20 November 1997, pp. 717-737

Mehmet Ali, A. (ed.) (1989) *Turkish Cypriot Identity in Literature*, FATAL Publications, London.

Miles, R. (1989) *Racism*, Routledge, London.

Moore, R. (1975) *Racism and Black Resistance in Britain*, Pluto Press, London.

Παπαδημητρίου (2000) *Ο Ευρωπαϊκός Ρατσισμός, Εισαγωγή στο Φυλετικό Μίσος*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Papadakis, Y. (1993) *Perceptions of History and Collective: a Study of Contemporary Greek Cypriot and Turkish Cypriot Nationalism*, Ph.D. D Thesis.

ΠΕΟ (1996) *Στατιστικά Στοιχεία, Κυπριακά και Διεθνή*, Λευκωσία.

ΠΕΟ (1999) *Στατιστικά Στοιχεία, Κυπριακά και Διεθνή*, Λεμεσός.

Solomos, J. and Wrench, J. (1993) "Introduction" in J Wrench, J. and Solomos, J. (ed.) *Racism Migration in Western Europe*, Berg, Oxford.

Solomos, J. (1995) and Back, L. (1995) *Race, Politics and Social Change*, Routledge, London.

Trimikliniotis, N. (1999) "New Migration and Racism in Cyprus: The Racialisation of Migrant Workers", Athias, F. and Lazarides, G. (ed.) *Into the Margins: Exclusion and Migration in Southern Europe*, 1999, Avebury.

Vasta, E. (1993) "Rights and Racism in a New Country of Migration: the Italian Case" in Wrench, J. and Solomos, J. (ed.) *Racism Migration in Western Europe*, Berg, Oxford, pp. 83-98.

* BA Law and Econ., MA Ethnic and Gender Studies, PhD, Barrister at law.

Το νομοθετικό πλαίσιο που διέπει τα ΜΜΕ σε σχέση με την απαγόρευση των διακρίσεων

Γράφει η **Νικολέτα Χαφαλαμπίδου**

«Η ελευθερία έκφρασης ισχύει όχι μόνο για «πληροφορίες» ή «ιδέες» οι οποίες είναι ευμενώς αποδεκτές ή θεωρούνται ότι δεν προσβάλλουν ή προκαλούν αδιαφορία αλλά και σε αυτές που προσβάλλουν, σοκάρουν ή ενοχλούν το Κράτος ή οποιαδήποτε μερίδα του πληθυσμού.»

(Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων).

Το πιο πάνω απόσπασμα από τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων θέτει ακριβώς τα πλαίσια μέσα στα οποία, κατά την άποψή μου, θα πρέπει να κινηθεί μια νομική ανάλυση της λειτουργίας των ΜΜΕ σε σχέση με το ρατσισμό. Γιατί, η ουσία της οποιασδήποτε νομοθετικής ρύθμισης της λειτουργίας των ΜΜΕ σε σχέση με την απαγόρευση των διακρίσεων λόγω φυλής, χρώματος, θρησκείας, γλώσσας, φύλου, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής, γεννήσεως, του πλούτου ή της κοινωνικής τάξης ή για οποιοδήποτε άλλο λόγο, όπως αναφέρεται στο Άρθρο 28 του Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας, θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη την οριακή αυτή γραμμή μεταξύ της ελευθερίας έκφρασης των ΜΜΕ (άκρως απαραίτητη σ' ένα δημοκρατικό πολίτευμα και ένα κράτος δικαίου) και του σεβασμού και προστασίας των δικαιωμάτων των άλλων.

Στην Κύπρο η λειτουργία των ΜΜΕ διέπεται από το Σύνταγμα, τον περί Τύπου Νόμο για τα έντυπα ΜΜΕ, τον περί Ραδιοφωνικών και Τηλεοπτικών Σταθμών Νόμο για τα ηλεκτρονικά ΜΜΕ και τον περί Ραδιοφωνι-

κού Ιδρύματος Κύπρου Νόμο. Η απαγόρευση κάθε μορφής διακρίσεων από την άλλη, προβλέπεται τόσο από το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, σε άλλους εξειδικευμένους νόμους ανάλογα με το θέμα το οποίο αυτοί ρυθμίζουν όσο και σε σωρεία Διεθνών Συμβάσεων Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, οι οποίες κυρώθηκαν από τη Κύπρο και συνεπώς αποτελούν μέρος της εσωτερικής μας νομοθεσίας η οποία υπερισχύει οποιοδήποτε άλλου ημεδαπού νόμου. Η κυριότερη από αυτές για το θέμα μας είναι η Διεθνής Σύμβαση για την Εξάλειψη κάθε Μορφής Διακρίσεων των Ηνωμένων Εθνών.

Στην εισήγηση αυτή θα αναλυθούν οι πιο πάνω νομοθετικές ρυθμίσεις με αναφορά στο Κοινοτικό Δίκαιο με το οποίο ως υπό ένταξη χώρα καλούμαστε να εναρμονιστούμε, στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, με ιδιαίτερη αναφορά στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, στο διεθνές δίκαιο και στον κώδικα δημοσιογραφικής δεοντολογίας. Μέσα από την ανάλυση θα διαφανεί τόσο ο σημαντικός ρόλος των ΜΜΕ στη διάδοση ιδεών, πληροφοριών ή απόψεων κατά την άσκηση του δικαιώματος της ελευθερίας της έκφρασης σε σχέση με την προστασία των δικαιωμάτων των άλλων όσο και ο σημαντικός

ρόλος του κράτους, το οποίο πρέπει να παίζει με την παρέμβασή του εξισορροπητικό ρόλο στην άσκηση των πιο πάνω δικαιωμάτων.

1. Νομικό Πλαίσιο που διέπει τα Έντυπα και Ηλεκτρονικά ΜΜΕ

Το άρθρο 19 του Συντάγματος κατοχυρώνει σε κάθε πρόσωπο το δικαίωμα ελευθερίας του λόγου και της καθ' οιονδήποτε τρόπον εκφράσεως. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία της γνώμης, της λήψεως και μεταδόσεως πληροφοριών και ιδεών άνευ επεμβάσεως οποιασδήποτε δημόσιας αρχής και ανεξαρτήτως συνόρων. Η ενάσκηση των πιο πάνω δικαιωμάτων μπορεί να υποβληθεί σε διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς ή ποινές οι οποίοι όμως πρέπει να προβλέπονται σε νόμο και οι οποίοι είναι αναγκαίοι μόνο προς το συμφέρον της ασφάλειας της Δημοκρατίας ή της συνταγματικής τάξεως ή της δημόσιας ασφάλειας ή της δημόσιας τάξεως ή της δημόσιας υγείας ή των δημοσίων ηθών ή προς προστασία της υπολήψεως ή των δικαιωμάτων των άλλων ή προς παρεμπόδιση αποκάλυψης πληροφοριών ληφθεισών εμπιστευτικώς ή προς διατήρηση του κύρους και της αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας.

Το δικαίωμα αυτό διασφαλίζεται σε κάθε πρόσωπο, φυσικό ή νομικό, πολίτη ή μη της Δημοκρατίας και είναι στη βάση αυτού που κτίστηκε ολόκληρο το οικοδόμημα της ελευθερίας του τύπου και της ελεύθερης ραδιοφωνίας και τηλεόρασης.

Συνεπώς, η ελευθερία έκφρασης μπορεί να περιοριστεί εφόσον οι σχετικοί περιορισμοί προβλέπονται από νόμο και εφόσον είναι αναγκαίοι, μεταξύ άλλων για την προστασία της υπόληψης ή των δικαιωμάτων άλλων.

Οι περιορισμοί αυτοί βρίσκουν την έκφρασή τους τόσο στο ίδιο το Σύνταγμα από το άρθρο 28 το οποίο απαγορεύει κάθε μορφής δυσμενούς διάκρισης όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, όσο και στους νόμους που διέπουν τα ΜΜΕ έντυπα και ηλεκτρονικά υπό την μορφή υποχρεώσεων ή απαγορεύσεων προς τα ΜΜΕ.

Πιο συγκεκριμένα, το άρθρο 7 του περί Τύπου Νόμου προβλέπει το δικαίωμα της ελεύθερης αναζήτησης και λήψης πληροφοριών των δημοσιογράφων καθώς και της ελεύθερης μετάδοσης αυτών, εκτός αν συντρέχουν λόγοι που αφορούν, μεταξύ άλλων, την προστασία της υπόληψης και των δικαιωμάτων τρίτων. Το δε άρθρο 3 του περί Τύπου Νόμου εξουσιοδοτεί το Συμβούλιο Τύπου να ρυθμίζει τα της δεοντολογίας του τύπου και του δημοσιογραφικού επαγγέλματος.

Είναι με βάση αυτό το άρθρο που εκδόθηκε ο κώδικας δημοσιογραφικής δεοντολογίας ο οποίος δεν συνιστά

νομικά δεσμευτικό κείμενο αλλά είδος αυτορρύθμισης των ΜΜΕ. Ο Κώδικας αυτός προνοεί μεταξύ άλλων ότι «οι δημοσιογράφοι κατά την ενάσκηση του λειτουργήματός τους πρέπει να σέβονται και να προάγουν τη δημοκρατία και τις άλλες πανανθρώπινες αξίες, να σέβονται και να προάγουν τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις βασικές ελευθερίες όλων, να είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί στην παρουσίαση θεμάτων όπως η βία, το έγκλημα και ο ανθρώπινος πόνος και ο θάνατος και να ενεργούν πάντοτε με καλή πίστη. Τα ΜΜΕ πρέπει να αποφεύγουν οποιαδήποτε απ' ευθείας αναφορά εναντίον προσώπου η οποία περιέχει στοιχεία προκατάληψης με βάση τη φυλή, το χρώμα, τη γλώσσα, τη θρησκεία, τις πολιτικές ή άλλες πεποιθήσεις την εθνική ή κοινωνική προέλευση, την περιουσία, την καταγωγή ή την ηλικία ή άλλο καθεστώς περιλαμβανόμενης της φυσικής ή διανοητικής ασθένειας ή αναπηρίας.» Περαιτέρω, ο Κώδικας προβλέπει ότι η υπόληψη και η ιδιωτική ζωή κάθε προσώπου πρέπει να τυγχάνουν σεβασμού. Τέλος, η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μπορεί να αποτελέσει λόγο για παρέκκλιση από τους κανόνες του κώδικα δημοσιογραφικής δεοντολογίας.

Το άρθρο 26 του περί Ραδιοφωνικών και Τηλεοπτικών Σταθμών Νόμου προνοεί ότι οι εκπομπές του αδειούχου σταθμού, ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού πρέπει να διέπονται μεταξύ άλλων από τις αρχές της αντικειμενικότητας, της πληρότητας και της επικαιρότητας της πληροφόρησης, της πολυφωνίας και της μεγαλύτερης δυνατής πρόσβασης του κοινού και των φορέων του, του σεβασμού της προσωπικότητας, της υπόληψης και του ιδιωτικού βίου του ατόμου και του σεβασμού των ιδεωδών της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η δε διαφήμιση και τηλεμπορία δεν πρέπει να απάδουν προς το σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, να εισάγουν διακρίσεις λόγω φυλής, φύλου, θρησκείας ή ιθαγένειας ή να προσβάλλουν θρησκευτικές ή πολιτικές πεποιθήσεις (Άρθρο 33). Κανονισμοί που εκδόθηκαν με βάση το Νόμο περί Ραδιοφωνικών και Τηλεοπτικών Σταθμών για την καλύτερη εφαρμογή του, προνοούν τα πιο κάτω:

• Απαγορεύεται η χρήση γλώσσας στις εκπομπές με τρόπο που μπορεί να θίξει τις ευαισθησίες θρησκευτικών, φυλετικών, πολιτικών ή άλλων ομάδων.

• Απαγορεύεται η μετάδοση ψυχαγωγικών εκπομπών που θίγουν την αξιοπρέπεια των δύο φύλων, φυλετικών, εθνικών, θρησκευτικών ομάδων ή ατόμων με ειδικές ανάγκες.

• Απαγορεύεται η μετάδοση προγραμμάτων εντός οικογενειακής ζώνης που ενδέχεται να βλάψουν σοβαρά τη σωματική, πνευματική ή ηθική ανάπτυξη των ανηλίκων

• Οι σταθμοί υποχρεούνται να εφαρμόζουν τον Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας ο οποίος αποτελεί μέρος των Κανονισμών και ο οποίος περιέχει τις ίδιες διατάξεις με τον Κώδικα Δεοντολογίας ως μέσο αυτορρύθμισης.

Η ρύθμιση της λειτουργίας των ηλεκτρονικών ΜΜΕ στο σχετικό νόμο και κανονισμούς είναι πιο αυστηρή από αυτήν των έντυπων ΜΜΕ. Ο κώδικας δεοντολογίας για τα ηλεκτρονικά ΜΜΕ δεν αφήνεται στην αυτορρύθμιση αλλά αποτελεί μέρος των Κανονισμών οι οποίοι αποτελούν δευτερογενή νομοθεσία και συνεπώς είναι νομικά δεσμευτικοί. Τόσο στο Νόμο όσο και στους Κανονισμούς περιλαμβάνονται συγκεκριμένες και απαγορευτικές διατάξεις σε σχέση με διακρίσεις ή παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, πράγμα που νομιμοποιεί οποιοδήποτε θιγόμενο πρόσωπο να διεκδικήσει τα δικαιώματά του μέσω δικαστηρίων. Αυτό δεν ισχύει σε μεγάλο βαθμό για το Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου, ο Νόμος του οποίου περιλαμβάνει μόνο τις αντίστοιχες πρόνοιες για τις διαφημίσεις και τη γενικότερη υποχρέωση του Ιδρύματος να μεριμνά ώστε οι εκπομπές των σταθμών να μην προκαλούν τη δημιουργία αισθημάτων μίσους λόγω διαφορών στη φυλή, το φύλο, τη θρησκεία ή την ιθαγένεια. Περαιτέρω, το Ίδρυμα διευθύνει τις ραδιοφωνικές υπηρεσίες με αμερόληπτη προσοχή στα συμφέροντα και τις ευαισθησίες των διαφόρων κοινοτήτων και με οφειλόμενο σεβασμό στα συμφέροντα των μειονοτήτων. Η διάταξη αυτή όμως, είναι φανερό ότι απευθύνεται βασικά στην ελληνοκυπριακή και τουρκοκυπριακή κοινότητα και στις αναγνωρισμένες από το Σύνταγμα θρησκευτικές ομάδες, παρά σε οποιαδήποτε ομάδα ή κατηγορία ανθρώπων οι οποίοι μπορεί να είναι θύμα δυσμενών διακρίσεων λόγω οποιοδήποτε χαρακτηριστικού της.

Τόσο ο κώδικας δημοσιογραφικής δεοντολογίας όσο και οι πιο πάνω νομοθεσίες προβλέπουν το δικαίωμα απάντησης οποιοδήποτε προσώπου θίγεται από εσφαλμένα ή ανακριβή στοιχεία κατά τη διάρκεια προγράμματος ή σε δημοσίευμα. Οι πρόνοιες του Νόμου για τους ραδιοφωνικούς και τηλεοπτικούς σταθμούς, συμπεριλαμβανομένου και του ΡΙΚ, στο δικαίωμα απάντησης είναι κάπως πιο συγκεκριμένες, αφού ορίζουν σαφώς ότι το δικαίωμα απάντησης έχει οποιοδήποτε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, ανεξαρτήτως της ιθαγένειας ή της χώρας εγ-

γραφής του, του οποίου θίγονται τα νόμιμα δικαιώματα και ιδίως η τιμή και υπόληψή του.

• Κοινοτικό Δίκαιο

Πολλές από τις διατάξεις που περιέχονται στον περί Ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών σταθμών Νόμο και στο Νόμο του ΡΙΚ αποτελούν προϊόν της εναρμόνισης της νομοθεσίας με αυτήν της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο τομέας της οπτικοακουστικής πολιτικής αποτελεί μέρος του Κοινοτικού κεκτημένου γι' αυτό και υπάρχουν κάποιες διαφοροποιήσεις στον νόμο που διέπει τα έντυπα μέσα. Η Οδηγία 89/552 όπως τροποποιήθηκε από την Οδηγία 97/36 ρυθμίζει την άσκηση των ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών δραστηριοτήτων και περιλαμβάνει ρητή απαίτηση προς τα κράτη μέλη για να μεριμνούν ώστε οι εκπομπές των σταθμών να μην περιλαμβάνουν καμία παρότρυνση σε μίσος λόγω διαφορών φυλής, φύλου, θρησκείας ή ιθαγένειας. Η πρόνοια αυτή ενσωματώθηκε στις νομοθεσίες μας στις οποίες προβλέπεται ότι η Αρχή Ραδιοτηλεόρασης η οποία συστάθηκε με το Νόμο αυτό ή το Ίδρυμα, αντίστοιχα, μεριμνούν ώστε οι εκπομπές των σταθμών να μην προκαλούν τη

δημιουργία αισθημάτων μίσους λόγω διαφορών στη φυλή, το φύλο, τη θρησκεία ή την ιθαγένεια.

2. Απαγόρευση των διακρίσεων

Όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, η βάση για την απαγόρευση κάθε μορφής διάκρισης είναι το άρθρο 28 του Συντάγματος, το οποίο σε σχέση με αντίστοιχες διατάξεις διεθνών συμβάσεων παρέχει ευρύτερη προστασία κατά των διακρίσεων. Πέραν τούτου, η Κύπρος έχει υπογράψει πολλές συμβάσεις προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων οι οποίες προβλέπουν την απαγόρευση των διακρίσεων (άρθρο 2 ΟΔΑΔ, Άρθρο 14 ΕΣΔΑ, άρθρο 2 ΔΣΟΚΠΑ, άρθρο 26 ΔΣΑΠΑ). Η κυριότερη από αυτές, είναι η Διεθνής Σύμβαση για την Εξάλειψη κάθε Μορφής Φυλετικής Διάκρισης η οποία κυρώθηκε με Νόμο από την Κυπριακή Δημοκρατία. Τροποποίηση της σύμβασης αυτής που έγινε με το Νόμο 11/92 παρέχει ίσως την πιο ξεκάθαρη νομική βάση για διεκδίκηση των δικαιωμάτων των θιγόμενων από οποιοδήποτε πρόσωπο, συνεπώς και από τα ΜΜΕ, προσώπων λόγω διάκρισης. Το άρθρο 2Α του Νόμου αυτού προβλέπει ότι:

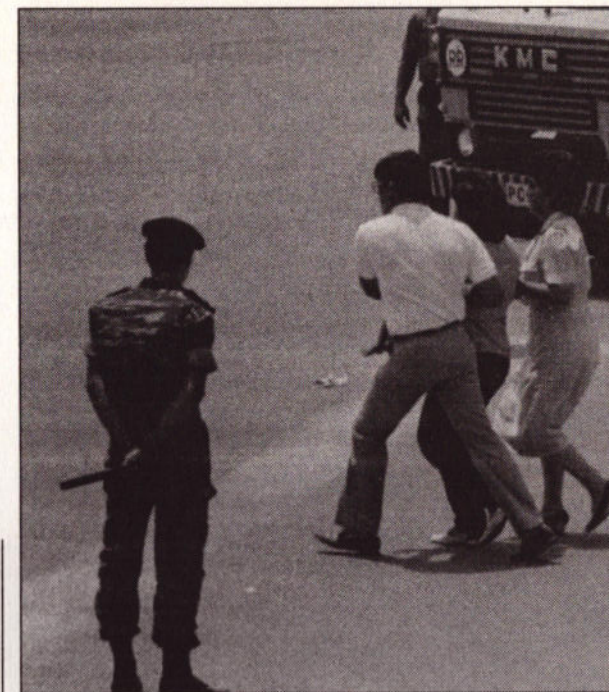
«1. Κάθε πρόσωπο το οποίο δημόσια, είτε προφορικά είτε διά του τύπου ή με γραπτά κείμενα ή εικονογραφήσεις ή με οποιοδήποτε άλλο τρόπο προτρέπει σε πράξεις που μπορούν να προκαλέσουν διακρίσεις, μίσος ή βία κατά προσώπων ή ομάδας προσώπων λόγω της φυλετικής ή εθνικής τους καταγωγής ή του θρησκευματός τους, είναι ένοχο ποινικού αδικήματος και υπόκειται σε φυλάκιση που δεν υπερβαίνει τα δύο χρόνια ή σε χρηματική ποινή

που δεν υπερβαίνει τις δύο χιλιάδες λίρες ή και τις δύο ποινές.»

Με το ίδιο Νόμο ποινικοποιείται η σύσταση ή συμμετοχή σε οργανώσεις οι οποίες επιδιώκουν οργανωμένη προπαγάνδα ή δραστηριότητες οποιασδήποτε μορφής που τείνουν σε φυλετικές διακρίσεις καθώς και η δημόσια, είτε προφορική είτε διά του τύπου ή με γραπτά κείμενα ή εικονογραφήσεις ή με οποιοδήποτε άλλο τρόπο έκφραση ιδεών προσβλητικών κατά προσώπου ή ομάδας προσώπων λόγω της φυλετικής ή εθνικής καταγωγής τους ή του θρησκευματός τους. Τέλος, κάθε πρόσωπο που προμηθεύει κατ'επάγγελμα αγαθά ή προσφέρει υπηρεσίες και αρνείται σε άλλον την παροχή τούτων μόνο λόγω της φυλετικής ή εθνικής καταγωγής του ή του θρησκευματός του ή εξαιτίας την παροχή από όρο που ανάγεται στη φυλετική ή εθνική καταγωγή ή το θρησκευμα προσώπου είναι ένοχο ποινικού αδικήματος. Έτσι, η ελευθερία της έκφρασης δεν πρέπει να ερμηνεύεται με τρόπο ώστε να περιορίζει, να εξαιρεί ή να καταργεί το δικαίωμα της προστασίας κατά των διακρίσεων.

• Απαγόρευση των διακρίσεων στην Ε.Ε.

Η απαγόρευση των διακρίσεων αποτελεί βασική πολιτική της Ε.Ε. στην οποία προσδοκούμε να ενταχθούμε ως κράτος. Όπως αναφέρθηκε πιο πάνω ο τομέας των οπτικοακουστικών αποτελεί πολιτική της Ε.Ε. και μέρος του κοινοτικού κεκτημένου και γι' αυτό το λόγο οι ευρωπαϊκές Οδηγίες θα πρέπει να ερμηνεύονται υπό το φως της γενικότερης πολιτικής της Ε.Ε. στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όπως αυτή καθορίζεται από το άρθρο 6 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία τα αναγνωρίζει ως γενική αρχή κοινοτικού δικαίου. Πρέπει επίσης να ερμηνεύεται με βάση την αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων όπως αυτή περιλαμβάνεται στα άρθρα 12 και 13 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Το άρθρο 12 απαγορεύει κάθε διάκριση λόγω ιθαγένειας εντός του πεδίου εφαρμογής της Συνθήκης ενώ το άρθρο 13 προβλέπει τη δυνατότητα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου να αναλαμβάνει κατάλληλη δράση για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνικής καταγωγής, θρησκείας, πεποιθήσεων αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού. Το Συμβούλιο μπορεί να δράσει μόνο εντός του πεδίου εφαρμογής της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, άρα από τη στιγμή που η οπτικοακουστική πολιτική αποτελεί μέρος του κοινοτικού κεκτημένου, εφαρμόζονται σε αυτήν οι πιο πάνω διατάξεις για την απαγόρευση των διακρίσεων. Προς εφαρμογή του άρθρου 13 και για την καταπολέμηση του ρατσισμού και της εφοφορίας η Ε.Ε. εξέδωσε την Οδηγία 2000/43 περί της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης των προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνικής καταγωγής. Η οδηγία αυτή εφαρμόζεται κυρίως στα θέματα της απασχόλησης, τις εργασιακές συνθήκες αλλά και μεταξύ άλλων, στην πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες που είναι διαθέσιμα στο κοινό και στην παροχή αυτών. Στην έν-

νοια των υπηρεσιών εμπίπτουν και οπτικοακουστικές υπηρεσίες σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό δίκαιο, συνεπώς οι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί θα πρέπει να απέχουν κατά τη λειτουργία τους από οποιοδήποτε δυσμενείς διακρίσεις. Πέραν τούτου, μόλις πρόσφατα στη Νίκαια, εγκρίθηκε ο Χάρτης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της Ε.Ε. ο οποίος στο άρθρο 11 προνοεί ότι οποιοδήποτε πρόσωπο θα απολαμβάνει το δικαίωμα ελευθερίας της έκφρασης το οποίο περιλαμβάνει την ελευθερία της γνώμης και τη λήψη και διάδοση ιδεών ενώ η ελευθερία και ο πλουραλισμός των ΜΜΕ θα πρέπει να γίνονται σεβαστά. Το δε άρθρο 21 περιλαμβάνει γενική ρήτρα απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω φύλου, φυλής, χρώματος, εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής, γενετικών χαρακτηριστικών, γλώσσας, θρησκείας ή πεποιθήσεων, πολιτικές ή άλλες πεποιθήσεις, της ιδιότητας μέλους εθνικής μειονότητας, περιοσίαις, γέννησης, αναπηρίας, ηλικίας ή σεξουαλικού προσανατολισμού. Το άρθρο αυτό φαίνεται να είναι από τα πιο προοδευτικά άρθρα στην προστασία κατά των δυσμενών διακρίσεων αφού περιλαμβάνει ευρύτατο κατάλογο περιπτώσεων οι οποίες μπορεί να συνιστούν βάση για δυσμενή διάκριση.

Περαιτέρω, το άρθρο 22 προνοεί ότι η Ένωση θα σέβεται την πολιτιστική, θρησκευτική και γλωσσική διαφορετικότητα. Η διακυβερνητική διάσκεψη της Νίκαιας όμως, απέτυχε για ακόμα μια φορά να καθορίσει το νομικό καθεστώς του Χάρτη, κατά πόσο δηλαδή θα αποτελεί νομικά δεσμευτικό κείμενο βάσει του οποίου οι πολίτες της Ένωσης θα μπορούν να προσφύγουν στα δικαστήρια σε περίπτωση παραβίασης των δικαιωμάτων τους ή κατά πόσο θα αποτελεί μια Διακήρυξη χωρίς νομική δεσμευτικότητα.

3. Η ευθύνη του κράτους

Η αναφορά στο κράτος, στο μέρος αυτό της εισήγησης, περιλαμβάνει τόσο το κράτος υπό την στενή έννοια όσο και το κράτος υπό την ευρύτερη έννοια, αυτή δηλαδή που περιλαμβάνει και τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου τα οποία κατά την ενάσκηση των αρμοδιοτήτων τους ασκούν δημόσια εξουσία. Η απαγόρευση των διακρίσεων δεν προϋποθέτει μόνο την αποχή του κράτους από πολιτική που προάγει τις διακρίσεις αλλά και τη θετική δράση του, έτσι ώστε να αποφεύγονται οι δυσμενείς διακρίσεις είτε στον ιδιωτικό είτε στο δημόσιο τομέα. Σε τι μπορεί να συνίστανται τα θετικά αυτά μέτρα είναι αντικείμενο της εκάστοτε κυβερνητικής πολιτικής. Θετικό μέτρο αποτελεί π.χ. η πιο πάνω ποινικοποίηση πράξεων ή δηλώσεων που προάγουν ή υποκινούν σε διακρίσεις. Ο κρωτικός Νόμος της Διεθνούς Σύμβασης για την Εξάλειψη κάθε μορφής Φυλετικής Διάκρισης επιβάλλει μεταξύ άλλων, στα κράτη μέλη τη διασφάλιση της απόλαυσης όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων χωρίς οποιουδήποτε είδους διάκριση, τη διασφάλιση της απαγόρευσης σε δημόσιες αρχές ή δημόσια ιδρύματα, εθνικά ή τοπικά να προάγουν ή υποκινούν φυλετικές διακρίσεις και την υιοθέτηση άμεσων και τελέσφορων μέτρων στους τομείς της διδασκαλίας, της παιδείας και μορφώσεως και πληροφοριών, με σκοπό την καταπολέμηση των προκαταλήψεων που οδηγούν σε φυλετικές διακρίσεις. Στους Νόμους που διέπουν τα ηλεκτρονικά ΜΜΕ, ενώ κατοχυρώνεται το δικαίωμα ελευθερίας έκφρασης των ΜΜΕ, η Αρχή Ραδιοτηλεόρασης έχει ευρύτατες εξουσίες στη διάθεσή της για την εφαρμογή των πιο πάνω προνοιών που αναφέρονται σε θέματα διακρίσεων στα ηλεκτρονικά ΜΜΕ. Η Αρχή μπορεί μετά από εξέταση παραπόνων ή και αυτεπάγγελτα να επιβάλλει κυρώσεις για παράβαση του κώδικα δημοσιογραφικής δεοντολογίας έπειτα από αίτηση της Επιτροπής Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας, για άδικη μεταχείριση από σταθμούς σε ενημερωτικά ή ψυχαγωγικά προγράμματα, για την παραβίαση της ιδιωτικής ζωής, για την αδυναμία του σταθμού να διατηρήσει αποδεκτά για το κοινό επίπεδα αξιοπρέπειας καθώς και για κάθε άλλη παράβαση του νόμου ή των κανονισμών. Οι κυρώσεις αυτές μπορούν να περιλαμβάνουν σύσταση, προειδοποίηση, προσωρινή αναστολή λειτουργίας του σταθμού, ανάληψη της άδειας και επιβολή πολύ ψηλών προστίμων. Πέραν των κατασταλτικών εξουσιών της Αρχής, υπάρχουν πρόνοιες και προληπτικής της δράσης αφού μπορεί να εκδίδει εγκυκλίους, οδηγίες, συστάσεις για την τήρηση των αρχών του κώδικα δημοσιογραφικής δεοντολογίας προς τις οποίες οι σταθμοί οφείλουν να συμμορφώνονται. Τέλος, η Αρχή οφείλει να μεριμνά, όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω ώστε οι εκπομπές των σταθμών να μην προκαλούν τη δημιουργία αι-

σθημάτων μίσους λόγω διαφορών στη φυλή, το φύλο, τη θρησκεία ή την ιθαγένεια. Η πρόνοια αυτή, δυστυχώς δεν ρυθμίστηκε με περισσότερη λεπτομέρεια στους κανονισμούς, έτσι ώστε να προβλεφθούν τα μέσα που θα μπορούσε να έχει η Αρχή στη διάθεσή της για να εκπληρώσει αυτό το καθήκον. Οι ευρύτερες αυτές αρμοδιότητες δεν ισχύουν στην περίπτωση του ΡΙΚ αφού ούτε το Διοικητικό του Συμβούλιο έχει τέτοιες αρμοδιότητες αλλά ούτε και ο προϊστάμενος αυτού Υπουργός. Πιο συγκεκριμένα, ο Υπουργός μπορεί να εκδίδει προς αυτό οδηγίες γενικής φύσεως ως προς την άσκηση των αρμοδιοτήτων οι οποίες είναι αναγκαίες για το γενικό συμφέρον της Δημοκρατίας, και αυτές μόνο μετά από συμβουλευτική γνωμοδότηση του Ιδρύματος. Το δε Συμβούλιο Τύπου σύμφωνα με το άρθρο 3, έχει αρμοδιότητα να διερευνά παράπονα σχετικά με τον τύπο και τη λειτουργία του και να εξετάζει, αυτεπάγγελα ή ύστερα από καταγγελία, κατηγορίες εναντίον εφημερίδων και δημοσιογράφων για αντιεπαγγελματική ενέργεια ή συμπεριφορά, να αποφασίζει γι' αυτές και να υποδεικνύει τα κατάλληλα μέτρα θεραπείας. Σίγουρα ούτε το Συμβούλιο Τύπου δεν έχει σε σχέση με τα έντυπα μέσα τις ευρείες αρμοδιότητες της Αρχής Ραδιοτηλεόρασης. Η διαφορά αυτή δεν είναι τυχαία. Η πιο αυστηρή νομοθετική ρύθμιση των ηλεκτρονικών ΜΜΕ πηγάζει από το πιο άμεσο και δυναμικό αποτέλεσμα που μπορούν να έχουν στη διαμόρφωση άποψης και στην ανθρώπινη συνείδηση και στο υποσυνείδητο.

4. Νομολογία Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Το όριο μεταξύ της ελευθερίας έκφρασης και ότι αυτή περιλαμβάνει ειδικά σε σχέση με τα ΜΜΕ, και της απαγόρευσης των διακρίσεων και της προστασίας των δικαιωμάτων των άλλων δεν είναι πάντοτε ευδιάκριτα. Σε αυτό μπορεί να βοηθήσει ιδιαίτερα η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Στην υπόθεση *Lingens v. Austria*, το Δικαστήριο τόνισε ότι «ενώ ο τύπος δεν πρέπει να ξεπερνά τα όρια που τίθενται, μεταξύ άλλων, για την προστασία της υπόληψης των άλλων, είναι παρά ταύτα υποχρέωσή του να διαδίδει πληροφορίες και ιδέες σε πολιτικά θέματα όπως και σε θέματα γενικού ενδιαφέροντος. Ο τύπος δεν έχει μόνο λειτουργία να διαδίδει τέτοιες πληροφορίες και ιδέες αλλά το κοινό έχει επίσης το δικαίωμα να τις λαμβάνει.» Η πρώην Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων παρόλο που δεν θεώρησε ότι το δικαίωμα της διάδοσης και διανομής πληροφοριών περιλαμβάνει

γενικό δικαίωμα πρόσβασης στα ηλεκτρονικά ΜΜΕ, σε απόφασή της πρόσθεσε ότι κάτω υπό ορισμένες προϋποθέσεις ο αποκλεισμός συγκεκριμένου προσώπου ή ομάδας προσώπων μπορεί να αποτελέσει παραβίαση του άρθρου 10, είτε σε σχέση με το άρθρο 14 το οποίο απαγορεύει τις διακρίσεις είτε από μόνο του. Δυστυχώς δεν καθόρισε και σε ποιες περιπτώσεις. Στην υπόθεση *Jersild v. Denmark*, δημοσιογράφος καταδικάστηκε λόγω της παρουσίας στο τηλεοπτικό του πρόγραμμα νεαρών ατόμων τα οποία κατά τη διάρκεια της εκπομπής του προωθούσαν ρατσιστικές απόψεις και ιδέες εναντίον μαύρων, μεταναστών και προσφύγων. Ο Δανός δημοσιογράφος καταδικάστηκε με βάση άρθρο του ποινικού κώδικα της Δανίας, παρόμοιο με το άρθρο του κυπριακού κρωτικού νόμου της σύμβασης κατά των διακρίσεων που αναφέρθηκε πιο πάνω. Το Δικαστήριο τονίζοντας ότι είναι ιδιαίτερα συνειδητοποιημένο για τη ζωτική σημασία της καταπολέμησης των φυλετικών διακρίσεων υπό οποιαδήποτε μορφή και αν εκδηλώνονται, αποφάσισε ότι υπήρξε παραβίαση του δικαιώματος της ελευθερίας έκφρασης, αφού θεώρησε ότι ο δημοσιογράφος δεν είχε την πρόθεση να διαδώσει ρατσιστικές ιδέες αλλά να αναλύσει και εξηγήσει στους τηλεθεατές ένα νέο φαινόμενο τότε στη Δανία, αυτό του βίαιου ρατσισμού από νεαρά κοινωνικά περιθωριοποιημένα άτομα. Το Δικαστήριο θεώρησε ότι «η τιμωρία δημοσιογράφου για το ότι υποβοήθησε τη διάδοση δηλώσεων που έκανε άλλο πρόσωπο κατά τη διάρκεια συνέντευξης, θα υπέσκαπτε σοβαρά τη συνεισφορά των ΜΜΕ στη συζήτηση θεμάτων γενικού ενδιαφέροντος και δεν πρέπει να γίνεται, εκτός αν συντρέχουν πολύ σοβαροί λόγοι. Σε αρκετές υποθέσεις, η Επιτροπή και το Δικαστήριο επιβεβαίωσαν τη νομολογία τους σε θέματα ρατσιστικών, ξενοφοβικών και αντισημιτικών δηλώσεων απορρίπτοντας αιτήσεις για παραβιάσεις του άρθρου 10. Στην υπόθεση *Walendy v. Germany*, η Επιτροπή θεώρησε ότι η καταδίκη του αιτητή για άρθρο του που δημοσιεύτηκε σε περιοδικό με το οποίο αρνείτο την συστηματική εξόντωση των Εβραίων στο Τρίτο Ράιχ, δεν συνιστούσε παραβίαση του άρθρου 10. Η Επιτροπή θεώρησε ότι το δημοσίευμα αρνείτο τα ιστορικά γεγονότα των μαζικών δολοφονιών που έγιναν από το ολοκληρωτικό καθεστώς των Ναζί και συνελπώς αποτελούσε προσβολή για τον Εβραϊκό λαό και ταυτόχρονα συνέχιση της πρώην διάκρισης εναντίον του λαού αυτού. Στην υπόθεση *Remer v. Germany*, ο αιτητής ήταν ο εκδότης του περιοδικού *Depeschen*, το οποίο μεταξύ άλλων περιείχε άρθρα τα οποία υποστήριζαν ότι ποτέ δεν υπήρξαν θάλαμοι αερίων στα στρατόπεδα συγκεντρώσεων των Ναζί, άλλα άρθρα καταδίκασαν τη Γερμανική πολιτική σε σχέση με το Ισραήλ ή εξέφραζαν παράπονο για την προνομαχική μεταχείριση των αιτητών ασύλου, των τσιγγάνων και των διακινητών ναρκωτικών συγκρινόμενους με τους Γερμανούς υπήκοους, και για την καταστροφή της Γερμανίας λόγω των μεταναστών

και των αλλοδαπών. Ο αιτητής καταδικάστηκε για υποκίνηση σε μίσους. Η Επιτροπή εξετάζοντας κατά πόσο ο περιορισμός της ελευθερίας έκφρασης του αιτητή ήταν αναγκαίος σε μια δημοκρατική κοινωνία, θεώρησε την αναγκαιότητα ως μια πειστική κοινωνική ανάγκη. Τα κράτη μέλη έχουν κάποια διακριτική ευχέρεια στο να εκτιμούν κατά πόσο και σε πιο βαθμό είναι απαραίτητη η επέμβαση στο δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης. Θεωρώντας ότι τα δημοσιεύματα του αιτητή είναι αντίθετα με μια από τις βασικές ιδέες της Σύμβασης, όπως αυτή εκφράζεται στο προίμιο, αυτές της δικαιοσύνης και ειρήνης και οι περαιτέρω αντικατοπτρίζουν φυλετικές και θρησκευτικές διακρίσεις, αποφάσισε ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 10 της Σύμβασης.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων φαίνεται να καταφέρνει να διατηρεί τις ισορροπίες μεταξύ της ελευθερίας της έκφρασης και της απαγόρευσης των διακρίσεων. Είναι γεγονός ότι η σημασία που αποδίδει το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο στην ελευθερία έκφρασης, και ειδικότερα αυτήν των ΜΜΕ as a public watchdog, την οποία ανάγει στο θεμελιώδες λίθο της Δημοκρατίας, είναι πολύ μεγάλη. Η μειοψηφία πάντως, στην πιο πάνω υπόθεση *Jersild*, κατέκρινε την απόφαση της πλειοψηφίας θεωρώντας ότι αποδόθηκε πολύ μεγαλύτερο βάρος στην ελευθερία του δημοσιογράφου από την προστασία αυτών που υποφέρουν από ρατσιστικές προκαταλήψεις.

Συμπεράσματα

Η πιο πάνω ανάλυση καταδεικνύει ότι υπάρχει ένα αρκετά καλό πλαίσιο τόσο σε νομοθετικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο αυτορρύθμισης, για την προστασία των δικαιωμάτων των άλλων και την καταπολέμηση των διακρίσεων και τους ρατσισμού στα ΜΜΕ. Το ζητούμενο είναι η εφαρμογή των Νόμων, Κανονισμών και του Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας. Οι μετανάστες και πρόσφυγες αποτελούν πρόσωπα τα οποία, είναι ευάλωτα σε ρατσιστική μεταχείριση ή μεταχείριση διακρίσεων. Όλα όσα αναφέρθηκαν πιο πάνω, ισχύουν φυσικά και για τους μετανάστες και πρόσφυγες, αφού τα ανθρώπινα δικαιώματα αναγνωρίζονται σε οποιοδήποτε πρόσωπο, είτε πολίτη είτε μη της Δημοκρατίας. Συνεπώς, οι μετανάστες έχουν κάθε δικαίωμα υποβολής παραπόνου στα ΜΜΕ και στις αρμόδιες αρχές, προσφυγής στα δικαστήρια σε περίπτωση που νοιώθουν ότι υπόκεινται σε δυσμενή από τα ΜΜΕ διάκριση λόγω της εθνικής τους καταγωγής ή άλλου λόγου. Η νομοθεσία που ρυθμίζει στην Κύπρο τα των μεταναστών και προ-

σφύγων είναι αφενός ο περί Αλλοδαπών Νόμος και ο Περί Προσφύγων Νόμος αλλά θα πρέπει να σημειωθεί ότι πέραν από αυτές τις δύο νομοθεσίες, ισχύει και το διεθνές δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέσα από τις συμβάσεις που υπέγραψε η Κυπριακή Δημοκρατία. Στον περί Προσφύγων Νόμο ορίζεται ότι η εφαρμογή του Νόμου διέπεται από, μεταξύ άλλων την απαγόρευση της διάκρισης σε βάρος πρόσφυγα για λόγους φύλου, φυλής, θρησκείας, ιθαγένειας, ιδιότητας μέλους συγκεκριμένου κοινωνικού συνόλου ή αντιλήψεων. Αυτό όμως ισχύει για την εφαρμογή αυτού του Νόμου. Στη νομοθεσία μας δεν υπάρχει γενική ρήτρα απαγόρευσης κάθε μορφής διάκρισης είτε από τα ΜΜΕ είτε από το κράτος είτε από οποιοδήποτε πρόσωπο ειδικά για τους μετανάστες και τους πρόσφυγες. Προστατεύονται όμως όπως ανέφερα από το Σύνταγμα και το διεθνές δίκαιο. Το κατά πόσο είναι απαραίτητη η πιο εξειδικευμένη ρύθμιση σε θέματα διακρίσεων εναντίον των μεταναστών ή προσφύγων, ίσως διά μέσου μιας γενικής αντιρατσιστικής νομοθεσίας, είναι κάτι το οποίο μπορεί να συζητηθεί.

Ρατσιστικά στερεότυπα και ηθικολογικός πανικός. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΜΜΕ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Γράφει ο Χρυσάνθος Χρυσάνθου*

Περίληψη

Η μελέτη αυτή επιδιώκει να εντοπίσει τα επικρατέστερα ρατσιστικά στερεότυπα, που προβάλλονται από τα κυπριακά ΜΜΕ (όπως οι «λαθρομετανάστες», οι «πόρνες», οι «δούλες», οι «τουρίστριες χωρίς ηθικούς φραγμούς», οι «τουρίστες-χρήστες ναρκωτικών» κλ.π). Αυτές οι ομάδες αλλοδαπών μετατρέπονται σε «διαβολανθρώπους» και τα ΜΜΕ, κινδυνολογώντας, ωθούν σε «ηθικολογικό πανικό», που από τη φύση του αποπνέει συντηρητισμό. (Cohen, 1972, Hall, 1989).

Ο εντοπισμός των στερεοτύπων (όπως τα όρισε ο Walter Lippmann, ως απλοποιημένες, γενικευμένες, αποστεωμένες και άρα εν πολλοίς παραπλανητικές πεποιθήσεις για τον κόσμο) είναι απαραίτητος, γιατί τότε «τα τροποποιούμε ευχαρίστως». (Lippmann, 1988).

ΤΑ ΜΜΕ φέρουν το στίγμα της κοινωνίας, της οποίας είναι δημιούργημα. Με την απορρύθμιση στο τηλεοπτικό πεδίο στις αρχές της δεκαετίας του 1990, τα ΜΜΕ στην Κύπρο εισήλθαν (σε μεγάλο βαθμό) στον αστερισμό του έντονου

ανταγωνισμού, της γαργαλιστικής «ψυχαγωγίας», της εντυπωσιοθηρίας, της δραματοποίησης των ειδήσεων, της ρηχής ενημέρωσης, της υπερπληροφόρησης (που είναι μια παραπλήσια εκδοχή της παραπληροφόρησης), ενώ προηγουμένως η πληροφόρηση ήταν ελεγχόμενη. (Χρυσάνθου, 2000)

Σύμφωνα με τον Denis McQuail, τα ΜΜΕ αποτελούν: α) πηγή εξουσίας, ένα εν δυνάμει μέσο άσκησης επιρροής, ελέγχου και πηγή νεοτερισμού στο πλαίσιο μιας κοινωνίας β) αρένα, όπου βλέπουν το φως της δημοσιότητας πολλά θέματα που απασχολούν τη δημόσια ζωή γ) κύρια πηγή, από την οποία ορίζεται και απεικονίζεται η κοινωνική πραγματικότητα δ) βασική δίοδος, τόσο για φήμη και κοινωνική αναγνώριση, όσο και για ενεργό παρουσία στη δημόσια ζωή ε) πηγή, από την οποία εκρέει ένα σύστημα, που οριοθετεί και νοηματοδοτεί τη δημόσια ζωή, καθώς προσδιορίζει τι είναι φυσιολογικό μέσα σε μια κοινωνία. (McQuail, 1997, σελ. 25)

Σε όλες τις κοινωνίες, τις περισσότερες φορές, τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας τείνουν να υποστηρίζουν την κατεστημένη τάξη, όπως τονίζει ο Bottomore: «Ακόμη και στις καπιταλιστικές δημοκρατίες, παρά τον σχετικά «ανοικτό» χαρακτήρα τους, υπάρχει αρκετή «συγκαλυμμένη πειθώ» και τα περισσότερα από τα ΜΜΕ παρουσιάζουν τις πληροφορίες με τρόπο που ευνοεί την κατεστημένη κοινωνική τά-

Ξη και γενικότερα ενισχύει στάσεις παθητικής αποδοχής και συμμόρφωσης». (Bottomore, 1993, σελ. 272)

Αυτό γίνεται μέσα από την παραγωγή και αναπαραγωγή πολιτισμού, ιδεολογίας, αλλά και στερεοτύπων, όπως τα όρισε ο Walter Lippmann: «Στη μεγάλη, θάλλουσα, γεμάτη θόρυβο σύγχυση του εξωτερικού κόσμου, διαλέγουμε εκείνο που η πολιτιστική μας παράδοση έχει ήδη ορίσει για μας και τείνουμε να διανοούμαστε εκείνο, το οποίο έχουμε διαλέξει με μια μορφή, την οποία έχει κάνει στερεότυπη για μας η πολιτιστική μας παράδοση». (Lippmann, 1988, σελ. 83)

Απλούστευση για κατανόηση του κόσμου

Με άλλα λόγια τα στερεότυπα, σύμφωνα με τον Lippmann, παρεμβάλλονται μεταξύ του ανθρώπου και της πραγματικότητας. Βολεύουν τους ανθρώπους, γιατί τους βοηθούν να προσεγγίσουν στην κατανόηση ενός δυσνόητου και περίπλοκου κόσμου. Τα στερεότυπα χρησιμεύουν και στα ΜΜΕ, ώστε να είναι εύκολα αναγνωρίσιμοι και κατανοητοί οι κώδικες που χρησιμοποιούν σχετικά με κοινωνικές ομάδες, κοινωνικούς ρόλους και θεσμούς.

Πώς λειτουργούν τα στερεότυπα; Ο Lippmann εξηγεί: «Παρατηρούμε ένα χαρακτηριστικό που ξεχωρίζει έναν πασίγνωστο τύπο και συμπληρώνουμε το υπόλοιπο της εικόνας μέσω των στερεοτύπων που έχουμε στο κεφάλι μας. (...) Είναι ένας ταραχοποιός. Είναι ένας διανοούμενος. Είναι ένας πλουτοκράτης. Είναι ένας αλλοδαπός». (Lippmann, 1988, σελ. 90)

Επομένως, τα στερεότυπα είναι προκατασκευασμένες, υπερ-απλοποιημένες, γενικευμένες, σχηματοποιημένες, απο-

στεωμένες αντιλήψεις και πεποιθήσεις για ανθρώπους, γεγονότα και κοινωνικά φαινόμενα. Ως εκ τούτου τα στερεότυπα είναι από τη φύση τους συντηρητικά και παραπλανητικά (παρόλο που σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να έχουν δόση αλήθειας, όμως δεν ανταποκρίνονται πλήρως στην πραγματικότητα).

Παρείσακτοι «διαβολάνθρωποι»

«Το στερεότυπο, όπως τονίζει ο καθηγητής Κοινωνιολογίας Δ. Γ. Τσαούσης, είναι ένας μηχανισμός αποκλεισμού και απομόνωσης, με τον οποίο ένα κοινωνικό σύνολο εντάσσεται στη θέση του "ξένου"». (Τσαούσης, 1987, σελ. 166) Ετσι τα ρατσιστικά στερεότυπα εκφράζουν μίαν εξουσιαστική σχέση και φανερώνουν την ένταξη ενός κοινωνικού συνόλου σε κατώτερη βαθμίδα της κοινωνικής ιεραρχίας. Αυτό ισχύει περισσότερο για τα αρνητικά στερεότυπα που συνταυτίζονται με τις προκαταλήψεις, οι οποίες συνδέονται με τον ρατσισμό και την ξενοφοβία.

Σύμφωνα με τον Stanley Cohen, συγκεκριμένες ομάδες ανθρώπων γίνονται αντικείμενο προκαταλήψεων και του «ηθικολογικού πανικού» (moral panic). Παρουσιάζονται ως «διαβολάνθρωποι» (folk devils). Στιγματίζονται ότι βρισκονται εκτός των καθιερωμένων κοινωνικών αξιών και ότι αποτελούν απειλή γι' αυτές τις αξίες, αλλά και για την κοινωνία γενικότερα. Η μελέτη του Cohen επικεντρώθηκε σε ομάδες της νεολαίας, όπως οι ρόκερς και άλλοι. Ο κεντρικός πυρήνας των αξιών που παραβιάζουν αυτές οι ομάδες είναι, κατά τον Cohen, κυρίως εκείνες οι νόρμες και οι αξίες που εξυπηρετούν τα συμφέροντα των επικυρίαρχων στην κοινωνία.

Τα ΜΜΕ ωθούν σε ηθικολογικό πανικό, ο οποίος συνοδεύεται από εκκλήσεις για ενδυνάμωση του νόμου και της τάξης. (Hall et al., 1989) Οι υποστηρικτές αυτής της άποψης τονίζουν ότι τα ΜΜΕ αποπροσανατολίζουν την κοινή γνώμη από τα πραγματικά κοινωνικά προβλήματα, με το να κινδυνολογούν στρέφοντας την προσοχή στους «διαβολάνθρωπους», τους παρείσακτους, που συνιστούν κίνδυνο για τον «πυρήνα των ηθικών αξιών». (Cohen, 1972)

Μια διαφορετική εκδοχή για τον ηθικολογικό πανικό δίνει η Angela McRobbie. Αποδέχεται τη θέση ότι αυτός ο πανικός είναι μοχλός κοινωνικού ελέγχου, όμως υποστηρίζει ότι περισσότερο επικεντρώνεται πλέον στον φόβο του ανθρώπου να παραμείνει εκτός κοινωνικού ελέγχου. (McRobbie, 1994, σελ. 199) Επισημώνει επίσης τον ρόλο που παίζουν οι πολίτες, ιδιαίτερα οι οργανωμένοι σε ομάδες πίεσης, στον περιορισμό του ηθικολογικού πανικού.

Δεν πρέπει ωστόσο να θεωρηθεί ότι οι εκδηλώσεις ρατσισμού είναι αποκλειστικότητα της Κύπρου. Σύμφωνα με την έρευνα «Ευρωβαρόμετρο» του 1997, περίπου το 33% των ερωτηθέντων Ευρωπαίων πολιτών δήλωσαν ανοικτά ότι είναι «αρκετά» ή «πολύ ρατσιστές». Και η εξήγηση που

Ρατσιστικά Στερεότυπα & Ηθικολογικός Πανικός

«ΔΙΑΒΟΛΑΝΘΡΩΠΟΙ»	ΤΟ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΟ	Η ΑΠΕΙΛΗ
Λαθρομετανάστες Σύριοι, Λιβάνιοι, Αιγύπτιοι, Ιρακινοί, κ.ά.	Μελαμψοί, απολίτιστοι και νηστικοί	Εισβολείς από το πουθενά, καθολική και αόριστη απειλή
Πόρνες Ρωσίδες, Μολδαβές, Ρουμάνες κ.ά.	Κούκλες χωρίς αισθήματα, σκέυη ηδονής	Κίνδυνος για τον ιερό θεσμό της οικογένειας
Δούλες Φιλιππινέζες, Σριλανκέζες κ.ά.	Αμελητές υπάργξεις, οικιακά εργαλεία	Κάψιμο των ρούχων στο σιδέρωμα και άλλες ζημιές
Τουρίστριες, Αγγλίδες, Σουηδέζες, κ.ά.	«Εύκολες» γυναίκες, χωρίς ηθικούς φραγμούς	Υπονόμευση για τα ήθη και τα έθιμα του τόπου
Τουρίστες, Αγγλοι, Σουηδοί, κ.ά.	Χρήστες ναρκωτικών	Διάβρωση της νεολαίας, εθισμός στα ναρκωτικά
Διαρρήκτες, Ρωσοπόντιοι, Πακιστανοί κ.ά.	Υπουλοί, νυχτοβάτες και άπληστοι	Απώλεια χρημάτων και άλλης περιουσίας
Επιτυχημένοι Ευρωπαίοι	Ευκατάστατοι και τεχνολογικά προηγμένοι	Πρότυπα προς μίμηση Vs Αποκοπή από τις ρίζες

δόθηκε από τους ίδιους γι' αυτή τους τη στάση, ήταν η δυσανεξία για τις συνθήκες της ζωής τους, ο φόβος της ανεργίας, η ανασφάλεια για το μέλλον και η έλλειψη εμπιστοσύνης στον τρόπο που οι αρμόδιες αρχές και η πολιτική ηγεσία εργάζεται στις χώρες τους. (E.U., on line)

Η διαμόρφωση στερεοτύπων

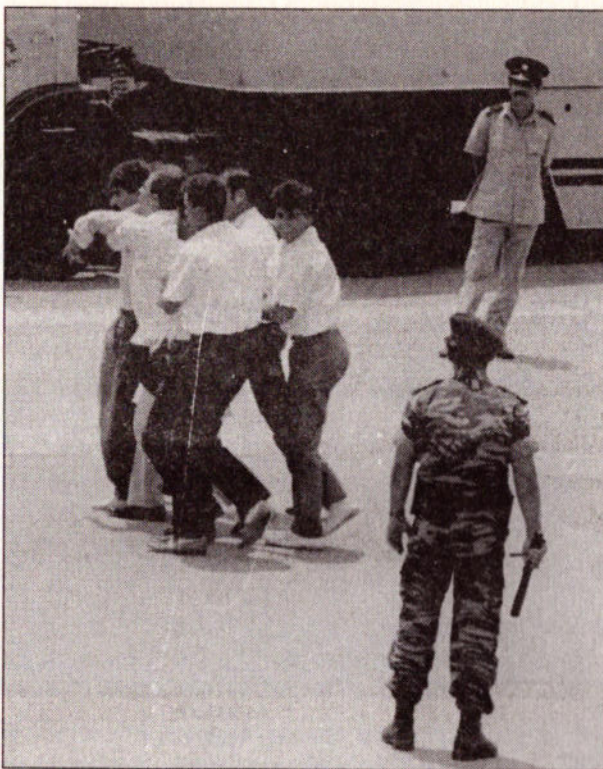
Τα στερεότυπα καλλιεργούνται από τα ΜΜΕ, τα οποία προβάλλουν κατά κόρο (είτε ηθελημένα, είτε άθελα τους) τη σύνδεση ορισμένων χαρακτηριστικών (ή συμβάντων) με συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες. (Lippmann, σελ. 88) Ορισμένα από τα επικρατέστερα στερεότυπα (βλ. Πίνακα) που παρουσιάζονται στα κυπριακά ΜΜΕ, τόσο μέσα από τα ειδησεογραφικά ρεπορτάζ, τηλεοπτικά και έντυπα, όσο και μέσα από τα τοπικά σίριαλ, είναι:

* Οι λαθρομετανάστες, Σύριοι, Λιβάνιοι, Αιγύπτιοι,

Ιρακινοί, Ιρανοί κ.ά. Είναι μελαμψοί ως επί το πλείστον και παρουσιάζονται ως απολίτιστοι. Είναι οι νέοι εισβολείς, που έρχονται από το πουθενά πάνω σε σαπιοκάραβα και αποτελούν μίαν αόριστη και καθολική απειλή για την κοινωνία.

Μερικές φορές προκαλούν ακόμη και οίκτο, όμως μόνον όταν είναι σιδεροδέσμοι και νηστικοί. Παρουσιάζονται από τα ΜΜΕ, στα ρεπορτάζ των δελτίων ειδήσεων και σε φωτογραφίες στην εφημερίδα ως εγκληματίες που κρύβουν τα πρόσωπα τους. Αυτές οι εικόνες είναι καθησυχαστικές, οι τηλεθεατές βλέπουν κλεισμένο στο κλουβί τον κίνδυνο που τους απειλεί και μπορούν να κοιμηθούν ήσυχoi ότι «έχουν γνώσει οι φύλακες», οι οποίοι διαβεβαιώνουν ότι «θα πατάξουν το φαινόμενο» και «θα κλείσουν τις πύλες».

* Οι πόρνες, Ρωσίδες, Ουκρανές, Μολδαβές, Ρουμάνες κ.ά. Θεωρούνται ως άτομα χωρίς ψυχή και αισθήματα, σκέυη ηδονής, που πωλούνται και αγοράζονται για μερικά δολάρια. Η εικόνα τους, όπως σκιαγραφείται από τα ΜΜΕ είναι: κοκέτες, μακιγιαρισμένες με έντονα χρώματα και κοκκινάδια, ξανθές, με προκλητικές μίνι φούστες. Αυτό παρα-

τηρείται είτε σε ρεπορτάζ από τα δικαστήρια για μιαν υπόθεση «αποξείν από κέρδη πορνείας», είτε στις κυπριακές χιονομορσιτικές σειρές, όπου ορισμένες ξανθές αλλοδαπές επιστρατεύονται σαν «γλάστρες».

Ωστόσο, το πρόβλημα είναι ότι Κύπριοι σύζυγοι σαγηνεύονται από τα θέλητρα τους και αρνούνται να επιστρέψουν στη συζυγική εστία, γι' αυτό και οι συγκεκριμένες αλλοδαπές προβάλλονται ως κίνδυνος για τον «ιερό θεσμό» της οικογένειας.

* Οι δούλες, Φιλιππίνες, Σριλανκέζες κ.ά. Παρουσιάζονται ως αμελήτες υπάρξεις, που ακόμη και το σιδερώμα καλά-καλά δεν μπορούν να το φέρουν σε πέρας, εάν δεν εισπράξουν το κατσάδιασμα από την κυρά τους. Είναι απλώς οικιακά εργαλεία, γι' αυτό μπορούν να παραχωρηθούν δανεικές και στη γειτόνισσα σε ένδειξη απλοχεριάς. Σ' αυτή την περίπτωση λειτουργούν τα σύνδρομα ανωτερότητας, μέσα στο γενικότερο κλίμα ανασφάλειας και αρχοντοχωριατισμού, που επικρατεί στην κοινωνία.

* Οι διαρρήκτες, Ρωσοπόντιοι, Πακιστανοί, Ινδοί, Κινέζοι, κ.ά. Η εθνική καταγωγή του συλληφθέντα θεωρείται από τα ΜΜΕ ως ειδησεογραφικού ενδιαφέροντος, όταν πρόκειται για αλλοδαπούς. Γι' αυτό και προβάλλεται πολλές φορές στους τίτλους εφημερίδων και τηλεοπτικών σταθμών ότι π.χ. «ρωσοπόντιος ξάφρισε κοσμήματα £2000». Ενώ στην περίπτωση Κυπρίων, ο ύποπτος προσωποποιείται τις πιο πολλές φορές, με συνέπεια μάλιστα να ηρωοποιείται στα μάτια μιας μερίδας της νεολαίας. Είναι ο «Κοτσούθκιας», ο «Τημανιάς», ο «Ρίγκος», ο «Κλατς» κ.λπ.

Σε άλλες περιπτώσεις τα ΜΜΕ γενικεύουν ορισμένα κρούσματα παραβατικής συμπεριφοράς, μιλώντας «για συμμορίες μαθητών», «για ταραξίες», «για ανήλικους διαρρη-

κτες». Αυτό συνιστά επίσης κοινωνικό ρατσισμό, αλλά σε βάρος των νέων.

* Οι τουρίστριες, Αγγλίδες, Σουηδέζες, Γερμανίδες κ.ά. Γι' αυτές τα ΜΜΕ δίνουν την εικόνα ότι πρόκειται για «εύκολες» γυναίκες, χωρίς ηθικούς φραγμούς. Δεν διατάζουν να δείξουν τον πεινό τους, προκαλώντας την ίδια αναστάτωση στα ΜΜΕ, όπως πριν μερικά χρόνια, όταν εμφανίστηκαν οι πρώτες γυμνόστηθες στην Αγία Νάπα. Και τώρα, όπως και τότε, τα ΜΜΕ άρχισαν να κρούουν κώδωνες κινδύνου για τα ήθη και τα έθιμα του τόπου.

* Οι χρήστες ναρκωτικών, Αγγλοι, Σουηδοί, κ.ά. τουρίστες. Συλλαμβάνονται και διασύρονται, ως κοινός εγκληματίας του ποινικού κώδικα, επειδή είχαν στην κατοχή τους μερικά γραμμάρια ρητίνης καννάβης. Ομως είναι καθολικά παραδεκτό ότι οι χρήστες ναρκωτικών δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται ως εγκληματίες, αλλά ως θύματα, που χρειάζονται στήριξη.

Όπως σημειώνει η Φωτεινή Τσαλίκογλου, με την επίσημη ανακήρυξη του ως εγκληματία, ο νεαρός παραβάτης θα αποκτήσει μια νέα κοινωνική ταυτότητα και θα κληθεί να παίξει αυτόν τον νέο του κοινωνικό ρόλο, με βάση τα σχετικά στερεότυπα (σκληρός, αμείλικτος, πονηρός, βίαιος, ασυγκίνητος κ.λπ.). Ετσι και ο ίδιος ο νεαρός θα βρεθεί μπροστά σε αδιέξοδα. Οπότε αναπόφευκτα θα οδηγηθεί στο να υιοθετήσει και να εφαρμόσει πρότυπα εγκληματικής και παραβατικής συμπεριφοράς. (Τσαλίκογλου, 1985)

* Οι επιτυχημένοι Ευρωπαίοι. Αυτό προφανώς είναι από τα θετικά στερεότυπα, που πρέπει να μιμηθούμε. Ο,τι προέρχεται από τον Δυτικό κόσμο, ιδιαίτερα από την Ευρώπη, επιβάλλεται ως πιο εξελιγμένο, πιο προοδευμένο. Το ίδιο ισχύει και για τους αξιωματούχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τους Ευρωπαίους επιχειρηματίες, πολιτικούς ή άλλους παράγοντες.

Αυτό το στερεότυπο μπορεί εντούτοις να αναγνωστεί και από την ανάποδη. Είναι οι Ευρωπαίοι, που δεν αντιλαμβάνονται τα ήθη και τα έθιμα του τόπου, που επιχειρούν να αποκόψουν τους Κυπρίους από τις πολιτιστικές, θρησκευτικές και ιστορικές τους ρίζες (όπως λέχθηκε, για παράδειγμα, με αφορμή την απαίτηση Ευρωπαίων αξιωματούχων και θεσμικών οργάνων για αποποινικοποίηση της ομοφυλοφιλίας στην Κύπρο).

... Και η απαλλαγή από τα στερεότυπα

Τα στερεότυπα μπορεί, λοιπόν, να έχουν δύο όψεις ή να αποκοδικοποιούνται με διαφορετικούς τρόπους. Αυτό γίνεται ανάλογα με το ιδεολογικό, μορφωτικό ή πολιτιστικό υπόβαθρο, αλλά και την ψυχολογική προδιάθε-

ση, στην οποία βρίσκεται ο δέκτης των επικοινωνιακών μηνυμάτων. (McQuail, 1997, σελ. 366)

Ετσι η γυμνόστηθη τουρίστρια εκλαμβάνεται σήμερα λιγότερο ως «εύκολη γυναίκα» και περισσότερο ως χειραφετημένη, σε σύγκριση με τα στερεότυπα στις αρχές της δεκαετίας του 1980. Ως αποτέλεσμα αυτής της αλλαγής, μετατράπηκε σε πρότυπο συμπεριφοράς. Πολλές Κύπριες έχουν υιοθετήσει το νέο πρότυπο που διαμορφώθηκε και δεν διατάζουν να απαλλαγούν από τον στηθόδεσμο, όταν εμφανίζονται στις παραλίες.

Με τον ίδιο τρόπο, η πράξη των Αγγλίδων τουριστριών να αποκαλύπτουν τα οπίσθια τους δημοσίως, μπορεί στο μέλλον να ερμηνεύεται διαφορετικά από ό,τι επιβάλλει το στερεότυπο περί «εύκολης», χωρίς ηθικούς φραγμούς γυναίκας. Μια μερίδα της νεολαίας είναι πιθανόν να εκλάβει αυτή τη συμπεριφορά ως εκδήλωση διαμαρτυρίας για κοινωνικές καταστάσεις, αφού η νεολαία έχει αυτές τις τάσεις να υιοθετεί πρότυπα συμπεριφοράς που ξεφεύγουν από τις νόρμες του καθωσπρεπισμού.

Ωστόσο, στην περίπτωση των λαθρομεταναστών, η ορολογία δεν αφήνει πολλά περιθώρια για ανάποδες αναγνώσεις. Επιβάλλει το εκδηλό μήνυμα ότι πρόκειται για παρείσακτους «διαβολανθρώπους».

Όποια όμως κι αν είναι η ανάγνωση των στερεοτύπων, παραμένει σε ισχύ η διαπίστωση ότι τα στερεότυπα αφίστανται από την πραγματικότητα και αποτελούν μιαν απλουστευμένη και άρα παραπλασματική εικόνα για ανθρώπους, κοινωνικές ομάδες, ρόλους και θεσμούς. Η απαλλαγή από τα στερεότυπα θα μπορούσε να συμβάλει στην πληρέστερη κατανόηση του κόσμου, μέσα από την κριτική σκέψη που δεν είναι καλουπιασμένη σε κλισέ-πεποιθήσεις.

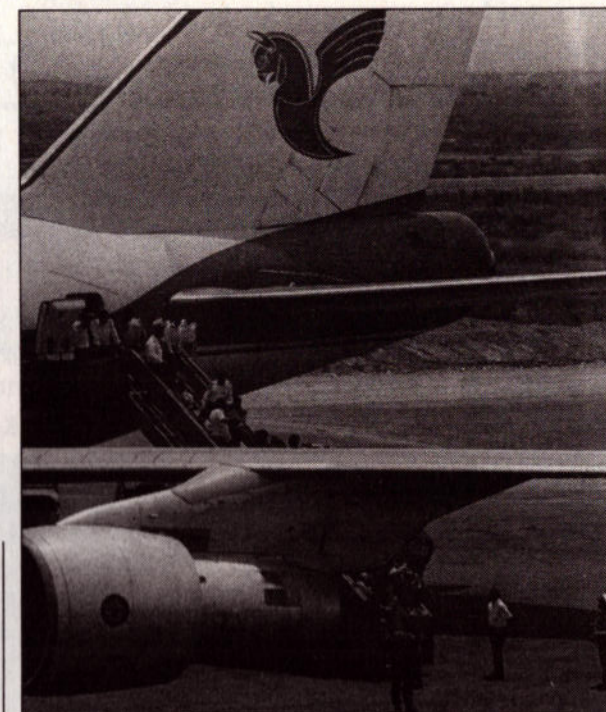
Συμπεράσματα - Συζήτηση

Δεν έχουν όλες οι κοινωνικές ομάδες τα ίδια στερεότυπα, Δι' αυτό εξάλλου και μπορεί να αποκοδικοποιούνται με διαφορετικό τρόπο τα μηνύματα των ΜΜΕ. Ο Lippmann επισημαίνει ότι «η εγκατάλειψη όλων των στερεοτύπων για μια ολοκληρωτικά αθάνα προσέγγιση στην πείρα θα απογύμνωνε την ανθρώπινη ζωή». (Lippmann, 1988, σελ. 90)

Όμως ο ίδιος ο Lippmann παραδέχεται ότι είναι εξαιρετικά σημαντικό να εντοπίζουμε αυτά τα στερεότυπα που κυριαρχούν στη σκέψη μας, γιατί «τότε τα τροποποιούμε ευχαρίστως». (Lippmann, 1988, σελ. 91)

Η γνώση των στερεοτύπων είναι όπως το αντισηπτικό, λέει ο Lippmann. «Μάς καθιστά ικανούς να γνωρίζουμε ποιό παραμύθι, ποιό σχολικό βιβλίο, ποιά παράδοση, ποιό μυθιστόρημα, θεατρικό έργο, εικόνα ή φράση φύτεψε κάποια προκατάληψη» στα μυαλά μας. (Lippmann, 1988, σελ. 91)

Μάς καθιστά επίσης ικανούς να γνωρίζουμε ποιά ΜΜΕ

φύτεψαν στο κεφάλι μας στερεότυπα, όχι απλώς για να τα τροποποιήσουμε, αλλά και για να απαλλαγούμε από αυτά «ευχαρίστως».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

- Bottomore, T. B., Κοινωνιολογία. Κεντρικά προβλήματα και βασική βιβλιογραφία, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 1993
- Cohen Stanley, Folk devils and moral panics: The creation of the mods and rockers. Basil Blackwell, Oxford, 1972
- European Union, on line: <http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/dashop/print-catalogue/EN?catalogue=Eurostat>
- Hall Stuart, Critcher Chas, Jefferson Tony, Clarke John and Roberts Brian, Η αστυνόμευση της κρίσης. Η εξισορρόπηση των εκδοχών: Η εκμετάλλευση του Handsworth, στο: Κοινωνία, εξουσία και Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1989.
- Lippmann Walter, «Κοινή γνώμη», εκδ. Κάλβος, Αθήνα, 1988
- McQuail Denis, Εισαγωγή στη Θεωρία της Μαζικής Επικοινωνίας, εκδ. Καταστασιώτη, Αθήνα, 1997
- McRobbie Angela, Postmodernism and Popular Culture, Routledge, London, 1994
- Oakes Penelope, Haslam Alexander, Turner John, Stereotyping and Social Reality, Australian National University, Canberra
- Τσαλίκογλου, Φωτεινή, Η απόκλιση ως προϊόν κοινωνικής αντίδρασης, Κοινωνιολογία Γ' Λυκείου, εκδ. ΟΕΔΒ, Αθήνα, 1985
- Τσαούσης Δ. Γ., Η Κοινωνία του Ανθρώπου, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 1983
- Χρυσάνθου Χ. Τα ΜΜΕ στην Κύπρο. Από την ελεγχόμενη πληροφόρηση στην παραπληροφόρηση, Πρακτικά του 3ου Επιστημονικού Συνεδρίου του Συνδέσμου Κοινωνιολόγων Κύπρου, Λευκωσία, 2000α

* Ο Χρυσάνθου Χρυσάνθου είναι δημοσιογράφος.

U

Πορίσματα Συνεδρίου

Γράφει η **Ανθούλα Παπαδοπούλου**

Στις 15 και 16 Δεκεμβρίου, στην Πύλη Αμμοχώστου στη Λευκωσία, πραγματοποιήθηκε με επιτυχία το σεμινάριο "Ρατσισμός και τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας", το οποίο συνδιοργανώθηκε από την Κίνηση Στήριξης Αλλοδαπών, την Επιτροπή Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας και τον Οργανισμό Νεολαίας Κύπρου. Ο Οργανισμός ήταν επίσης και ο χορηγός του σεμιναρίου.

Το σεμινάριο, με τις πολύ ενδιαφέρουσες εισηγήσεις των ομιλητών αλλά και τις ζωντανές συζητήσεις με τη παρέμβαση των συμμετεχόντων, κρίθηκε ως ικανοποιητικό. Σημειώνεται όμως ότι η μη ικανοποιητική συμμετοχή των δημοσιογράφων στο σεμινάριο απογοήτευσε και προβληματίσε τους διοργανωτές.

Ένας από τους κύριους στόχους του σεμιναρίου ήταν η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση, ιδιαίτερα των δημοσιογράφων και άλλων που ασχολούνται με τα ΜΜΕ, των νέων ανθρώπων αλλά και της κοινωνίας γενικότερα για τα φαινόμενα ξενοφοβίας και ρατσισμού, τα οποία τον τελευταίο καιρό εμφανίζονται σε οξυμένη μορφή. Το σεμινάριο στόχευε ακόμα στο να συνεισφέρει στο διάλογο για το ρόλο των ΜΜΕ στην καταπολέμηση των ρατσιστικών απόψεων και συμπεριφορών στην Κύπρο, προτείνοντας και συγκεκριμένα μέτρα που μπορούν να υιοθετηθούν για το σκοπό αυτό.

Προς την κατεύθυνση αυτή, δημοσιοποιούμε σήμερα τα πιο σημαντικά συμπεράσματα του σεμιναρίου, τα οποία στηρίζονται στις παρεμβάσεις των ομιλητών - από την Κύπρο, την Ελλάδα και την υπόλοιπη Ευρώπη - αλλά και στις απόψεις των συμμετεχόντων και στις συζητήσεις που έγιναν ο όλη τη διάρκεια του σεμιναρίου.

Συμπεράσματα

1. Η ορθή αντιμετώπιση του ρατσισμού από και στα ΜΜΕ πρέπει να αποτελεί μέρος μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής για καταπολέμηση της ξενοφοβίας και του ρατσισμού.

Γι' αυτό και τα μέτρα αντιμετώπισης του ρατσισμού δεν πρέπει να περιορίζονται μόνο σ' ότι αφορά τα ΜΜΕ, αλλά να περιλαμβάνουν και άλλους κοινωνικούς θεσμούς και φορείς, όπως π.χ. το εκπαιδευτικό σύστημα, τη Βουλή, τα κόμματα, τους κοινωνικούς εταίρους, την αστυνομία και τις δυνάμεις ασφαλείας.

2. Τροποποίηση του Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας, έτσι ώστε να περιλαμβάνεται ιδιόνημη παραβίαση του Κώδικα για οτιδήποτε άμεσα ή έμμεσα συνιστά φυλετική διάκριση.

3. Επεξεργασία λεπτομερών κατευθυντήριων γραμμών που θα διέπουν τον τρόπο παρουσίασης στα ΜΜΕ, θεμάτων που αφορούν σε φυλετικές διακρίσεις.

4. Διοργάνωση επιμορφωτικών σεμιναρίων για εφαρμογή του Κώδικα, με ειδική έμφαση στο θέμα της ξενοφοβίας και του ρατσισμού.

5. Καθιέρωση βραβείων σε δημοσιογράφους, με στόχο να τιμάται η δημοσιογραφική πρακτική που σέβεται τη διαφορετικότητα και καταπολεμά τις φυλετικές διακρίσεις.

6. Διερεύνηση των αναλυτικών προγραμμάτων ανώτερων σχολών Δημοσιογραφίας, με σκοπό τον εμπλουτισμό τους με μαθήματα ευαισθητοποίησης των φοιτητών σε θέματα ρατσισμού και μετανάστευσης.

7. Τα θέματα ρατσισμού και μετανάστευσης να εισαχθούν στα αναλυτικά προγράμματα κοινωνικών και άλλων συναφών σπουδών στα ανώτερα και ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα του τόπου.

8. Γενικότερα, το εκπαιδευτικό σύστημα - σε όλες τις βαθμίδες - μπορεί και πρέπει να διαδραματίζει πολύ σημαντικό ρόλο στην ευαισθητοποίηση των αυριανών πολιτών και να καλλιεργήσει κριτική αντιμετώπιση των ΜΜΕ και το σεβασμό της διαφορετικότητας (όπως, π.χ., της εθνότητας, του χρώματος, της φυλής, της γλώσσας, της θρησκείας).

9. Το νομικό πλαίσιο που διέπει τη λειτουργία των ΜΜΕ σε σχέση με την απαγόρευση των διακρίσεων είναι σε γενικές γραμμές ικανοποιητικό αλλά θα πρέπει να εφαρμοστεί.

Ταυτόχρονα, επιβάλλεται η τροποποίηση όλων των νόμων που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες μιας σύγχρονης πολυπολιτισμικής και ανεκτικής κοινωνίας.

10. Διοργάνωση σεμιναρίων και επιμορφωτικών προγραμμάτων για την ισχύουσα νομοθεσία αναφορικά με τα δικαιώματα των μεταναστών και άλλων αλλοδαπών, με σκοπό την επιμόρφωση των λειτουργών των ΜΜΕ και του κοινού γενικά.

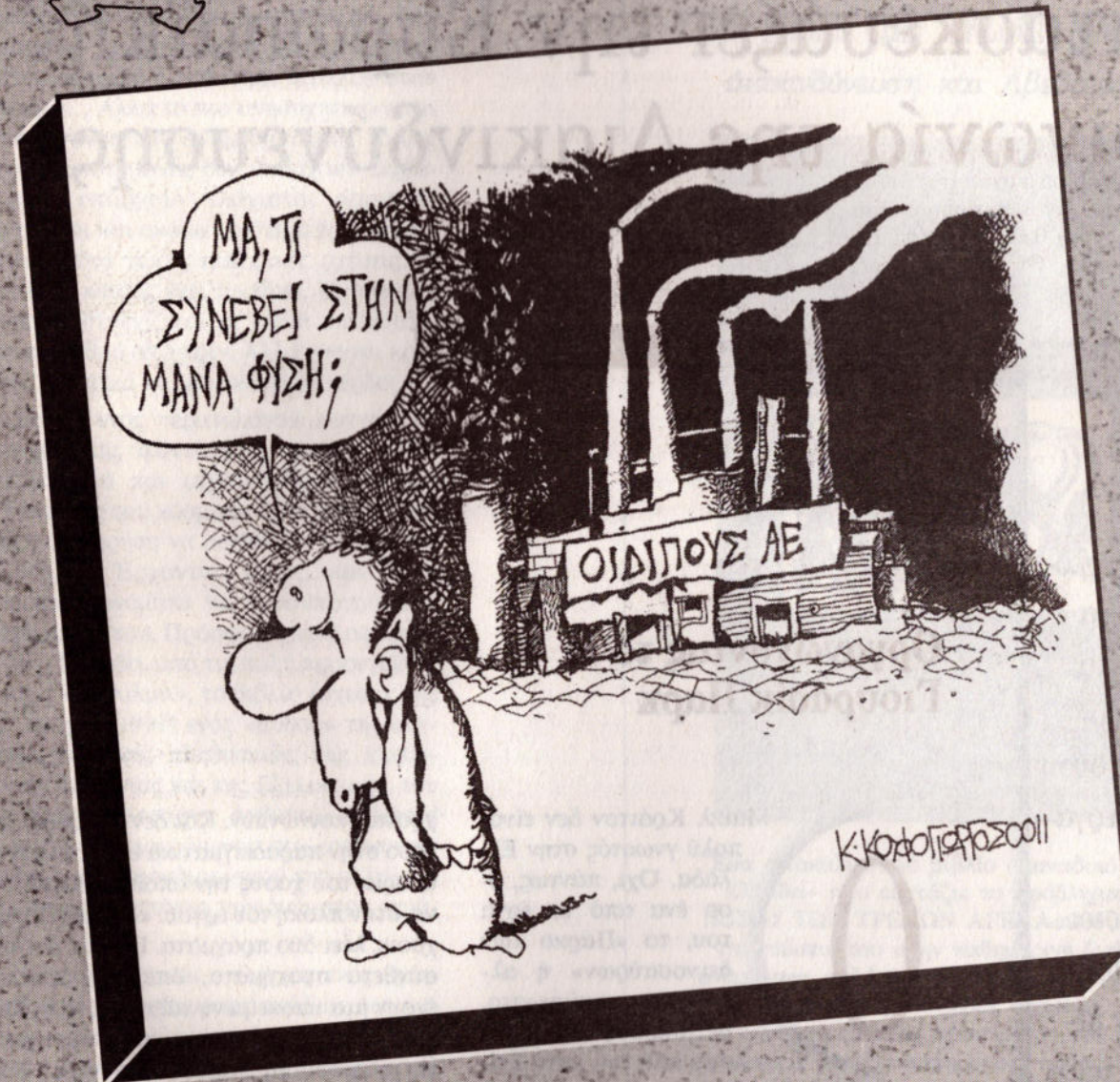
11. Είναι εμφανές ότι για την επίτευξη των πιο πάνω, θα πρέπει να γίνει επεξεργασία πρακτικών τρόπων και μέσων εφαρμογής τους και να υπάρχει συνεργασία με τους αρμόδιους φορείς, οι πιο σημαντικοί από τους οποίους είναι οι ακόλουθοι:

Ένωση Συντακτών Κύπρου, Επιτροπή Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας, Αρχή Ραδιοτηλεόρασης, Υπουργεία Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Εσωτερικών και Παιδείας και Πολιτισμού, Πανεπιστήμιο Κύπρου, Αστυνομική Ακαδημία και άλλες δημόσιες και ιδιωτικές σχολές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, Βουλή των Αντιπροσώπων, Γενικός Εισαγγελέας, Επίτροπος Δημόσιας Διοίκησης, Επίτροπος Νομοθεσίας, συνδικαλιστικές και εργοδοτικές οργανώσεις, το δικηγορικό σώμα, Γραφείο Υπάτης Αρμοστού για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και Υπάτη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες του ΟΗΕ, Συμβούλιο της Ευρώπης, άλλες μη-κυβερνητικές οργανώσεις στην Κύπρο και το εξωτερικό.

U

Ο «Αμερικανικός Παράγων» κατασκευάζει την Ευρωπαϊκή Κοινωνία της Διακινδύνευσης»

Οι «Γενετικώς Τροποποιημένοι Οργανισμοί» (ΓΤΟ) είναι πλέον μέρος των προϊόντων που κυκλοφορούν στην νεοφιλελεύθερη και παγκοσμιοποιημένη αγορά. Ο γνωστός Έλληνας οικολόγος Λεωνίδας Λουλούδης αποδεικνύει, στο κείμενο που ακολουθεί ότι τα προϊόντα αυτά υπακούουν στους νόμους της αγοράς που τα προωθεί κι όχι σε οποιοδήποτε επιστημονικό πλαίσιο. Οι ΓΤΟ, υποστηρίζει, αποτελούν μια ακόμα έκφραση της «κοινωνίας της διακινδύνευσης».

«GMOs»:

Ο «Αμερικανικός Παράγων» κατασκευάζει την Ευρωπαϊκή «Κοινωνία της Διακινδύνευσης»¹

Γράφει ο **Λεωνίδας Λουλούδης**

Η βιοτεχνολογική έρευνα εφαρμόζεται σε περισσότερα από δύο χιλιάδες εργαστήρια. Πεντακόσιοι οργανισμοί ξοδεύουν πέντε εκατομμύρια δολάρια το χρόνο σ' αυτή την τεχνολογία.

Οργανώνοντας το Γιουράσικ Παρκ

Ο Μάικλ Κράιτον δεν είναι πολύ γνωστός στην Ελλάδα. Όχι, πάντως, όσο ένα από τα έργα του, το «Πάρκο των δεινοσαύρων» ή αλλιώς το πασίγνωστο, σε μικρούς και μεγάλους, από την, κατά Στίβεν Σπίλμπεργκ, μεταφορά του στον κινηματογράφο: «Jurassic Park». Οι εκατοντάδες εκατομμυρίων θεατές του αν δεν διασκεδάζαν τόσο πολύ με την ευφάνταστη παρουσία των «προϊστορικών τεράτων» θα είχαν, ίσως, την ευκαιρία να διαπιστώσουν ότι ο Κράιτον, απόφοιτος της ιατρικής σχολής του Χάρβαρντ, δεν είχε γράψει απλώς ένα διασκεδαστικό έργο για μεγάλα, έστω παιδιά. Αντίθετα, πίσω από τις διασκεδαστικές περιπέτειες, διατύπωνε, ήδη από το 1990, μια ιδιαίτερα ανησυχητική προφητεία για το μέλλον των σύγ-

χρονων κοινωνιών. Και δεν αναφέρομαι τόσο στην παραδειγματικά εκλαϊκευμένη θεωρία του χάους την οποία ενσωματώνει στην πλοκή του έργου: «Η θεωρία του χάους λέει δύο πράγματα. Πρώτο, ότι τα σύνθετα συστήματα, όπως ο καιρός, έχουν μια υποκείμενη τάξη. Δεύτερο, λέει το αντίστροφο - ότι τα απλά συστήματα μπορούν να παράγουν σύνθετη συμπεριφορά». Αναφέρομαι σε όσα η επινόηση του «Γιουράσικ Πάρκ» μας υποχρεώνει να σκεφτούμε, και κυρίως ένα: γιατί η επανάσταση της βιοτεχνολογίας διαφέρει από τις παλιότερες επιστημονικές αλλαγές. Μας το εξηγεί στον πρόλογο του. Διαφέρει, λέει, για τρεις λόγους.

«Πρώτο, είναι πλατιά δεδομένη... μόνο στην Αμερική, η βιοτεχνολογική έρευνα εφαρμόζεται σε περισσότερα από δύο χιλιάδες εργαστήρια. Πεντακόσιοι οργανισμοί ξοδεύουν πέντε εκατομμύρια δολάρια το χρόνο σ' αυτή την τεχνολογία. Δεύτερο, το με-

γαλύτερο μέρος της έρευνας αυτής γίνεται απερίσκεπτα και επιπόλαια. Προσπάθειες για να φτιαχτούν πιο ανοιχτόχρωμες πέστορφες, ώστε να διακρίνονται καλύτερα μέσα στα ποτάμια, τετράγωνα δέντρα για ευκολότερη υλοτομία κ.λπ. Τρίτο, η εργασία είναι ανεξέλεγκτη. Κανένας δεν την επιβλέπει. Δεν υπάρχουν νόμοι να τη ρυθμίσουν. Δεν υπάρχει συνεπής κυβερνητική πολιτική στην Αμερική ή οπουδήποτε αλλού στον κόσμο... Αλλά το πιο ανησυχητικό είναι το γεγονός ότι ανάμεσα στους ίδιους τους επιστήμονες δεν υπάρχουν κέρβεροι... υπάρχουν ελάχιστοι μοριακοί βιολόγοι και ακόμα λιγότερα ερευνητικά ινστιτούτα χωρίς εμπορικές σχέσεις. Ο παλιός καιρός έχει περάσει. Η γενετική έρευνα συνεχίζεται με πολύ πιο αχαλίνωτο ρυθμό από πριν. Αλλά γίνεται κρυφά, βιαστικά και με σκοπό το κέρδος»².

Υπερβολές ενός τερατολόγου συγγραφέα επιστημονικής φαντασίας; Ακούμε τόσα τρομολαγνικά και εσχατολογικά σενάρια για το «τέλος του κόσμου» ώστε δεν θα είχα μεγάλη αντίρρηση να δεχθώ ότι ο Κράιτον υπερβάλλει. Έρχονται, όμως, και άλλα εγκυρότερα ονόματα να προσυπογράψουν τις ανησυχίες του. Πρόσφατα, κυκλοφόρησε και στην Ελλάδα, από τις πολύ προσεγμένες εκδόσεις «Σύναλμα», το βιβλίο (σχεδόν της ίδιας εποχής, 1991) ενός «μύθου» της σύγχρονης γενετικής πληθυσμών, της πληθυσμιακής βιολογίας και της Εξελικτικής, του Αμερικανού Ρίτσαρντ Λεβοντίν (Richard Lewontin).³ Αναφερόμενος στα ερευνητικά προγράμματα προσδιορισμού της αλληλουχίας του ανθρωπίνου γονιδιώματος, γράφει:

«Η συμμετοχή και ο έλεγχος ενός ερευνητικού προγράμματος πολλών δεκάτομμυρίων δολλαρίων διάρκειας 30 ή 50 ετών που περιλαμβάνει την καθημερινή εργασία χιλιάδων τεχνικών και επιστημόνων σε χαμηλότερες θέσεις αποτελεί εξαιρετικά ελκυστική προοπτική για ένα φιλόδοξο βιολόγο. Έτσι θα δημιουργηθούν μεγαλειώδεις καριέρες. Θα δοθούν βραβεία Νόμπελ. Θα προσφερθούν τιμητικές διακρίσεις. Σημαντικές αυθεντίες και τεράστιες εργαστηριακές υποδομές θα τεθούν στη διάθεση εκείνων που ελέγχουν αυτό το πρόγραμμα... Από τους μοριακούς βιολόγους που διδάσκουν σε πανεπιστήμια, πολλοί είναι επίσης βασικοί ερευνητές ή μέτοχοι σε βιοτεχνολογικές εταιρείες... Στο πρόγραμμα

Λεωνίδας Λουλούδης
Βασιλική Γεωργιάδου
Γιάννης Σταυρακάκης

ΦΥΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΗ
ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ "ΤΡΕΛΩΝ ΑΓΕΛΑΔΩΝ"

Διακινδύνευση και Αβεβαιότητα

Ένα αποκαλυπτικό βιβλίο -μοναδικό στην Ελλάδα- που εξετάζει το πρόβλημα της ΝΟΣΟΥ ΤΩΝ ΤΡΕΛΩΝ ΑΓΕΛΑΔΩΝ και τις επιπτώσεις του στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων, αλλά και την κρίση που επιφέρει στους Ευρωπαϊκούς θεσμούς.

Στα τρία κείμενα και το επίμετρο του βιβλίου, επιχειρείται μια διεπιστημονική προσέγγιση της κρίσης, ώστε να κατανοηθούν ορισμένες παραγνωρισμένες, αν όχι αγνοημένες πτυχές της βαθύτερης πολιτικής και κοινωνικής σημασίας της και να γίνουν προσιτά στον αναγνώστη μια σειρά από αναλυτικά εργαλεία, που φωτίζουν τις σημαντικότερες ίσως διαστάσεις της.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6 • ΑΘΗΝΑ, 10680

ΤΗΛ. 3607.744 • FAX 3623.093

E-mail: nefeli-p@otenet.gr • www.nefeli-books.gr

Η βιοτεχνολογία, επιπροσθέτως, στη σημερινή της καινοτομική ανάπτυξη, την ίδια στιγμή που, όπως κάθε τεχνική πρόοδος παράγει, εν μέρει, απρόβλεπτα αποτελέσματα, υποτάσσεται πλήρως στον κυρίαρχο λόγο της εδραιωμένης μορφής σχέσεων πολιτικής και οικονομικής εξουσίας.

προσδιορισμού της αλληλουχίας του ανθρώπινου γονιδιώματος βλέπουμε μια πτυχή της βιολογικής επιστήμης για την οποία κανείς δεν μιλά συχνά και είναι ίσως η πλέον μυθοποιημένη. Ενώ λέγεται ότι αποτελεί θεμελιώδη ανακάλυψη για τη φύση της ζωής, κρύβει συχνά απλές εμπορικές σχέσεις που προσφέρουν ισχυρότατη ώθηση στην καθοδήγηση και το αντικείμενο της έρευνας».

Τα ίδια, πάνω-κάτω, μας επιβεβαιώνει, από την άλλη πλευρά του Ατλαντικού ο Φρανσουά Γκρο (Francois Gross), ακαδημαϊκός, καθηγητής στο College de France και στο Ινστιτούτο Παστέρ, επιστημονικός σύμβουλος των πρωθυπουργών Μωρουά και Φομπιούς, επί προεδρίας Μιττεράν. Ο Γκρο εκτιμά ότι η αμερικανική εμπειρία δείχνει το δρόμο

«μιάς νέας οργανωτικής δομής, που συνδέει τον πανεπιστημιακό χώρο με τον κόσμο των επιχειρήσεων: τις καινοτομικές (start-up) επιχειρήσεις. Μεταξύ του 1977 και του 1984 είδαμε πολύ συχνά μεγάλους ερευνητές, συνήθως πολύ γνωστούς στον κλάδο τους σε θεωρητικό επίπεδο, να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες - πράγμα σπάνιο μέχρι τότε - και να αποφασίζουν να δημιουργήσουν προσωπικές επιχειρήσεις ή τουλάχιστον να γίνουν κύριοι εμψυχωτές τους. Τέτοια παραδείγματα αποτελούν οι περιπτώσεις του Βάλτερ Γκίλμπερτ (Walter Gilbert) και του Νταίβιντ Μπάλτιμορ (David Baltimore) στις ΗΠΑ (και οι δύο ερευνητές έχουν βραβευθεί με Νόμπελ) αλλά και του φημισμένου μοριακού βιολόγου Σάρλ Βάισεμαν (Charles Weismann), που εργάζεται στο Polytechnicum της Ζυρίχης».⁴

Πρώταξά αυτά τα εκτενή αποσπάσματα όχι για να επικαλεστώ τη συνηγορία ορισμένων διασήμων ή έγκυρων προσωπικοτήτων σε απόψεις που θα αναπτύξω στη συνέχεια αλλά για να δείξω ότι με ασυνήθιστη ευθυβολία, μια δεκαετία πριν (όλα αυτά τα βιβλία εκδόθηκαν στην τετραετία 1989-1991), προβλέπον αυτό του οποίου είμαστε εμείς μάρτυρες, στην αυγή της επόμενης δεκαετίας. Η βιολογία, η επιστήμη της ζωής ή έστω ένας κλάδος της, η λεγόμενη βιοτεχνολογία, σήμερα, όταν περισσότερο από ποτέ άλλοτε, διεισδύει επιτυχώς στα «ενδόθερα» του μυστικού της ζωής, είναι συνταυτισμένος με έξωθεν της επιστήμης επιβαλλόμενες ιεραρχήσεις: το χρήμα, το κεφάλαιο, την επένδυση, το κέρδος, την επιχειρηματικότη-

τα, με μία λέξη, την «αγορά» ως αφετηρία και κατάληξη της επιστημονικής καινοτομίας. Με αυτό δεν υπονοώ ότι ένα άλλο οικονομικο-κοινωνικό σύστημα, για παράδειγμα ο σοσιαλισμός, θα απεξαρτητοποιούσε, αυτομάτως, την ανάπτυξη της βιοτεχνολογίας από τις δικές του οικονομικο-κοινωνικές και, εν τέλει, ιδεολογικές αξίες. Στην πραγματικότητα, η εμπειρία έδειξε, με ακραίο παράδειγμα την περίφημη υπόθεση Λυσένκο στην ΕΣΣΔ, τόσο διδακτικά ιστορημένη από τον Ντομνίκ Λεκούρ στο ομώνυμο έργο του, το ακριβώς αντίθετο. Αυτό που προσπαθώ να πω είναι ότι αυτή η αλληλεξάρτηση «αγοράς» και βιοτεχνολογίας με σαφή κυριαρχία της πρώτης επί της δεύτερης, σε μια, κατά τον Φρανσουά Γκρο, «νέα οργανωτική δομή», ενέχει τη δική της δυναμική σημασία την οποία πρέπει να διαχωρίσουμε από την υπόλοιπη συζήτηση των επιπτώσεων της βιοτεχνολογίας στην οικονομία, την κοινωνία, το περιβάλλον, την υγεία των ανθρώπων. Γιατί πρέπει; Μα και απλώς για το γεγονός ότι η «οργανωτική δομή» προηγείται και οι λεγόμενες «επιπτώσεις» έπονται. Ή με άλλη διατύπωση, γιατί πολλές από τις «επιπτώσεις» παράγονται από τη συγκεκριμένη και όχι άλλη «οργανωτική δομή».

Όταν οι επιστήμονες κοιμούνται ήσυχoi

Συνεπώς με τη βιοτεχνολογία δεν ισχύει απλώς, αυτό που λέει ο Ζακ Ελίλ (Jacques Ellul), ότι, δηλαδή, κάθε τεχνική πρόοδος είναι πάντα διαφορούμενη:

«Ορισμένα αποτελέσματα είναι αναμενόμενα και ευπρόσδεκτα. Αλλά υπάρχουν πάντα δευτερεύοντα αποτελέσματα που δεν είχαν προβλεφθεί και που δεν ήταν δυνατόν να προβλεφτούν εξ ορισμού στο αρχικό στάδιο της εκάστοτε τεχνικής προόδου. Αυτή η μη προβλεψιμότητα προκύπτει από το γεγονός ότι η προβλεψιμότητα θεωρεί δεδομένη μια πλήρη δυνατότητα πειραματισμού σε όλους τους τομείς. Αυτό όμως είναι αδιανόητο».

Η βιοτεχνολογία, επιπροσθέτως, στη σημερινή της καινοτομική ανάπτυξη, την ίδια στιγμή που, όπως κάθε τεχνική πρόοδος πα-

ράγει, εν μέρει, απρόβλεπτα αποτελέσματα, υποτάσσεται πλήρως στον κυρίαρχο λόγο της εδραιωμένης μορφής σχέσεων πολιτικής και οικονομικής εξουσίας. Το ερώτημα είναι, συνεπώς, όχι «ποιος κάνει κουμάντο» σε αυτή τη νέα «οργανωτική δομή» της βιοτεχνολογικής επανάστασης, διότι η προαναφερθείσα σχέση υποταγής δεν αφήνει περιθώρια αμφιβολίας. Το καίριο ερώτημα είναι, με δεδομένη αυτή την ασυμμετρία δύναμης, ποια είναι η επίπτωσή της στη διαδικασία και την παραγωγή του βιοτεχνολογικού προϊόντος. Ένα παράδειγμα, ίσως, αποσαφηνίζει περισσότερο την κρισιμότητα αυτού του ερωτήματος. Σε ένα από τα πρώτα χρονικά του ιστορικού επιτεύγματος παραγωγής του πρώτου θηλαστικού κλώνου προερχόμενου από ενήλικα κύτταρα, της πασίγνωστης «Ντόλλυ» (Ιούλιος του 1995), η συγγραφέας Τζίνα Κολάτα (Gina Kollata)⁵ παραθέτει αποσπάσματα συνομιλιών της με έναν από τους δημιουργούς της «Ντόλλυ», τον Σκωτσέζο εμβρυολόγο Γιάν Βίλμουτ (Ian Wilmut) του Ινστιτούτου Roslin. Σε όλο το βιβλίο ο Βίλμουτ δεν παύει να επαναλαμβάνει ότι οι ηθικές πλευρές της επιστημονικής εργασίας του δεν τον αφορούν. Σε μιά από τις πολλές αναφορές του στο ζήτημα λέει:

«Δεν είμαι ανόητος. Ξέρω τι ενοχλεί τον κόσμο γύρω από αυτό. Καταλαβαίνω γιατί ξαφνικά ο κόσμος βρίσκεται έξω από την πόρτα μου. Αλλά αυτή είναι η δουλειά μου. Ήταν πάντοτε η δουλειά μου και δεν έχει τίποτε να κάνει με τον κλωνισμό ανθρώπινων όντων. Δεν κρύβομαι πίσω από αυτό που κάνω, αν αυτό θέλετε να μάθετε. Κοιμάμαι πολύ ήσυχος». (σ. 21).

Είναι, όμως, αυτή όλη η αλήθεια του; Μερικές σελίδες πιο κάτω (192-193), όμως, η συγγραφέας συνομιλεί με τον Βίλμουτ, όταν ο τελευταίος έχει έρθει στη Νέα Υόρκη (Ιούνιος του 1996), να συζητήσει με επενδυτές οι οποίοι ενδιαφέρονταν να διερευνηθούν τις δυνατότητες χρήσης του κλωνισμού για τη δημιουργία αγελάδων απρόσβλητων από τη νόσο των τρελών αγελάδων.

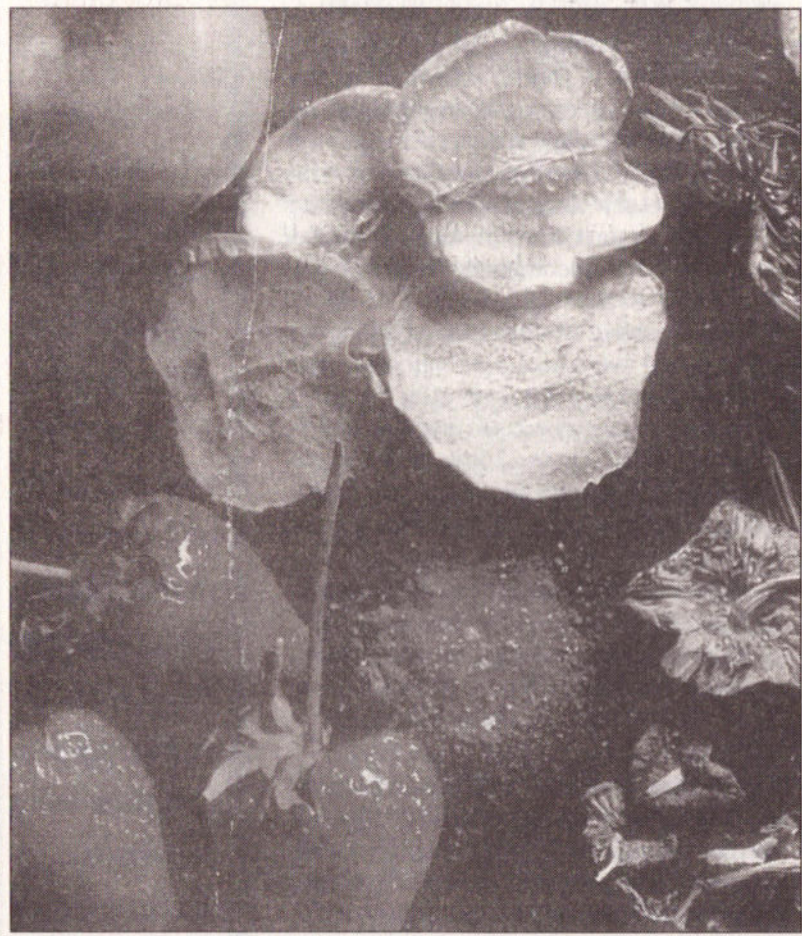
Ο «Βίλμουτ», γράφει η Κολάτα, «μου είπε ότι έχει καταστρώσει ένα σχέδιο για να αποφύγει τον καταγλισμό των ερωτήσεων για τα ηθικά ζητήματα του κλωνισμού ενήλικων και, ειδικότερα, ενήλικων ανθρώπων. Προσπαθούσε να επιτύχει αυτό που ο ίδιος αποκαλούσε «marketing», με το οποίο εννοούσε την προεκτική επιλογή των λόγων του ώστε να

αποφύγει να εισέλθει σε ηθικολογικές συζητήσεις περί κλωνισμού ανθρώπων. Ο φόβος του ήταν ότι επειδή ο ίδιος αυτοπροσδιορίζεται ως μη Χριστιανός, τα επιχειρήματά του θα εβάλοντο για αυτό που ο ίδιος ήταν, τις πεποιθήσεις του, ή «την έλλειψη αυτών» μου είπε. Ήθελε να χαράξει μια λεπτή γραμμή έτσι ώστε να μην ενθαρρύνει τον κλωνισμό ανθρώπων αλλά, συγχρόνως, να μην ενθαρρύνει μια πολύ ευρεία απαγόρευση του κλωνισμού η οποία, ενδεχομένως, θα σταματούσε σημαντική επιστημονική έρευνα. Έτσι, συνέχισε, «είπε στον εαυτό του να μην παρασυρθεί σε συζητήσεις επί του τι μπορεί να σημαίνει ο κλωνισμός». Στην προσπάθειά του να γλυτώσει από αυτές τις «πιέσεις» ο Βίλμουτ εξομολογείται ότι την καλύτερη βοήθεια πήρε από ένα ειδικό των δημοσίων σχέσεων, ο οποίος του είπε: «Πες ότι έχεις βγει να περπατήσεις μια γκρίζα, μίσηρη μέρα, αναβαίνεις ένα λόφο, είσαι κουρασμένος και σκέφτεσαι, «Γιατί να πάρει ο διάβολος το κάτω αυτό;» Μετά γυρνάς πίσω σπίτι, κάνεις ένα ντους και λες, «Είναι πράγματι υπέροχο. Αυτό είναι». Και ο Βίλμουτ τελειώνει την εξομολόγησή του ως εξής: «Ο Θεός να με βοηθήσει, είναι σκληρό. Αλλά, από την άλλη πλευρά, τι φανταστική ευκαιρία μου δίνε-ται».

Νομίζω, ότι το περιστατικό είναι εξαιρετικά υποστηρικτικό για όσα θέλω να επιστήσω εδώ την προσοχή. Ποια είναι αυτά; Ας πάρουμε τα σημεία του μονολόγου αυτού του μεγάλου επιστήμονα με τη λογική σειρά εκφοράς τους. Κατ' αρχήν αποστασιοποιείται από τη συνολική σημασία αυτού που κάνει. Γι' αυτόν είναι «η δουλειά του» που δεν έχει να κάνει τίποτε με τον «κλωνισμό ανθρώπων». Έτσι, λέει, «κοιμάμαι ήσυχος», αδιαφορώντας γι' αυτούς που βρίσκονται «έξω από την πόρτα του». Στη συνέχεια, μόλις ένα χρόνο από την επιστημονική του επιτυχία, βρίσκεται στην Αμερική μιλώντας με «επενδυτές», προκειμένου να λύσει συγκεκριμένο τεχνολογικό πρόβλημα μεγάλης πολιτικής σημασίας (τη νόσο των «τρελών αγελάδων») δια του κλωνισμού. Ομολογεί ότι δέχεται «πιέσεις» για τη γενικότερη σημασία «της δουλειάς του». Έτσι, οργανώνει Marketing προκειμένου να διαπραγματευθεί τη «δουλειά του» με οικονομικούς παράγοντες και χαράσει στρατηγική «λεπτής γραμμής» μεταξύ κλωνισμού αγελάδων και ανθρώπων χωρίς να παρασύρεται σε γενικές συζητήσεις περί κλωνισμού. Τέλος, πεί-

Προσπαθούσε να επιτύχει αυτό που ο ίδιος αποκαλούσε «marketing», με το οποίο εννοούσε την προεκτική επιλογή των λόγων του ώστε να αποφύγει να εισέλθει σε ηθικολογικές συζητήσεις περί κλωνισμού ανθρώπων.

θεται από ειδικό της επικοινωνίας να χαιρέται τη ζωή του ως έχει και, αν και άθεος, επικαλείται τον... θεό για τα περαιτέρω. Ο Μπρούνο Λατούρ (Bruno Latour)⁶ θα πρέπει να αισθάνεται πλήρως δικαιωμένος με τη «λογική» Βίλμουτ. Αυτός δεν έδειξε ότι ο διαχωρισμός της κοινωνίας από τη φύση,

του ανθρώπου από το πράγμα, της επιστήμης από την κουλτούρα ουδέποτε υπήρξε παρά τις περι του αντιθέτου αντιλήψεις των μοντέρνων; Μάρκετινγκ, επενδυτές, πιέσεις, δημόσιες σχέσεις, λεπτές γραμμές μεταξύ κοινωνικής ανοχής και απαγόρευσης, χρηματοδότηση αντιμετώπισης πολιτικών κρίσεων (επιδημία ΝΤΑ) δια της επιστήμης και της τεχνολογίας. Όλα αυτά τι σχέση έχουν με ό,τι ο Βίλμουτ αποκαλεί «η δουλειά μου» και εννοεί «η επιστήμη μου»; Καμία και μεγάλη είναι η απάντηση. Καμία, όταν τον σκεφτόμαστε να δουλεύει επί 23 χρόνια από τις 9π.μ. μέχρι τις 6μ.μ., ως ακόμη ένας επιστήμονας σε ένα γνωστό ερευνητικό ίδρυμα κάπου στην σκαλισμένη ύπαιθρο. Μέχρι τις 5 η ώρα το απόγευμα της 5η Ιουλίου 1996 (όταν γεννήθηκε η Ντόλλυ). Μεγάλη, όταν, αυτό που ονομάζει

«δουλειά μου», αφορά, έκτοτε, την παγκόσμια οικονομία και κοινωνία, την κουλτούρα ολόκληρης της ανθρωπότητας. Όταν η δουλειά του είναι, ενδεχομένως, με μια έννοια, η αφετηρία μιας νέας κουλτούρας της ανθρωπότητας. Όσα μένουν για τον ίδιο είναι η χαρά της δημιουργίας και η δίστομη μάχαιρα της επιτυχίας, στοιχεία της προσωπικής του ιστορίας που δεν μας ενδιαφέρει. Αυτό που σίγουρα δεν αφορά αυτόν αλλά όλους μας είναι ό,τι μέχρι τότε αποκαλούσε «η δουλειά μου». Και αυτό είναι η αδιαιρέτως ενοποιημένη βιοηθική, ιδεολογική, επιστημονική, τεχνολογική, οικονομική, κοινωνική, περιβαλλοντική σημασία του κλωνισμού σε ένα κόσμο που κυριαρχείται από το αναγωγικό λεξιλόγιο της «αγοράς»: επενδύσεις, κέρδος, marketing, κόστος-όφελος κ.λπ.

Μια ενοχλητική συζήτηση

Συνιστά αυτό ένα κοινωνικό ζήτημα καθολικής σημασίας από μόνο του άξιο διερεύνησης ή όχι; Και αν ναι, τότε γιατί αυτή η συζήτηση δεν γίνεται αλλά αντίθετα η συζήτηση εστιάζεται μονότονα και, εν πολλοίς αδιέξοδα, στις «φιλοσοφικές» όψεις, με τον μανδύα της «βιοηθικής» ή στις «τεχνικές», με τον μανδύα των «επιπτώσεων» στην υγεία, το περιβάλλον, την οικονομία. Όψεις άκρως ενδιαφέρουσες αλλά, εντέλει, μερικευμένες και συχνά περιοριστικές του συνολικού προβλήματος. Ένα τέτοιο παράδειγμα μερικευτικής θεώρησης έχει γίνει με επιτυχία από τον Ρ. Στράουγκαν (R. Straughan).⁷ Την θεωρώ επιτυχή γιατί αντιμετωπίζει ένα πραγματικό πρόβλημα. Την ηθελμένη ή αθέλητη σύγχυση «βιοηθικών» και «οικονομικο-τεχνικών» ή «περιβαλλοντικών» ανησυχιών στη συζήτηση περί Γενετικώς Τροποποιημένων Οργανισμών (εφεξής ΓΤΟ). Ο Στράουγκαν στη μελέτη του, την οποία ειρήσθω εν παρόδω έχει χρηματοδοτήσει η πολυεθνική ICI seeds, διακρίνει τις επιφυλάξεις εναντίον της βιοτεχνολογίας φυτών σε «εσωτερικές» (intrinsic) και «εξωτερικές» (extrinsic). Στην «εσωτερική» θεώρηση η βιοτεχνολογία είναι απορριπτή αυτή καθ' εαυτή, στην «εξωτερική» είναι απορριπτή λόγω των συνεπειών της. Έτσι, κατά τον Στράουγκαν, η κριτική της βιοτεχνολογίας ως πρά-

ξης θεολογικά βλάσφημης, παραβιάζοντας τη φύση, αναγωγιστικής και αντι-ολιστικής δεν μπορεί να συγγέται και, πάντως, καθιστά περιττή τη συζήτηση για τις συνέπειές της στην ευγονική, τη δημόσια υγεία και ασφάλεια, το περιβάλλον και την αγροτική οικονομία. Πράγματι, δεν παράγει νόημα, για να πάρουμε ένα ενδεικτικό παράδειγμα, η συζήτηση μεταξύ ενός βαθειά θρησκευόμενου ή ενός ακτιβιστή της βαθιάς οικολογίας με έναν αγνωστικιστή υπέρμαχο της μηχανιστικής περί φύσεως αντίληψης, περί των συνεπειών των ΓΤΟ στο περιβάλλον. Πρόκειται για διάλογο κουφών. Η πρόταση Στράουγκαν δείχνει μεν την έξοδο από το πρόβλημα αλλά αφήνοντας το πίσω άλντο. Είναι ουδέτερη η μερίκευση την οποία προτείνει; Η πρόκειται για μεθοδευμένη διολίσθηση της αδιαίρετης πολιτικής σημασίας μιας επιστημονικής / τεχνολογικής καινοτομίας σε μη πολιτικές (ακόμα και όταν μιλούν για οικονομικο-κοινωνικές επιπτώσεις), διαχειριστικές, θα έλεγα, περιοχές συζητήσεων και διαπραγματεύσεων ώστε να καταστεί αναπόδραστη η υιοθέτηση των εφαρμογών της από την κοινωνία; Το ερώτημα δεν είναι θεωρητικό. Αν δεχθούμε ότι υπάρχει αυτή η «οργανωτική αρχή» οικονομικών και επιστημονικών συμφερόντων, για την οποία μίλησα παραπάνω, είναι προφανές ότι τα σχέδια της έχουν εκκολληθεί στο συνεκτικό πεδίο της άρνησης κάθε «εσωτερικής» ανησυχίας. Δηλαδή σε μεγάλη και αγεφύρωτη απόσταση, όπως αποδεικνύεται τουλάχιστον στην Ευρωπαϊκή περίπτωση, από την ευρύτερη κοινωνία των πολιτών / καταναλωτών. Φαίνεται μάλιστα, ότι τόσο πολύ αποστασιοποιείται η τελευταία από την «οργανωτική αρχή» ώστε να απαιτούνται εκτός των θεσμικών εγγυήσεων και ελέγχων, πολύπλοκα και πανάκριβα στρατηγήματα δημοσίων σχέσεων και, κάποτε, όχι σπάνια, η χρήση βίας ώστε να γεφυρωθεί η επικοινωνία της «οργανωτικής αρχής» με την κοινωνία των πολιτών / καταναλωτών και να καμφθούν οι αντιστάσεις της. Συνιστά αυτός ο εκ των άνω πιεστικός αναγκασμός της κοινής γνώμης, αν όχι μια διαστρέβλωση, πάντως μία «μετάλλαξη» της φιλελεύθερης κοινοβουλευτικής δημοκρατίας ή όχι; Αυτό το δυσάρεστο ερώτημα νομίζω ότι συστηματικά αποφεύγεται στη συζήτηση περί ΓΤΟ διά της μερικεύσεως ή «μεταφράσεως» του σε πρόβλημα είτε «βιοηθικό - νομικό» είτε «οικονομικο-τεχνικό». Ίσως διότι η απάντηση του απαιτεί την κατάδυση σε ορισμένες όχι και τόσο διαφανείς ή άοσμες όψεις της πολιτικής δημοκρα-

τίας των κοινωνιών της ύστερης νεοτερικότητας.

«Τα γονίδια εισβάλλουν στο χωράφι»: μια διδακτική ιστορία

Η Ευρώπη αντιμετώπισε θεσμικά την εισβολή των ΓΤΟ αρκετά νωρίς. Έτσι, τουλάχιστον, φάνηκε να πιστεύει. Εκ των υστέρων αποδείχθηκε ότι η πρώτη αυτή θεσμική αντιμετώπιση ήταν, επικεικώς κρινόμενη, σε σχέση με την πολυπλοκότητα και την επικινδυνότητα του θέματος, «πρωτόγονη». Λειτουργήσε, όμως, ανασταλτικά έναντι της εξίσου «πρωτόγονης» επιθετικότητας των βιοτεχνολογικών εταιρειών να επιβάλλουν τα προϊόντα τους στην αγορά. Αλλά ας πάρουμε τα γεγονότα με τη σειρά τους. Οι πρώτες Οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη ρύθμιση του καθεστώτος απελευθέρωσης ΓΤΟ σε εργαστηριακό χώρο (Οδ. 219 / 1990) και σε εμπορεύσιμες καλλιέργειες (Οδ. 220 / 1990) επέτρεψαν να εγκριθούν μέχρι 1.12.1997 περί τα 11 βιοτεχνολογικά προϊόντα. Θα χρειαστούν οκτώ ολόκληρα χρόνια μέχρι ότου η Οδηγία 220 τροποποιηθεί έτσι ώστε να υποχρεώνει την επισήμανση με ετικέτα όλων των ΓΤΟ που κυκλοφορούν στο εμπόριο (Κανονισμός 1139/98 σε αντικατάσταση του ακυρωθέντος Καν. 1813/97, για το ίδιο θέμα). Τον ίδιο χρόνο θα εκδοθούν και οι Αποφάσεις: 98/292 (εμπορία καλαμποκιού/ζωοτροφές της Novartis, 98/293 (εμπορία καλαμποκιού / ζωοτροφές της AgrEvo), 98/294 (καλαμπόκι/καλλιέργεια της Monsanto) και δυο Αποφάσεις για ελαιοκράμβη. Την ίδια εποχή, στην Ελλάδα η εταιρεία Zeneca Hellas αναγκάζεται, υπό την πίεση της τοπικής κοινωνίας, να διακόψει την πρώτη πειραματική καλλιέργεια στην πεδινή Ηλεία. Δύο χρόνια αργότερα, στη χώρα μας είχαν πραγματοποιηθεί πέντε πειραματικές καλλιέργειες, ενώ είχαν απορριφθεί πάνω από 30 αιτήσεις για πειραματικές καλλιέργειες ξένων πολυεθνικών αλλά και ελληνικών εταιρειών. Ο τότε υφυπουργός ΠΕΧΩΔΕ, αρμόδιος για το θέμα περιέγραφε τις δυσκολίες.

Φαίνεται μάλιστα, ότι τόσο πολύ αποστασιοποιείται η τελευταία από την «οργανωτική αρχή» ώστε να απαιτούνται εκτός των θεσμικών εγγυήσεων και ελέγχων, πολύπλοκα και πανάκριβα στρατηγήματα δημοσίων σχέσεων και, κάποτε, όχι σπάνια, η χρήση βίας ώστε να γεφυρωθεί η επικοινωνία της «οργανωτικής αρχής» με την κοινωνία των πολιτών / καταναλωτών και να καμφθούν οι αντιστάσεις της.

Οι δυνατότητες των δημοσίων φορέων να κάνουν έλεγχο, ακόμα και σε οργανωμένα κράτη, είναι ελάχιστες. Οι εταιρείες αυτές δαπανούν κάθε χρόνο δισεκατομμύρια δολάρια για νέες έρευνες και ο μεταξύ τους ανταγωνισμός είναι πολύ σκληρός. Είναι ένα κεφάλαιο που δεν μπορεί να το αγνοεί κανείς»

«Η χώρα μας ακολουθεί την πλέον επιφυλακτική στάση σε σχέση τις υπόλοιπες χώρες... αυτή η αντίσταση δεν είναι αποτελεσματική... ακόμη και αν η Ελλάδα (η Αυστρία, το Λουξεμβούργο...) αντισταθούν, το γενετικά τροποποιημένο προϊόν μπορεί να περάσει κάλλιστα στην Ε.Ε. μέσω μιας άλλης χώρας. Αυτή τη στιγμή η Ευρώπη διχάζεται ανάμεσα σε τέσσερις κατευθύνσεις: την ανάγκη της να προστατεύσει τους καταναλωτές, την οικονομική επιταγή να κάνει τη βιομηχανία της ανταγωνιστική, τη διάθεση της να σεβαστεί τις θέσεις των εθνικών κυβερνήσεων και την επιθυμία της να διατηρήσει καλές σχέσεις με τις ΗΠΑ.

(η πρακτική της Ε.Ε. να δίνει με μεγάλη δυσκολία μεμονωμένες άδειες για κάθε προϊόν ξεχωριστά έχει εννευρίσει πολύ την υπερδύναμη).⁸ Από αυτή την άποψη, ή έστω και καθυστερημένη ή και ατελής (δεν περιλαμβάνει τις ζωοτροφές) επισήμανση με ετικέτα των ΓΤΟ, μπορεί να θεωρηθεί μια προσωρινή νίκη της Ευρώπης, όπως άλλωστε και η έγκριση του Κανονισμού 258/1997 (αναφέρεται σε τρόφιμα προερχόμενα από ΓΤΟ. Τα εν λόγω τρόφιμα αποκαλούνται «νεοφανή»). Αλλά σε μια άλλη συνέντευξη, με τίτλο: «Δεν μπορούμε να κλείσουμε τις πόρτες στα μεταλλαγμένα», ο υφυπουργός υποδεικνύει τον λόγο της θεσμικής καθυστέρησης:

Η τεχνολογία δεν είναι κτήμα κρατών, ούτε καν ανωτάτων ιδρυμάτων, όπως συνέβαινε, για παράδειγμα, με την πυρηνική ενέργεια. Είναι θέμα που διαχειρίζονται πέντε ή έξι πολυεθνικές εταιρείες. Αυτό δείχνει ότι ο έλεγχος που θα μπορούσε να ασκηθεί είναι μειωμένος. Οι δυνατότητες των δημοσίων φορέων να κάνουν έλεγχο, ακόμα και σε οργανωμένα κράτη, είναι ελάχιστες. Οι εταιρείες αυτές δαπανούν κάθε χρόνο δισεκατομμύρια δολάρια για νέες έρευνες και ο μεταξύ τους ανταγωνισμός είναι πολύ σκληρός. Είναι ένα κεφάλαιο που δεν μπορεί να το αγνοεί κανείς».⁹

Λίγο αργότερα ο υφυπουργός δηλώνει στον τύπο ότι ζήτησε από τους συναρμόδιους υπουργούς να συμφωνηθεί ένα μορατόριουμ δύο ετών (το οποίο να επεκταθεί και στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες), έτσι ώστε στο μεταξύ

«να ολοκληρωθούν οι αναγκαίες τροποποιήσεις στη σχετική νομοθεσία (Οδ. 90/220) αλλά και να οργανωθούν και να βελτιωθούν οι ελληνικοί ελεγκτικοί μη-

χανισμοί - τα δύο αρμόδια όργανα, η Γενική Γραμματεία Καταναλωτή και το Γενικό Χημείο του Κράτους, δεν διαθέτουν ακόμη τις κατάλληλες ελεγκτικές μεθόδους. Η μέθοδος που χρησιμοποιούν είναι εξαιρετικά πολύπλοκη και χρονοβόρα (σχεδόν ανεφάρμοστη)».¹⁰

Βρισκόμαστε στο 2001. Έχει περάσει ένας χρόνος από την τελευταία δήλωση του υφυπουργού ΠΕΧΩΔΕ, όταν οι κυβερνήσεις τεσσάρων κρατών μελών, της Βρετανίας, της Γαλλίας, της Γερμανίας και της Σουηδίας παραδέχονται επισήμως ότι ΓΤ σπόροι ελαιοκράμβης εισήχθησαν, «κατά λάθος» από τον Καναδά και καλλιεργήθηκαν, σε χιλιάδες στρέμματα, στις χώρες τους. Οι γαλλικές και αμερικανικές εταιρείες που προμηθεύουν τη Μ. Βρετανία, με σπόρους αραβοσίτου δηλώνουν ότι δεν μπορούν να εγυνηθούν ότι οι σπόροι είναι καθαροί και δεν έχουν υποστεί μετάλλαξη σε μικρό ποσοστό. Σε άρθρο του έγκυρου περιοδικού *New Scientist* αναφέρεται ότι «σπόροι που έχουν υποστεί μόνο μικρή μετάλλαξη ύψους 1% πωλούνται και καλλιεργούνται σε ολόκληρη την Ευρώπη». Η εταιρεία Hi Bred, πρωτοπόρος στη σποροπαραγωγή «κανονικών αλλά και μεταλλαγμένων σπόρων» παραδέχεται ότι «μια μικρή ανάμιξη των δυο τύπων σπόρων είναι αναπόφευκτη». Εδώ να υπενθυμίσω ότι στις συζητήσεις για την επιβολή ετικέτας επισήμανσης οι Αμερικανοί είχαν δηλώσει ότι είναι εντελώς αντίθετοι με τον διαχωρισμό - από το χωράφι - των παραγωγικών γραμμών σε συμβατικές και μεταλλαγμένες καλλιέργειες. Φαίνεται ότι είχε έρθει η στιγμή και να επιβάλλουν την άποψη τους de facto στην Ευρώπη. Από τον Μάρτιο το ελληνικό γραφείο της Greenpeace έχει καταγγείλει ότι και στην Ελλάδα, στην Λάρισα, έχουν «ακούσια» καλλιεργηθεί μεταλλαγμένοι σπόροι βαμβακιού.¹¹ Έχουν μεσολαβήσει οι εκλογές της 9ης Απριλίου και το ΥΠΕΧΩΔΕ έχει εγκατασταθεί νέος υφυπουργός ο οποίος, μάλιστα, έχει διακριθεί ως ηγετικό στέλεχος του ελληνικού οικολογικού κινήματος. Οι ελληνικές αρχές, ιδιαίτερα το Υπουργείο Γεωργίας, με μεγάλη καθυστέρηση και συνεχείς παλινοδίες παραδέχονται την ύπαρξη του προβλήματος. Όπως δηλώνει ο νέος υφυπουργός ΠΕΧΩΔΕ «Οι γενετικά τροποποιημένες καλλιέργειες βαμβακιού θα καταστραφούν και θα υπάρξει πλήρης αποζημίωση των αγροτών, μόλις ολοκληρωθεί η διαδικασία εντοπισμού των περιοχών που έχουν σπαρεί με ύποπτες σπορομερίδες». Η «Ελλάδα», συμπληρώνει, «θα είχε συμφέ-

ρον να καθυστερήσει ή να απαγορεύσει την καλλιέργεια ΓΤΟ και να προωθήσει τις εγχώριες μορφές γεωργίας». Συνάμα προτείνεται «ζώνες απαλλαγμένες από καλλιέργειες ΓΤΟ... στην Ελλάδα: μια τέτοια ζώνη θα μπορούσε να είναι η Κρήτη»¹². Μετά από ένα μήνα ο υφυπουργός ΠΕΧΩΔΕ δίνει περισσότερες εξηγήσεις. Οι εταιρείες, τονίζει «έπαιξαν άσχημο παιχνίδι. Πρώτον διότι δεν έκαναν τους ελέγχους ως όφειλαν, όταν εισήγαγαν τους σπόρους, δεύτερον διότι δεν συνόδευσαν τα προϊόντα τους με τα αντίστοιχα πιστοποιητικά. Τρίτον και κυριότερο, διότι με τις δικαστικές προσφυγές καθυστέρησαν τον έλεγχο για δυο μήνες. Η ευθύνη τους είναι πολύ μεγάλη. Υπάρχει δόλος». Όταν ερωτάται για τη θέση της κυβέρνησης υποστηρίζει ότι είναι επιφυλακτική αλλά προσθέτει: «Υπάρχουν όμως μέλη της κυβέρνησης και παράγοντες του πολιτικού και επιχειρηματικού βίου που είναι υπέρ της εισαγωγής της γενετικής μηχανικής» και προτείνει στην Ευρωπαϊκή Ένωση τη δημιουργία γεωργικών ζωνών ελεύθερων από ΓΤΟ, υποδεικνύοντας ως τόπο εφαρμογής την Κρήτη «η οποία δεν έχει βιομηχανικά φυτά σε μεγάλη έκταση» έτσι θα «δημιουργηθεί μια ιδιαίτερη αγορά για τους καταναλωτές εκείνους που θα ήθελαν να διασφαλίζουν το τι τρώνε».¹³

Είναι προφανές από την παραπάνω δήλωση ότι η πρόταση του αρμόδιου υφυπουργού αφενός αποδέχεται, για πρώτη φορά ρητά, ότι ΓΤΟ θα εισέλθουν στην εμπορευματική γεωργική παραγωγή της Ελλάδας και αφετέρου ότι αυτό θα γίνει με τη δημιουργία μιας ιδιαίτερης αγοράς (πρόταση ελεύθερων ζωνών) «για τους καταναλωτές εκείνους που θα ήθελαν να διασφαλίσουν το τι τρώνε». Νομίζω ότι δεν αυθαιρετεί κανείς, αν, ερμηνεύοντας την κυβερνητική θέση, οδηγηθεί σε ορισμένα συμπεράσματα. Επειδή είναι μάλλον αυτονόητο πως δεν υπάρχουν καταναλωτές οι οποίοι δεν θα ήθελαν να διασφαλίσουν το τι τρώνε, η κυβέρνηση δέχεται ότι, πρώτο, σε κάποιους καταναλωτές η ίδια δεν θα μπορεί να διασφαλίζει τι θα τρώνε, δεύτερον, ότι σε κάποιους θα διασφαλίζει τι θα τρώνε και τρίτον, μιλώντας για μια «ιδιαίτερη αγορά» δεν διευκρινίζει αν αυτή θα είναι ακριβότερη ή φθηνότερη από την «κοινή αγορά» και συνεπώς αν οι περισσότεροι ή οι λιγότεροι καταναλωτές θα ξέρουν ή δεν θα ξέρουν τι τρώνε. Παράδοξες θέσεις για μια σοσιαλιστική ή απλώς υπεύθυνη κυβέρνηση, αν δεν αποτελούν εκδήλωση της αμηχανίας της ενώπιον γεγονότων τα οποία ελάχιστα κατανοεί και ακόμη

λιγότερο ελέγχει πολιτικά. Αλλά είναι ώρα να συνοψίσουμε τα πεπραγμένα μιας δεκαετίας προστασίας του καταναλωτή στην Ευρωπαϊκή Ένωση από την «εισβολή των γονιδίων στο χωράφι», κατά την επιτυχή έκφραση συναδέλφου μου, στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο, Ν. Μπεόπουλου.¹⁴

Η Ευρωπαϊκή Ένωση πρωτοπορεί θεσμικά αλλά αργοπορεί εκτελεστικά

Δέκα χρόνια μετά τις πρώτες θεσμικές Δρυσίσεις για την προστασία του καταναλωτή, από την εισαγωγή των ΓΤΟ στην εμπορευματική παραγωγή, η Ευρωπαϊκή Ένωση εξακολουθεί να θεσμοθετεί αμυνόμενη στις επιθετικές πρωτοβουλίες της «εκνευρισμένης υπερδύναμης». Οι πρώτες Οδηγίες του 1990, πρόχειρες, ανεπαρκείς, ελλειπείς, δεν αποτελούσαν παρά το προσωρινό φρένο στην εισβολή των ΓΤΟ στην Ευρώπη. Θα πρέπει, πάντως, να μην περάσει απαρατήρητο το γεγονός ότι οι δυο Οδηγίες 219/90 και 220/90 θέσπισαν για πρώτη φορά σε υπερεθνικό επίπεδο την πρωτοποριακή «αρχή της προφύλαξης». Η αρχή της προφύλαξης (the precautionary principle) σύμφωνα με ένα grosso modo ορισμό, τον οποίο δίνει ο ειδικός νομικός Γιώργος Μπάλιας,¹⁵ σημαίνει ότι, όταν υπάρχει απειλή σοβαρής ή μη αναστρέψιμης βλάβης του περιβάλλοντος ή της υγείας του ανθρώπου, η επιστημονική αβεβαιότητα δεν μπορεί να αποτελέσει λόγο για την αναβολή λήψης μέτρων πρόληψης της βλάβης. Δηλαδή, για πρώτη φορά η επιστημονική αβεβαιότητα δεν αδρανοποιεί αλλά δημιουργεί υποχρέωση για λήψη προληπτικών μέτρων (σημείο σημαντικό στο οποίο θα επανέλθουμε). Όπως αναφέρει ο Μπάλιας, η εφαρμογή της αρχής της προφύλαξης στις προαναφερθείσες Οδηγίες της Ένωσης, φιλοσοφικός απόηχος της «αρχής της ευθύνης» του Χανς Γιόνας («να τείνουμε ευήκοοι ούς προς το χειρότερο»), δεν έγινε αποδεκτή στο διεθνές εμπόριο όπου συνέχιζε να υπάρχει για πολύ μεγάλο διάστημα έλλειψη

Είναι προφανές από την παραπάνω δήλωση ότι η πρόταση του αρμόδιου υφυπουργού αφενός αποδέχεται, για πρώτη φορά ρητά, ότι ΓΤΟ θα εισέλθουν στην εμπορευματική γεωργική παραγωγή της Ελλάδας και αφετέρου ότι αυτό θα γίνει με τη δημιουργία μιας ιδιαίτερης αγοράς

Δέκα χρόνια μετά τις πρώτες θεσμικές ρυθμίσεις για την προστασία του καταναλωτή, από την εισαγωγή των ΓΤΟ στην εμπορευματική παραγωγή, η Ευρωπαϊκή Ένωση εξακολουθεί να θεσμοθετεί αμυνόμενη στις επιθετικές πρωτοβουλίες της «εκνευρισμένης υπερδύναμης».

συγκεκριμένου κανονιστικού πλαισίου, κυρίως λόγω σθεναρής αντίθεσης των ΗΠΑ και της πανίσχυρης επιρροής τους στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου. Τελικώς, μετά την αποτυχία της συνάντησης της Καρθαγένης (1999) για την υπογραφή Πρωτοκόλλου Βιοασφάλειας, στο πλαίσιο της Σύμβασης για τη Βιοποικιλότητα, η συμφωνία επετεύχθη, ένα χρόνο αργότερα, στο Μόντρεαλ. Το αντικείμενο της συμφωνίας ήταν η πιθανή βλαπτικότητα των ΓΤΟ και η εφαρμογή της αρχής της προφύλαξης. Αυτά ως προς τον - σημαντικό νομικό - τύπο ως προς την ουσία, όμως, την εφαρμογή, ο δρόμος αναμένεται πολύ μακρύς. Ας κρατήσουμε, όμως, τρία σημεία, το δυσμενές κλίμα της διεθνούς πολιτικής εντός του οποίου δοκιμάζονται οι όποιες, έστω διστακτικές και ισχνές, θετικές πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, την εισαγωγή της αρχής της προφύλαξης και την αναγνώριση της επιστημονικής αβεβαιότητας. Το 1997, η τροποποίηση της Οδηγίας 220 και ο Κανονισμός των «νεοφανών τροφίμων» επιβάλλουν μεν τις ετικέτες σήμανσης αλλά όταν η αγορά της Ευρωπαϊκής Ένωσης πλέον έχει κατακλυσθεί από «άνωνμα» προϊόντα ΓΤΟ. Σύμφωνα με στοιχεία της Βρετανικής Ομοσπονδίας Τροφίμων και Ποτών, το μεγαλύτερο τμήμα των παραγωγών σόγιας που εισάγονται στην Ευρωπαϊκή Ένωση προέρχονται από τις ΗΠΑ, όπου η παραγωγή σόγιας περιέχει ΓΤΟ σε ολοένα και μεγαλύτερα ποσοστά. Το 1995, οι ΗΠΑ εξήγαγαν στην Ένωση τους 9.7% εκατομμύρια τόννους προϊόντων σόγιας από το σύνολο των 15 εκατομμυρίων που κατανάλωσε η τελευταία. Σε ό,τι αφορά τα ποσοστά της παραγωγής που περιείχαν ΓΤΟ, το 1996 περιοριζόνταν μόλις στο 2%, το 1997 είχαν αυξηθεί σε 15% και το 1998 εκτιμούντο σε 40%. Ας σημειώσει ο ανενήμερος καταναλωτής, δηλαδή η μεγάλη πλειοψηφία των καταναλωτών απανταχού της γης, ότι όταν αγοράζει μπισκότα, αναψυκτικά, διαίτης, ζυμαρικά, πίτσες, σοκολάτες, κοκτέιλ δημητριακών, παγωτά, επεξεργασμένους ξηρούς καρπούς, μαργαρίνες, παιδικές τροφές, κατεψυγμένα τρόφιμα, μπίρες και προμαγειρευμένα φαγητά, πίσω από την «αθώα» ονομασία, για παράδειγμα, του συστατικού «λεκιθίνη E322» κρύβεται ένα παράγωγο ΓΤ σόγιας. Αλλά το τρέξιμο της θεσμικής οχύρωσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης πίσω από τις εξελίξεις της εισβολής γονιδίων, αυτή τη φορά όχι στα «χωράφια» αλλά στα «πιάτα των καταναλωτών», δεν έχει τελειωμό. Ο θόρυβος, το 1999, για την τυ-

χαία(;) επιμόλυνση συμβατικών καλλιεργειών με ΓΤ καλλιέργειες (το 15% της φετινής σοδειάς καλαμποκιού στην Ευρώπη περιέχει μεταλλαγμένο υλικό θα καταγγείλει ο εκπρόσωπος της Greenpeace στην Ιταλία, Φ. Φάμπρι) θα οδηγήσει την Ένωση στη θεσμοθέτηση του Κανονισμού 49/2000, ο οποίος καθορίζει μέγιστο όριο ανοχής το ποσοστό 1% για την τυχαία επιμόλυνση συμβατικών συστατικών τροφίμων με συστατικά προερχόμενα από ΓΤΟ και του Κανονισμού 50/2000, για την υποχρεωτική επισήμανση τροφίμων με πρόσθετες και αρτυματικές ύλες ΓΤΟ. Ενώ, αναμένεται μέσα στον επόμενο Δεκέμβριο η ολοκλήρωση της τροποποίησης της Οδηγίας 90/220 (προσωπική επικοινωνία με την δρ. Α. Μαυρίδου, στέλεχος του ΟΠΕΓΕΠ).

Και στην Ελλάδα τι γίνεται θα αναρωτηθεί ο αναγνώστης; Η απάντηση έχει το δικό της ενδιαφέρον.

Βεβαίως, μέχρι σήμερα (Νοέμβριος 2000), όπως άλλωστε αναμενόταν από τους στοιχειωδώς γνωρίζοντες τα πράγματα, τίποτε δεν έγινε από όσα δήλωνε τον περασμένο Ιούλιο (βλέπε παραπάνω) ότι θα γίνουν ο υφυπουργός ΠΕΧΩΔΕ. Ούτε οι επιμολυσμένες καλλιέργειες καταστράφηκαν, ούτε οι αγρότες αποζημιώθηκαν, ούτε οι «δόλιες» εταιρείες τιμωρήθηκαν, ούτε εντοπίστηκαν οι περιοχές που είχαν σπαρεί με τις ύποπτες σπορομερίδες, ούτε, πολύ περισσότερο, εξετάστηκε το ενδεχόμενο ορισμού ζωνών ελεύθερων ΓΤΟ. Αντίθετα έγιναν άλλα, τα οποία κανένας υπουργός δεν θέλει να παραδεχθεί αλλά όλοι ανέχονται σιωπηρά και αδιαμαρτύρητα. Δηλαδή τα εξής: «Επιτρέπεται» και εισάγονται προϊόντα που προέρχονται από ΓΤ φυτά όπως σογιάλυρο, σπορέλαιο, καλαμπόκι. «Επιτρέπεται» και εισάγονται προϊόντα στην παραγωγή των οποίων χρησιμοποιήθηκαν ΓΤ φυτά όπως κρέας μοσχαρίσιο και χοιρινό, γάλα αγελαδινό, τυριά κ.ά. Οι ισχύοντες κανονισμοί διακίνησης βαμβακόσπορου στην Ελλάδα απαιτούν ελάχιστη ειδική καθαρότητα, 98%, κατά βάρος, χωρίς να υπάρχει περιορισμός για τη γενετική προέλευση των υπολοίπων. Επόμενος δεν καλύπτεται και αναμένει τη ρύθμιση του το πρόβλημα της γενετικής προέλευσης και των σχετικών ορίων επιθυμητής καθαρότητας των σπόρων.¹⁷ Το Υπουργείο Γεωργίας ανέθεσε (τώρα!) στο Εθνικό Ίδρυμα Αγροτικών Ερευνών τη δημιουργία εξειδικευμένου Εργαστηρίου Βιοτεχνολογίας στο οποίο θα αναπτυχθούν μέθοδοι έλεγχου σπόρων, ως προς τη γενε-

τική τους τροποποίηση, με ρυθμό ρουτίνας. Τέλος δεν έχει ακουσθεί τίποτε περαιτέρω για την καινοφανή συναπόφαση των Υπουργείων Γεωργίας και ΥΠΕΧΩΔΕ να πωλήσουν σε τρίτες χώρες το βαμβάκι με επιμόλυνση άνω του 1%, την οποία επέκριναν σύσσωμες ο Συνασπισμός και οι περιβαλλοντικές οργανώσεις.¹⁸

Τι δείχνουν όλα αυτά; Πολλά και κυρίως ένα: Ότι οι ΓΤΟ εισέβαλαν στα «χωράφια» και τα «πιάτα» των αγροτών και καταναλωτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης πριν οι πολιτικές ηγεσίες των κρατών - μελών καταλάβουν τι γίνεται. Οι θεσμικές οχυρώσεις τις οποίες ανέτειναν σε αυτή την επιθετική εισβολή ήταν αμυντικές, σπασμοδικές, ατελείς, αμήχανες, αναποτελεσματικές και πάντοτε καθυστερημένες. Η ανάλυση των μέχρι σήμερα θεσμικών ρυθμίσεων του καθεστώτος υιοθέτησης των ΓΤΟ στην Ευρωπαϊκή Ένωση δείχνει ότι η τελευταία ανταποκρίνεται μεν, όπως όπως, στις επιφυλάξεις και τις ανησυχίες με τις οποίες η Ευρωπαϊκή κοινή γνώμη αντιμετωπίζει το πρόβλημα. Όμως, η απτή επαφή με τη πραγματικότητα αποδεικνύει ότι ο αμερικανικός παράγοντας και οι πολυεθνικές επιχειρήσεις έχουν επιβάλει ή ακριβέστερα εκβιάσει τη λύση σε αυτό που η πολιτική και κοινωνική Ευρώπη θεωρεί και συζητά ως «πρόβλημα»: την άνευ περιορισμών χρήση των ΓΤΟ στην πρωτογενή παραγωγή, την μεταποίηση, το εμπόριο. Η ελληνική περίπτωση δεν παρουσιάζει ξεχωριστό ενδιαφέρον παρά με την επανάληψη των γνωστών ιδιοτροπιών της πολιτικής ζωής της χώρας: έλλειψη υπευθυνότητας, αδιαφάνεια, αόριτος εμπειρισμός και αυτοσχεδιασμός. Είναι εντελώς ενδεικτικό ότι ούτε η Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής, η οποία αναγγέλθηκε με τυμπανοκρουσίες τον Ιούλιο του 1998 από το Υπουργείο Εσωτερικών και η οποία θα αντικαθιστούσε όσες υπολειτούργησαν από το 1992 σε διάφορα υπουργεία, δεν κατάφερε μέχρι σήμερα να συνεδριάσει, έτσι «για τα μάτια του κόσμου», για να δείξει στους πολίτες ότι η πολιτική εξουσία συναισθάνεται, πιεζόμενη από τεράστια οικονομικά συμφέροντα την ανάγκη μιας, έστω ιδεαλιστικής ή και φορμαλιστικής «φιλοσοφικής» δεοντολογίας για την αντιμετώπιση των συνεπειών της βιοτεχνολογικής επανάστασης. Καιρός, όμως, να αφήσουμε την ούτως ή άλλως χαοτική ελληνική περίπτωση, επιστρέφοντας στα αρχικά ερωτήματα αυτού του κειμένου.

Οι δυσκολίες του νομοθέτη στην κοινωνία της διακινδύνευσης

Αν κάτι θέλω να υπογραμμίσω με όλα αυτά είναι η απόσταση και η αδυναμία της κοινωνίας των πολιτών - καταναλωτών έναντι αυτού που ονόμασα εισαγωγικά «οργανωτική αρχή» των οικονομικών και επιστημονικών συμφερόντων. Το επιβεβαιώνει και ένας εξ ορισμού ειδήμων, ο πρόεδρος της Εθνικής Επιτροπής Βιοηθικής, ο Γιώργιος Κουμάντος. Λέει ο Γ. Κουμάντος:

«είναι πολλά και μεγάλα τα συμφέροντα που εκτρέφονται από τις προοπτικές της σύγχρονης βιολογίας με αποτέλεσμα την ηθελμένη συσκότιση του τοπίου όπου θα έπρεπε να αναπτυχθεί ο ηθικός προβληματισμός» και συνεχίζει με την ανυπέρβλητη δυσκολία του νομοθέτη: «ώσπου να γίνουν κατανοητές σ' ένα κάπως ευρύτερο κοινό οι καινούργιες κάθε φορά, δυνατότητες της βιοτεχνολογίας, ώσπου να συνειδητοποιηθούν τα προβλήματα, ώσπου να αποτιμηθούν οι επιλογές, ώσπου να αποκραυγαλωθούν οι αντιλήψεις και να φθάσουν στη θέσπιση νομικών κανόνων, τα δεδομένα έχουν ήδη αλλάξει, τα προβλήματα έχουν πάρει καινούργια μορφή, νέες δυνατότητες προσφέρονται και νέα διλήμματα καθλώνουν την σκέψη - οι νομοθετικές επιταγές θα έρχονται πάντα καθυστερημένες».¹⁹

Θα συμφωνούσα σε όλα μαζί του εκτός από ένα. Στο γεγονός ότι δεν συνδέει τη συσκότιση του τοπίου με «τα συμφέροντα που εκτρέφονται από τις προοπτικές της σύγχρονης βιολογίας» και στη συνέχεια με τις δυνατότητες οι οποίες παραχωρούνται στο «κάπως ευρύτερο κοινό» να συνειδητοποιήσει τα προβλήματα και να αποτιμήσει τις επιλογές ενώπιον των οποίων το έχει θέσει η εξέλιξη της βιοτεχνολογίας. Μια περισσότερο πολιτική και κοινωνιολογική προσέγγιση δεν θα παρέλειπε την ασύμμετρη σχέση εξουσίας που εξυπνοεί το σχήμα που περιγράφει ο Γ. Κουμάντος, από τη σκοπιά του νομικού.

Όμως, η απτή επαφή με τη πραγματικότητα αποδεικνύει ότι ο αμερικανικός παράγοντας και οι πολυεθνικές επιχειρήσεις έχουν επιβάλει ή ακριβέστερα εκβιάσει τη λύση σε αυτό που η πολιτική και κοινωνική Ευρώπη θεωρεί και συζητά ως «πρόβλημα»: την άνευ περιορισμών χρήση των ΓΤΟ στην πρωτογενή παραγωγή, την μεταποίηση, το εμπόριο.

Δεν παρήχθη η τεχνολογική καινοτομία σε μια πολιτικά και θεσμικά αυτονομημένη επιστημονική περιοχή «παραγωγής διακινδυνεύσεων».

Αντίθετα, εντός της τελευταίας διεόδυσαν προγραμματικά και μεθοδευμένα οι ιεραρχημένες σκοπιμότητες, ή «καπιταλιστική λογική» της νεοφιλελεύθερης πολιτικής εκείνης της εποχής, με την έμφαση στη συμπίεση του κόστους παραγωγής ακόμα και σε βάρος της δημόσιας υγείας και του περιβάλλοντος.

Αυτή την προσέγγιση μας προσφέρει η θεωρητική συζήτηση την οποία έχει ανοίξει το βιβλίο του Γερμανού Ούλριχ Μπεκ «Η κοινωνία του ρίσκου» (1986). Είχαμε την ευκαιρία να «δοκιμάσουμε» αυτή τη θεωρία αναλύοντας, σε πρόσφατη εργασία μας²⁰ (με την Β. Γεωργιάδου και τον Γ. Σταυρακάκη), ακριβώς από η σκοπιά της πολιτικής επιστήμης και της κοινωνιολογίας, τη νόσο των Τρελών Αγελάδων (εφεξής ΝΤΑ), η οποία, από το 1989 και μέχρι σήμερα, κλονίζει εκ θεμελίων τα συστήματα προστασίας της υγείας του καταναλωτή στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο Μπεκ μας λέει ότι το «ρίσκο», ή η «διακινδύνευση» και η αβεβαιότητα είναι το κύριο χαρακτηριστικό των κοινωνιών της ύστερης νεωτερικότητας. Στις κοινωνίες αυτές, αποτελεί ιστορική πραγματικότητα, ότι η επιστημονική γνώση παράγει συνεχώς κινδύνους χάριν της τεχνολογικής εξέλιξης και, εν τέλει, της οικονομικής ανάπτυξης. Τη διαπιστωτική θεωρία του Μπεκ μετέτρεψε σε προγραμματική αρχή ο σύμβουλος του Τόνι Μπλέρ, κοινωνιολόγος Αντονι Γκίντενς. Αν και η επιστημονική πρόβλεψη είναι αβέβαιη, οι κυβερνήσεις, ισχυρίζεται ο Γκίντενς, συγγραφέας του γνωστού πολιτικού μανιφέστου της Κεντροαριστεράς «Ο τρίτος δρόμος»²¹, οφείλουν να λαμβάνουν αποφάσεις οι οποίες συνιστούν «άλμα στο σκοτάδι». Συνεπώς, αντίθετα με ό,τι η θετικιστική πίστη στην αλάνθαστη επιστημονική πρόβλεψη υπαγορεύει, στην κοινωνία της ύστερης νεωτερικότητας, η συνδεόμενη με ορισμένες τεχνολογίες αίχμης επιστημονική αβεβαιότητα, όχι μόνο αναγνωρίζεται αλλά και δεν πρέπει να αναχαιτίζει τη δομική ροπή προς τη διακινδύνευση, μοναδική διαδικασία η οποία εγγυάται τη διάδοση της καινοτομίας και των νέων ευκαιριών για την οικονομική ανάπτυξη. Φυσικά, ο Γκίντενς υποστηρίζει τη θεσμική προστασία έναντι των αναβανωμένων κινδύνων αλλά αυτή δεν θα πρέπει να περιορίζει την ικανότητα ανάληψης κινδύνων με αναπτυξιακή δυναμική. Σε αυτό το θεωρητικό πλαίσιο, η κρίση της ΝΤΑ, για το Γκίντενς, δεν είναι παρά μια τυπική κατάσταση τεχνολογικής διακινδύνευσης (αλλαγή στη βιομηχανική παραγωγή ζωοτροφών), σε κοινωνίες στις οποίες, ούτως ή άλλως, «η φύση δεν είναι πλέον φύση». Στη δική μας εργασία, τουλάχιστον, για τη ΝΤΑ (βλέπε παραπάνω), η εμπειρική ανάλυση έδειξε ότι η «διακινδύνευση» όπως την ορίζει ο Γκίντενς, είναι εξαιρετικά περιοριστική, αν όχι αφαιρετική. Δεν παρήχθη η τεχνολογική καινοτομία σε μια πολιτικά και

θεσμικά αυτονομημένη επιστημονική περιοχή «παραγωγής διακινδυνεύσεων». Αντίθετα, εντός της τελευταίας διεόδυσαν προγραμματικά και μεθοδευμένα οι ιεραρχημένες σκοπιμότητες, ή «καπιταλιστική λογική» της νεοφιλελεύθερης πολιτικής εκείνης της εποχής, με την έμφαση στη συμπίεση του κόστους παραγωγής ακόμα και σε βάρος της δημόσιας υγείας και του περιβάλλοντος. Η κυρία Θάτσερ, δεν ήταν αυτή που είπε ότι «Δεν υπάρχει αυτό που λέγεται κοινωνία»; Επιπλέον, η διαχείριση της αποκαλυφθείσας επιστημονικής αβεβαιότητας, μετά την εκδήλωση της ασθένειας, ήταν το αποτέλεσμα της πολιτικής σύγκρουσης διαφορετικών νοηματοδοτήσεων της κρίσης. Το αποτέλεσμα της σύγκρουσης είναι γνωστό, δυστυχώς για τα θύματα ή τα υποψήφια θύματα της ΝΤΑ. Η αρχή της προφύλαξης (Συνθήκη του Άμστερνταμ, νέο άρθρο 174, παρ. 2) έναντι της διαπιστωμένης επιστημονικής αβεβαιότητας αναγνωρίστηκε πολύ καθυστερημένα. Μέχρι τότε, επικράτησε, μέσα και έξω από τους θεσμούς, με τη συνεργασία τμημάτων της επιστημονικής κοινότητας, αγροτοβιομηχανικών συμφερόντων, μέρους του τύπου των και θεσμικών φορέων της βρετανικής και της ευρωπαϊκής γραφειοκρατίας, η σθεναρή υπεράσπιση της «ικανότητας ανάληψης κινδύνων με αναπτυξιακή δυναμική». Η ιστορία της ΝΤΑ υπήρξε τραγική γι' αυτό μας ανάγκασε να την προσέξουμε. Στο φως των πραγματολογικών δεδομένων τα οποία συσώρευσε η ΝΤΑ και μέσω της ειδικής γνώσης της θεωρίας των διακινδυνεύσεων την οποία επιχειρήσαμε, «οι δυσκολίες του νομοθέτη» στην περίπτωση της βιοτεχνολογίας, τις οποίες εκθέτει ο Γ. Κουμάντος, μοιάζουν λιγότερο αυτονόητες. Πράγματι, έχει δίκιο όταν ισχυρίζεται ότι η θεσμική ρύθμιση της προστασίας του περιβάλλοντος και της υγείας έπονται χρονικά και, το σημαντικότερο, αξιολογικά, της επιστημονικής ανάπτυξης και ιδιαιτέρως των τεχνολογικών της εφαρμογών, ενώ ολόένα συχνότερα ο νομοθέτης καλείται να συγκρατήσει την επιστημονική αβεβαιότητα στα όρια του «κοινωνικά αποδεκτού». Αλλά αυτό δεν οφείλεται σε μια επιστήμη η οποία απέναντι στη σιωπηλή φύση, «τους ένδον ρήμασι πειθόμενη», αποδίδει «δεδομένα», «προβλήματα», «διλήμματα», «νέες δυνατότητες» στην πόρτα της ανθρωπότητας. Οφείλεται στη συνύφανση των στόχων της επιστήμης, ως κυρίαρχης παραγωγικής δύναμης και συνηγεμονεύουσας ιδεολογίας, στη δομή των σχέσεων πολιτικής και οικο-

νομικής εξουσίας. Ο Φρανσουά Γκρο αποκαλεί αυτή τη συνύφανση σχέσεων εξουσίας «οργανωτική αρχή» της βιοτεχνολογικής ή της κάθε μελλοντικής τεχνολογικής επανάστασης αυτής της εμβέλειας. Χάρης στον Μπεκ και εν μέρει τον Γκίντενς, κατανοήσαμε ότι αυτή η «οργανωτική αρχή» του Γκρο προϋποθέτει διαλεκτικά την «κοινωνία της διακινδύνευσης». Θα μπορούσαμε να συνεχίσουμε να αποκαλούμε τη δεύτερη, πιο ορθόδοξα ως καπιταλιστική κοινωνία (προσθέτοντας: της ύστερης νεωτερικότητας). Δεν θα είχα αντίρρηση, με μια παρατήρηση. Έχουν την ιδιαίτερη σημασία τους τα σημαίνοντα, αρκεί να μην μας εμποδίζουν - αν είναι δυνατόν - να διανοηθούμε τα αενάως μεταβαλλόμενα σημαίνοντα. Όπως και να έχει, πάντως, κάτω από αυτή τη λογική, δεν είναι πια αδύνατο να φαντασθούμε γιατί η αμερικανική κοινωνία, πολύ περισσότερο ώριμη κοινωνία της διακινδύνευσης από την Ευρωπαϊκή κοινωνία φαίνεται να υιοθετεί, χωρίς πολλές αντιρρήσεις, τη τεχνολογική πρόκληση των ΓΤΟ που της απευθύνει η δική της «οργανωτική αρχή» οικονομικών και επιστημονικών συμφερόντων.

Για να επανέλθουμε στο θέμα μας, με ορισμένα καταληκτικά συμπεράσματα. Η ακολουθούμενη πρακτική της εισαγωγής, τουλάχιστον σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, των ΓΤΟ είτε με τη μορφή των σπόρων εμπορευματικών καλλιεργειών είτε με τη μορφή των παραγώγων αυτών των προϊόντων, ως συστατικών σε «νεοφανή» τρόφιμα, όπως εν συντομία την αφηγήθηκα, δεν αφήνει περιθώρια ψευδαισθήσεων. Οι ΓΤΟ επιβάλλονται εκβιαστικά με κάθε μέσο, θεσμικό και συνήθως εξωθεσμικό ή ευθέως παράνομο, στους Ευρωπαίους καταναλωτές, δεν «υιοθετούνται», όπως αφελώς ή ιδιοτελώς φαίνεται να πιστεύει μια αντίληψη η οποία επιμένει ότι είναι ανάγκη να ενταθεί ο ενημερωτικός διάλογος στα θέματα της «βιοηθικής» και των «οινονομικο-περιβαλλοντικών επιπτώσεων» των ΓΤΟ. Διότι, δήθεν, οι Ευρωπαίοι καταναλωτές φοβούνται υπερβολικά τους ΓΤΟ επειδή δεν γνωρίζουν περί τίνος πρόκειται. Τα γεγονότα δείχνουν ότι η επιβολή των ΓΤΟ προηγείται, είναι καιρία πολιτική επιλογή αυτής της «οργανωτικής αρχής» οικονομικών και επιστημονικών συμφερόντων η οποία συναντά την αντίσταση μιας ανώριμης «κοινωνίας των διακινδυνεύσεων». Η συζήτηση περί «βιοηθικής» και «οινονομικο-περιβαλλοντικών επιπτώσεων» των ΓΤΟ, έπεται χρονικά, σημασιολογικά και, εν τέλει, πολιτικά. Αυτό

δεν σημαίνει ότι δεν πρέπει να γίνεται. Εκατομμύρια δολάρια δαπανώνται κάθε χρόνο, αυτό τις ενδιαφερόμενες πολυεθνικές εταιρείες, σε συνέδρια, workshops, fora, εκδόσεις κ.ά. προς χάριν της. Για να εκλογικευθεί, νομιμοποιηθεί, εκλαϊκευθεί η ήδη ειλημμένη απόφαση. Αυτός είναι ο ουσιαστικός ρόλος της. Είναι μια εκστρατεία marketing, δημοσίων σχέσεων, δηλαδή τμήμα μιας επιχειρηματικής κουλτούρας η οποία χρησιμοποιεί ηθικά, ψυχολογικά, οικονομικά, κοινωνικά, επιστημονικά, οικολογικά επιχειρήματα, κατά το δοκούν για να πουλήσει το εμπόρευσμά της: τους ΓΤΟ. Και είναι άστοχο αλλά και πολιτικό λάθος όταν οργανώσεις οικολόγων, περιβαλλοντιστών, καταναλωτών εμπλέκονται σε ατέρμονες και άκαρπες συζητήσεις αυτού του τύπου, υποβαθμίζοντας την πολιτική σημασία του επιχειρούμενου εκβιασμού. Η αντίθεση στην επικράτηση των ΓΤΟ θα έπρεπε να είναι πρωτίστως πολιτική, ταυτίζεται με την προάσπιση θεμελιωδών δημοκρατικών λειτουργιών και ατομικών δικαιωμάτων τα οποία κακοποιούνται βάνουσα εν ονόματι μιας μεταφυσικής «προόδου». Όλα τα άλλα έπονται ακόμα και οι επιπτώσεις των ΓΤΟ στην υγεία, το περιβάλλον, την αγροτική οικονομία. Άλλωστε δεν διακρίνεται για τη σοβαρότητα των επιχειρημάτων της αυτή η συζήτηση. Είναι αξιοσημείωτο ότι ένας εντελώς ξεπερασμένος «ουμανισμός» τίθεται στην υπηρεσία της πλέον εξελιγμένης τεχνολογικής κουλτούρας. Τι εννοώ; Αντί να μακρυνόω επ' αυτού, να παραθέσω ένα πρόσφατο παράδειγμα αυτής της τεράστιας επιχείρησης «εξοικείωσης» της «απροσάρμοστης» ευρωπαϊκής κοινής γνώμης με τους θαυματοποιούς ΓΤΟ.

Υπερόγραφο

Μια Παρασκευή του περασμένου Μαΐου (19.5.2000) το «Forum της Βιοτεχνολογίας» μας προσκαλούσε σε συζήτηση για «Το μέλλον της Βιοτεχνολογίας». Συνδιοργανωτές η προεβία των ΗΠΑ και το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών. Ομιλητές επιφανείς Έλληνες και Αμερικανοί καθηγητές της Μοριακής Βιολογίας και Γενετικής και η πρόεδρος του υπό σύσταση Ενιαίου Φορέα Ελέγχου Τροφίμων. Με την εξαίρεση της τελευταίας η οποία ήταν μάλλον αμήχανη παρά συγκεκριμένα ελεγκτική, όλοι οι υπόλοιποι ομιλητές, ενώπιον του Αμερικανού πρόεδρου κ. Νικόλας Μπερνος, δεν άφησαν επιχεί-

Η αντίθεση στην επικράτηση των ΓΤΟ θα έπρεπε να είναι πρωτίστως πολιτική, ταυτίζεται με την προάσπιση θεμελιωδών δημοκρατικών λειτουργιών και ατομικών δικαιωμάτων τα οποία κακοποιούνται βάνουσα εν ονόματι μιας μεταφυσικής «προόδου».

«Οι ίδιες διαδικασίες (σ.σ. εννοεί της νέας βιοτεχνολογίας) μπορούν να ιδωθούν από διαφορετικές γωνίες: ως η αναστροφή η επαναπροσανατολισμός του εγκατεστημένου βιομηχανικού μοντέλου υπέρ μιας περισσότερο βιώσιμης, περιβαλλοντικά φιλικής ανάπτυξης ή σαν μια περαιτέρω επέκταση του κυρίαρχου βιομηχανικού παραδείγματος ώστε να ενσωματώσει μηχανική των ζώντων οργανισμών».

ρημα για επιχείρημα αμεταχείριστο υπέρ της διασκέδασης των ανησυχιών για την επικείμενη απελευθέρωση της εμπορικής χρήσης των ΓΤΟ. Αντίθετα υπερωθεμάτισαν στα προσδοκούμενα οφέληματα για «κάθε πικραμένο», από τους λιμοκτονούντες Αφρικανούς, τους δυσπραγούντες αγρότες, τους ανιάτως ασθενείς κ.ο.κ., έως τους καταναλωτές τους οποίους εκνευρίζει το «μαύρισμα της πατάτας» μετά την κοπή της και μέχρι το τηγάνισμα. Δεν νομίζω ότι χρειαζόταν κάποια ιδιαίτερη γνώση επικουρικής πολιτικής για να καταλάβει κανείς ότι όλα τα χρησιμοποιούμενα επιστημονικά επιχειρήματα αποτελούσαν σημεία μιας καλοσχεδιασμένης εκστρατείας marketing και δημοσίων σχέσεων. Η οποία εκθέτει επιλεκτικά και επιφανειακά τα μειονεκτήματα του προϊόντος για να καταστήσει αδιαφιλονίκητη την αξιοπιστία των πλεονεκτημάτων του. Να δικαιολογήσω την κριτική μου. Δεν ελέγχε τίποτε ή σχεδόν τίποτε για τα νομικά προβλήματα τα οποία θέτει το προαναφερθέν άρθρο Κουμάντου ή τις περιπέτειες και το δυσμενές διεθνές κλίμα, με προεξάρχουσα την αντιπαλότητα και τις εκβιαστικές πιέσεις των ΗΠΑ, εντός του οποίου εξελίσσεται η θεσμική οχύρωση της προστασίας του καταναλωτή από τα ΓΤΟ στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Μέχρι και τον Μοντεσκιέ επικαλέστηκε ένας ομιλητής, προερχόμενος από τη χώρα του Προκρούστη, για να υποστηρίξει ότι «όταν δεν υπάρχει η ανάγκη να κάνεις ένα νόμο, καλύτερα να μην κάνεις ένα νόμο». Και βέβαια κανείς δεν ασχολήθηκε με την «αρχή της προφύλαξης». Στο μείζον θέμα της βιοποικιλότητας, οι περισσότεροι καθηγητές, όντες μοριακοί βιολόγοι ή γενετιστές, ανέλαβαν καινότοπες θέσεις εγκυκλοπαιδικού επιπέδου οι οποίες δεν ήταν ενήμερες των τελευταίων εξελίξεων στην επιστήμη της οικολογίας. Δεν τους αδικώ γιατί δεν γνώριζαν αλλά γιατί μιλούσαν σαν να γνώριζαν. Οι εξελίξεις στη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ βιοποικιλότητας και λειτουργίας των οικοσυστημάτων είναι ραγδαίες την τελευταία δεκαετία. Σαν παράδειγμα αναφέρω ότι, μόλις πριν δυο χρόνια, περατώθηκε το πρώτο συναφές πανευρωπαϊκό ερευνητικό πρόγραμμα (BIODEPTH), το οποίο άρχισε το 1993, υπό τη διεύθυνση του καθηγητή Τζ. Λάουτον (J.H.Lawton) (Imperial College, University of London), στο οποίο συμμετείχε και ο δικός μας καθηγητής Α. Τρούμπης με την ομάδα του, του Τμήματος Περιβάλλοντος στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Τα αποτελέσματα, ήδη δημοσιεύματα στην έγκριτη

Nature, αποδεικνύουν ότι η σχέση βιοποικιλότητας και οικοσυστημάτων είναι απείρως πιο σύνθετη - ένας προκλητικός γρίφος για τους θεωρητικούς, μαθηματικούς και πειραματιστές οικολόγους - από την απλοποιημένη εικόνα την οποία χρησιμοποίησαν οι μοριακοί βιολόγοι και γενετιστές του Forum για την αντιμετώπιση του προβλήματος της βιοποικιλότητας μετά την εισαγωγή, σε μαζική παραγωγική - εμπορική κλίμακα, των ΓΤΟ. Δεν ακούστηκε λέξη για την Κοινή Αγροτική Πολιτική, τους στόχους των συνεχών μεταρρυθμίσεων της, μετά το 1992, όταν η αγροτική ανάπτυξη ενσωματώνει σε ενιαίο θεσμικό σχήμα στόχους φιλοπεριβαλλοντικούς, δίνει έμφαση στην πολυλειτουργικότητα της υπαίθρου, επιχειρεί να ανασύρει τις «Λιγότερο Ενοημένες Περιοχές» από την εγκατάλειψή τους, προκρίνει την ποιότητα των επώνυμων προϊόντων και την ανάδειξη της ταυτότητας των αγροτικών τοπίων της Ευρώπης. Πώς όλα αυτά συνδέονται ή δεν συνδέονται με τη βιοτεχνολογική πρόκληση και τις προτεραιότητές τους; Αλλά, μόνο έτσι, η συζήτηση θα αποκτούσε ενδιαφέρον για όσους ενδιαφέρονται πραγματικά για την ανάπτυξη της υπαίθρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Διότι, όπως αναφέρουν δυο από τους εγκυρότερους αναλυτές του γεωγεωγραφικού αγροτο - βιομηχανικού συμπλέγματος:

«οι ίδιες διαδικασίες (σ.σ. εννοεί της νέας βιοτεχνολογίας) μπορούν να ιδωθούν από διαφορετικές γωνίες: ως η αναστροφή ή επαναπροσανατολισμός του εγκατεστημένου βιομηχανικού μοντέλου υπέρ μιας περισσότερο βιώσιμης, περιβαλλοντικά φιλικής ανάπτυξης ή σαν μια περαιτέρω επέκταση του κυρίαρχου βιομηχανικού παραδείγματος ώστε να ενσωματώσει τη μηχανική των ζώντων οργανισμών».²²

Από την άλλη μεριά, σε ένα ακροατήριο αποτελούμενο κυρίως από κατοίκους του αθηναϊκού κέντρου, ενδεχομένως δεν θα πολυενδιέφερε ότι, με τη νέα βιοτεχνολογία,

«ο αγρότης αποστερείται του πανάρχαιου δικαιώματος να σπέρνει το χωράφι του με τη δική του συγκομιδή, με κίνδυνο αποσταθεροποίησης των αγροτών των αναπτυσσομένων χωρών» ή ότι «το γονίδιο «εξολοθρευτής» θα επιταχύνει τη διαδικασία της κάθετης ενσωμάτωσης θέτοντας τους αγρότες υπό τον έλεγχο του διατροφικού συμπλέγματος, από τους σπόρους στο καλλιεργούμενο φυτό. Έτσι οι αγρότες θα βρίσκονται

ασφυκτικά πιεσμένοι, από τη μια πλευρά από τις αγροχημικές βιομηχανίες που τους εφοδιάζουν με όλες τις εισροές, περιλαμβανομένων των σπόρων, και από την άλλη από τις μεγάλες εταιρείες διανομής που επιβάλλουν τις τιμές και θα μετατρέπονται όλο και περισσότερο σε απλούς εκτελεστές εμπορικών συνταγών» (Ν. Μπεόπουλος, ό.π.).

Όμως, αυτό σημαίνει ότι δεν θα έπρεπε να απασχολήσει τους ομιλητές; Δεν τους απασχόλησε. Αντίθετα δεν έμεινε ομιλητής να μην τονίσει πόσο ο Τρίτος Κόσμος θα ωφεληθεί από τη νέα βιοτεχνολογία... Βγήκα από την αίθουσα με επιβεβαιώσεις τους χειρότερους φόβους μου για την αποκάλυπτη προπαγάνδα της «οργανωτικής αρχής» οικονομικών και επιστημονικών συμφερόντων υπέρ των ΓΤΟ. Ο αττικός ήλιος έλαμπε, η ζέστη έδιωξε την τεχνητή παγωμάρα του αιρ-κοντίσιον. Ανάσασα. Στο πρώτο περίπτερο που συνάντησα κρεμόταν το τελευταίο τεύχος της σκληρής αλλά έγκυρης νεοφιλελεύθερης επιθεώρησης *The Economist*²³ (Μάιος 13-19, 2000). Το μαύρο εξώφυλλο περιείχε ένα σχίσμο στο σχήμα της Αφρικής από το οποίο προβάλλοταν η φωτογραφία ενός οπλοφορούμενου μαύρου αντάρτη και ο τίτλος με τονισμένα κίντρινα γράμματα έγραφε: «Η απελπισμένη ήπειρος». Το αγόρασα και ξεφύλισσα το σχετικό πολυσέλιδο αφιέρωμα. Λέγονταν πολλά για τη διαφθορά και τους πολέμους αλληλοεξόντωσης που βυθίζουν την αφρικανική ήπειρο σε ένα εφιαλτικό σήμερα χωρίς αύριο. Δεν υπήρχε λέξη για τη «μεγάλη προσδοκία» της βιοτεχνολογίας στην οποία με τέτοιο ζήλο είχαν αποδυθεί οι καθηγητές του Forum. Αυτόματα μου ήρθε στο νου μια φράση του Χάροντλ Πίντερ την οποία όταν διάβασα μου φάνηκε υπερβολική: «η δημοκρατία είναι μια λέξη που αρχίζει να βρομάει». Νομίζω ότι εκείνο το ηλιόλουστο μαγιάτικο μεσημέρι την κατάλαβα καλύτερα.

1. Ανακοίνωση στη διήμερη «Συζήτηση για τους Γενετικά Τροποποιημένους Οργανισμούς». Δίκτυο Οικολογικών Οργανώσεων, Καβάλα 17-18/11/2000. Ο συγγραφέας είναι Επίκουρος Καθηγητής στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

2. M. Crichton, *Το Πάρκο των δεινοσαύρων*, Bell 1992.

3. R. Lewontin, *Η Βιολογία ως ιδεολογία: Το*

δόγμα του DNA, Σύνταγμα, 1999.

4. F. Gross, *Ο πολιτισμός του Γονιδίου*, Κάτοπτρο 1995, της επίσης ενδιαφέρουσας σειράς «Ορίζοντες της Επιστήμης».

5. Gina Killata Clone, *The road to Dolly and the path ahead*, Penguin Books 1997.

6. Bruno Latour, *Ουδέποτε υπήρξαμε μοντέρνοι*, Σύνταγμα, 1991

7. R. Straughanm «Ethics, morality and crop biotechnology. Intrinsic and extrinsic concerns about consequences», περιοδικό *Outlook on Agriculture*, Vol. 24. No. 3+4, 1996.

8. Εφ. *Η Καθημερινή* 24.1.1999.

9. Εφ. *Η Ελευθεροτυπία* 15.3.1999.

10. Εφ. *Η Καθημερινή* 1.4.1999.

11. Εφ. *Η Ελευθεροτυπία* 26.5.2000.

12. Εφ. *Η Καθημερινή* 13.7.2000.

13. Εφ. *Τα Νέα* 19-20.8.2000.

14. Ν. Μπεόπουλου, «Τα γονίδια εισβάλλουν στο χωράφι», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, ΕΚΚΕ (υπό δημοσίευση).

15. Γ. Μπάλιας, «Το πρωτόκολλο της Καρθαγένης για την πρόληψη των βιοτεχνολογικών κινδύνων. Αλλαγή παραδείγματος στο διεθνές δίκαιο του περιβάλλοντος», *αδημοσίευτη εργασία*.

16. Εφ. *Η Καθημερινή* 10.5.1998.

17. Π. Ευθυμιάδης, περ. *Γεωργία - Κτηνοτροφία*, τευχ. 4, 2000.

18. Εφ. *Η Αυγή* 13.9.2000.

19. Εφ. *Η Καθημερινή* 22.10.2000.

20. Λ. Λουλούδης, Β. Γεωργιάδου, Γ. Σταυρακάκης *Φύση, Κοινωνία, Επιστήμη στην Εποχή των «Τρελών Αγελάδων»*. Διακινδύνευση και Αβεβαιότητα, Νεφέλη 1999.

21. Α. Γκίντενς, *Ο Τρίτος Δρόμος*, Πόλις, 1999.

22. D.E. Goodman and J. Wilkinson «Patterns of research and innovation in the modern agri-food system» στο P. Lowe, T.K. Marsden και S. Whatmore (έκδ.) *Technological Change and the Rural Environment*, London: David Fulton, 1990

23. Αφιέρωμα: «Hopeless Africa», περ. *The Economist*, 13-19.5.2000.

Από το περιοδικό «Πολίτης»

Έτσι οι αγρότες θα βρίσκονται ασφυκτικά πιεσμένοι, από τη μια πλευρά από τις αγροχημικές βιομηχανίες που τους εφοδιάζουν με όλες τις εισροές, περιλαμβανομένων των σπόρων, και από την άλλη από τις μεγάλες εταιρείες διανομής που επιβάλλουν τις τιμές και θα μετατρέπονται όλο και περισσότερο σε απλούς εκτελεστές εμπορικών συνταγών»

Ποδόσφαιρο ή πολιτική; Ασφαλώς ποδόσφαιρο!

Δώρου Κ. Κακουλλή

Πρόσφατα ο Βάσος Λυσαρίδης, σχολιάζοντας την όξυνση της αντιπαράθεσης μεταξύ ΑΚΕΛ και ΔΗΣΥ με αφορμή την αγορά των ελικοπτέρων Bell από την Εθνική Φρουρά, κατηγόρησε τα δύο κόμματα για εισαγωγή ποδοσφαιρικού ήθους στη πολιτική ζωή. Ως φιλάθλος νοιώθω θιγμένος. Πιστεύω πως το ήθος της ποδοσφαιρικής μας ζωής είναι ανώτερο από το αντίστοιχο της πολιτικής για μία σειρά από λόγους που αναφέρω πιο κάτω:

- Στις συνεντεύξεις που δίνονται μετά το τέλος μιας ποδοσφαιρικής συνάντησης ο προπονητής της ηττημένης ομάδας, συνήθως, αναγνωρίζει ως κύρια αιτία της ήττας την καλύτερη απόδοση της αντίπαλης ομάδας. Δεν έχω ακούσει ποτέ πολιτικό να δεχθεί ότι έχασε τις εκλογές γιατί ο αντίπαλος είχε καλύτερες θέσεις ή αγωνίστηκε καλύτερα.
- Όταν μια ομάδα έχει μια σειρά από αποτυχημένες εμφανίσεις ο προπονητής υποβάλλει παραίτηση. Το καλύτερο που μπορεί να αναμένει κανείς από ένα αρχηγό κόμματος είναι να δηλώσει ότι αναλαμβάνει τις ευθύνες του, μια δήλωση όμως που ποτέ δεν συνοδεύεται από παραίτηση.
- Δεν έχω ακούσει ποτέ περίπτωση φιλάθλου που να ζητούσε ή να πήρε ανταλλάγματα για να υποστηρίξει συγκεκριμένη ομάδα. Πολύ πρόσφατα οι κ.κ. Παπαπέτρου και Παπαδόπουλος μας εξήγησαν από τηλεόρασης τις διαδικασίες πρόσληψης καθαριστριών στο δημόσιο.
- Εξόσων γνωρίζω στις ποδοσφαιρι-

κές μας ομάδες δεν αγωνίζεται τέκνο προέδρου ή προπονητή. Στις κοινοβουλευτικές ομάδες όμως αγωνίζονται τέκνα, σύζυγοι και λοιποί συγγενείς.

- Ενώ στο ποδόσφαιρο οι μετεγγραφές γίνονται κατά κανόνα σε πολιτισμένα πλαίσια, οι μετεγγραφές πολιτικών κατά κανόνα συνοδεύονται από χαρακτηρισμούς, βρισιές και υπονοούμενα.
- Ενώ η εθνική ποδοσφαιρική μας ομάδα συγκροτείται κάθε φορά από τους καλύτερους ποδοσφαιριστές ανεξάρτητα από το σε ποιο σωματείο αγωνίζονται, τα μέλη των συμβουλίων των ημικρατικών οργανισμών διορίζονται από τους εκάστοτε κυβερνώντες με πολύ διαφορετικά κριτήρια (κόμματικές ισορροπίες, εξυπηρετήσεις, εξοφλήσεις υποχρεώσεων κ.λπ).
- Ενώ οι ποδοσφαιριστές μας σταδιακά αποκτούν επαγγελματική συνείδηση και ασχολούνται σε πλήρη βάση με το ποδόσφαιρο, οι βουλευτές μας αρνούνται να συνεδριάσουν μια ολόκληρη μέρα τη βδομάδα, αλλά μόνο το απόγευμα της Πέμπτης διότι, όπως δηλώνουν, δεν μπορούν ν' αφήσουν τις δουλειές τους. (Εδώ οφείλω να ομολογήσω πως δεν είμαι καθόλου βέβαιος πως αν οι βουλευτές μας δούλευαν περισσότερο θα μας έβγαине σε καλό).

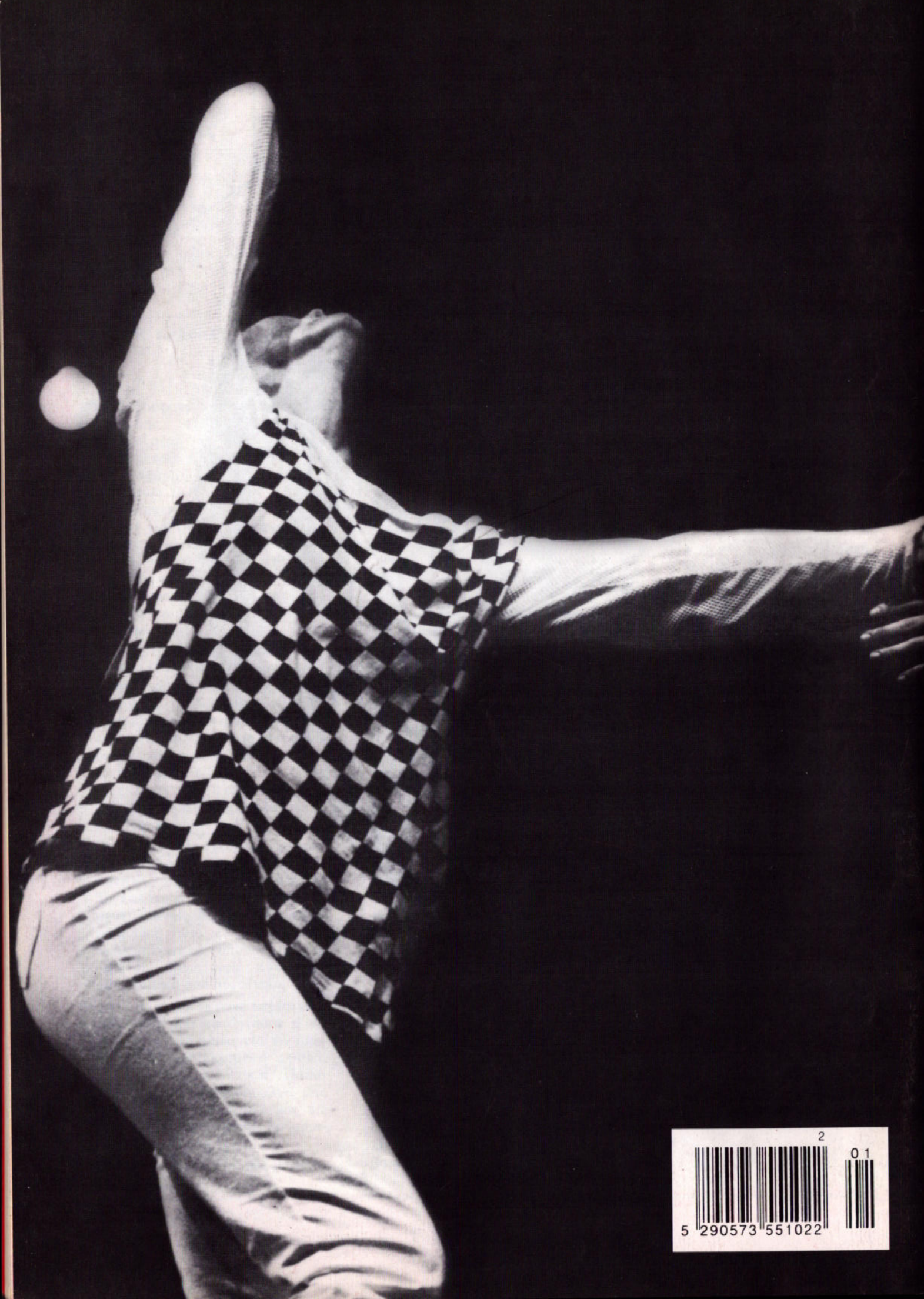

• Όταν ένας ποδοσφαιριστής δεν αποδίδει υπάρχει η δυνατότητα άμεσης αντικατάστασής του. Όταν ο Πρόεδρος δεν μπορεί ν' αντεπεξέλθει στα καθήκοντά του πρέπει να περιμένουμε το τέλος της θητείας του.

- Ενώ οι τηλεοπτικοί σταθμοί πληρώνουν σεβαστά ποσά για να εξασφαλίσουν δικαιώματα μετάδοσης ποδοσφαιρικών αγώνων, πράγμα που δείχνει ότι το ποδόσφαιρο δημιουργεί κάποιου είδους αξία, τα κόμματα νομοθέτησαν για να υποχρεώσουν το κρατικό κανάλι να μεταδίδει τις διάφορες εκδηλώσεις τους.
- Η διοίκηση ενός ποδοσφαιρικού σωματίου στην αρχή της περιόδου ανακοινώνει στους φιλάθλους πολύ ξεκάθαρους στόχους (κατάκτηση πρωταθλήματος, έξοδος στην Ευρώπη, αποφυγή διαβάθμισης) καθώς και τις ενέργειες στις οποίες προβαίνει για την εκπλήρωση των στόχων (πρόσληψη ικανότερου προπονητή, μετεγγραφές ποδοσφαιριστών). Αντίθετα, οι πολιτικοί σπανίως θέτουν μετρήσιμους στόχους και ακόμα σπανιότερα ελέγχονται για τη μη πραγματοποίησή τους.

Τέλος, ποτέ δεν έτυχε να μετανιώσω που πανηγύρισα την κατάκτηση τίτλου από την αγαπημένη μου ομάδα, την Ομόνοια, σίγουρα, όμως, μου έτυχε να μετανιώσω που πανηγύρισα εκλογή προεδρικού υποψηφίου που είχα υποστηρίξει και ψηφίσει.

2

5 290573 551022 01

A barcode is located in the bottom right corner of the page. Above the main barcode is a small number '2'. Below the main barcode is the number '5 290573 551022 01'. To the right of the main barcode is a smaller barcode with the number '01' above it.